Honoré de BALZAC

Honoré de BALZAC

Contractul de căsătorie

Tatăl lui Paul de Manerville era un onorabil gentilom normand, bun prieten cu mareşalul de Richelieu1, care i-a impus căsătoria cu una dintre cele mai bogate moştenitoare din Bordeaux, pe vremea când bătrânul duce – în calitate de guvernator – stăpânea Guiana.

Normandul şi-a vândut atunci moşiile din ţinutul Bessin şi subjugat de încântătoarea reşedinţă a nevesti-si, de frumosul castel Lanstrac, s-a făcut gascon. În ultimele zile ale domniei lui Ludovic al XV-lea, el a cumpărat demnitatea de căpitan al Străjii Porţii şi, după ce a străbătut cu bine epoca Revoluţiei, a vieţuit astfel până în 1813. Şi iată cum.

Spre sfârşitul lui 1790, el plecă în Martinica, unda soţia sa avea multe interese. Între timp încredinţă administraţia bunurilor sale din Gasconia unui secretar de notar, om de treabă, pre nume Mathias, care sa lăsase ademenit de noile idei atunci la modă. La înapoiere, contele de Manerville şi-a găsit toate bunurile neatinse şi bine administrate. Această îndemânare era o urmare a altoiului normandului cu al gasconului. Doamna de Manerville se prăpădi în 1810. Deprins din tinereţe să fie o mână spartă, acum ştia să pună preţ pe ban – aşa cum fac mulţi bătrâni – şi-i dădea o mai mare însemnătate decât o are în fapt; astfel, încetul cu încetul, domnul de Manerville ajunse să fie nu numai econom, ci un zgârcit şi un cărpănos. Fără să-i treacă prin gând că avariţia părinţilor pregăteşte risipa copiilor, el nu dădea băiatului său aproape nimic, deşi era singura-i odraslă.

Întorcându-se către sfârşitul anului 1810 de la Colegiul din Vendôme2, Paul de Manerville a rămas vreme de trei ani sub îndrumarea părintească. Tirania pe care o exercita acest bătrân de şaptezeci şi nouă de ani asupra moştenitorului său a avut urmări însemnate asupra unui suflet şi a unui caracter încă fraged. Deşi nu-i lipsea curajul fizic – căruia se pare că-i prieşte aerul gascon – Paul nu cuteza totuşi să ţină piept tatălui său şi îşi pierduse putinţa de împotrivire din care se zămisleşte curajul moral. Simţămintele sale înăbuşite şi le-a tăinuit în străfundul sufletului, păstrându-le acolo îndelungă vreme; mai târziu, cinci a simţit că nu se mai potrivesc cu principiile societăţii, a ajuns să gândească adesea bine, dar să se poarte rău. S-ar fi bătut în duel pentru o nimica toată, dar se cutremura la gândul că trebuie să-şi alunge o slugă; fiindcă, ori de câte ori era vorba să arate că are o voinţă statornică, se vedea copleşit de sfială. În stare să facă mari isprăvi ca să scape din ghearele persecuţiei, era totuşi incapabil să lupte împotrivă-i şi s-o împiedice printr-o împotrivire sistematică, sau s-o înfrunte printr-o dârză desfăşurare a puterilor lui. Laş în gândire, îndrăzneţ în faptă, a păstrat vreme îndelungată acea tainică timiditate ce face din om o victimă voluntară a faptelor împotriva cărora el pregetă să se răzvrătească, preferind să le îndure fără crâcnire. În vechea locuinţă părintească se simţea ca un întemniţat şi, fiindcă n-avea bani ca să petreacă împreună cu tinerii oraşului, el le pizmuia plăcerile, fără a le putea împărtăşi. În fiece seară, bătrânul gentilom îl conducea într-o societate regalistă, alcătuită din rămăşiţele nobilimii parlamentare şi a nobilimii de spadă. Porneau într-un vechi rădvan tras de nişte mârţoage bătrâne, înhămate ca vai de lume şi întovărăşit de nişte toarte vârstnici lachei, şi ei îmbrăcaţi ca vai de lume. Cele două nobilimi – înfrăţite de la Revoluţie încoace ca să stăvilească influenţa imperială. – constituiau în acea vreme o aşa-zisă aristocraţie teritorială. Covârşit de fabuloasele şi mişcătoarele averi ale oraşelor portuare,

acest faubourg Saint-Germain din Bordeaux3 răspundea cu dispreţ fastului desfăşurat pe atunci de neguţători, de funcţionari şi militari. Prea tânăr ca să poată înţelege deosebirile sociale şi nevoile ascunse sub aparenta vanitate scornită de dânsele, Paul se plictisea în mijlocul atâtor baccele, fără să-şi dea seama că mai târziu aceste relaţii de tinereţe îi vor asigura preeminenţa aristocratică pe care Franţa o va iubi întotdeauna. I se părea că, într-o oarecare măsură, compensează plictisul acestor serate, în ceasurile când se îndeletnicea cu unele exerciţii plăcute tineretului, pe care i le pretindea tatăl lui. În ochii bătrânului gentilom nu erai un om întreg dacă nu ştiai să mânuieşti cu iscusinţă armele, să călăreşti la perfecţie, să baţi bine mingea şi să ai maniere elegante – într-un cuvânt, atributele frivolei educaţii a nobilimii de altădată. Aşa că Paul făcea în fiece dimineaţă exerciţii de tir, de scrimă şi mergea la manej. Restul timpului şi-l petrecea citind romane, căci taică-său nu era adeptul acelor înalte studii cu care îşi desăvârşesc astăzi tinerii educaţia. O viaţă atât de lâncedă l-ar fi omorât cu zile, dacă moartea tatălui nu l-ar fi mântuit din această tiranie, tocmai când ea ajunsese mai de nesuferit.

Paul moşteni proprietăţi înfloritoare şi însemnate capitaluri agonisite de zgârcenia părintească; îi era însă silă de oraşul Bordeaux şi nu-i plăcea nici domeniul Lanstrac, unde bătrânul mergea să-şi petreacă vacanţele şi-l purta la vânătoare de dimineaţa până scara.

De îndată ce socotelile succesiunii fură încheiate, dornic să petreacă, tânărul moştenitor îşi cumpără din capital o mulţime de rente de stat, lăsând administraţia bunurilor pe seama bătrânului Mathias, notarul tatălui său; apoi huzuri timp de şase ani de zile departe de Bordeaux. Ataşat de ambasadă mai întâi la Neapole, ajunse mai târziu secretar de ambasadă la Madrid, apoi la Londra – şi astfel făcu ocolul Europei. După ce cunoscu lumea, după ce se dezmetici dintr-o seamă de iluzii, după ce tocă toţi gologanii adunaţi de taică-său, văzu venind şi clipa când, pentru a duce mai

departe acest fel de trai, ar fi trebuit să intre în veniturile moşiilor pe care i le strânsese notarul. În clipa aceea critică – cuprins de una dintre ideile socotite a fi înţelepte – se hotărî să părăsească Parisul şi să se întoarcă la Bordeaux, unde urma să se ocupe de interesele sale, să ducă o viaţă de moşier la Lanstrac, să-şi rotunjească moşiile, să se căsătorească, ba, într-o bună zi, să se căpătuiască şi cu o deputăţie. Paul era conte; titlul nobiliar ajunsese iarăşi o valoare matrimonială, aşa încât era cu putinţă – şi trebuia chiar – să-şi găsească o zestre frumoasă. Într-adevăr, dacă sunt multe femei ce vor să se mărite doar cu un blazon, încă şi mai multe sunt acelea ce vor un bărbat care să cunoască bine viaţa. Această înţelegere a vieţii, Paul o câştigase cu preţul a şapte sule de mii de franci pe care-i tocase în răstimp de şase ani. Este o însuşire ce nu se poate cumpăra şi care preţuieşte mai mult decât vadul unui agent de schimb, având şi dânsa nevoie de o îndelungată învăţătură, de un stagiu, de examene, de cunoştinţe, de prieteni, de duşmani, de un port elegant, de purtări alese, de un nume plăcut şi uşor de rostit. E de altfel o meserie care-ţi prilejuieşte aventuri galante, dueluri, pariuri pierdute la curse, dezamăgiri, plictiseli, trudă şi sumedenii de plăceri greu de mistuit. În sfârşit, Paul era un om elegant. Dar în ciuda risipei nebuneşti făcute, nu izbutise s-ajungă un om la modă. În oştirea burlescă a lumii bune, echivalentul unui om la modă ar fi mareşalul Franţei, în timp ce omul elegant ar face doar cât un general de brigadă. Paul se complăcea cu reputaţia lui de om elegant şi ştia să şi-o păstreze. Slugile lui aveau o ţinută aleasă; echipajele lui erau renumite; mesele lui se bucurau de oarecare căutare; în sfârşit, garsoniera lui era cotată printre cele şapte-opt al căror fast le alătura celor mai de seamă din Paris. Dar el încă nu pricinuise nenorocirea nici unei femei… juca la cărţi fără să piardă… norocul pe care îl avea era fără strălucire… era mult prea cinstit pentru a înşela pe cineva, chiar pe o paţachină… nu-şi lăsa răvaşele de dragoste vraişte şi n-avea

un paneraş cu bileţele dulci în care să lase să-i cotrobăiască prietenii, în timp ce aşteptau ca să-şi lege cravata sau să se radă… nu voia să se atingă de moşiile din Guiana, n-avea nici acea îndrăzneală care te-ndeamnă să dai mari lovituri şi care atrage, fără să vrei, luarea-aminte asupra unui tânăr; nu împrumuta de la nimeni bani şi mai avea cusurul să-şi împrumute prietenii, drept care îl părăseau de îndată şi nu-l mai vorbeau nici de bine, nici de rău. Părea că-şi contabilizase dezordinea. Aceste trăsături de caracter îşi aveau obârşia în tirania părintească, care-l prefăcuse într-un fel de corcitură a societăţii. Aşa stând lucrurile, într-o bună dimineaţă i-a spus unuia dintre prietenii săi de Marsay, care de atunci a ajuns de pomină:

— Dragul meu, o viaţă trebuie să-şi aibă rostul ei.

— Numai când o s-ajungi la douăzeci şi şapte de ani ai s-o poţi pricepe, răspunse batjocoritor de Marsay.

— Da, am împlinit douăzeci şi şapte, şi tocmai de aceea vreau să mă retrag la Lanstrac şi să trăiesc ca un gentilom. Voi locui în vechiul cămin părintesc din Bordeaux, unde-mi voi aduce mobila de la Paris şi voi veni să petrec aici cele trei luni de iarnă, în casa asta pe care vreau s-o păstrez.

— Şi vrei să te însori?

— Da, mă voi însura.

— Bătrânul meu Paul, sunt amicul tău, o ştii prea bine, spuse de Marsay după o clipă de tăcere. Ei bine! Dacă o s-ajungi un bun părinte şi un soţ desăvârşit, atunci o să te faci de râsul lumii câte zile vei trăi. Dac-ai putea să fii totodată şi fericit şi ridicol, atunci ar mai fi de ales. Dar fericit n-ai să fii! Nu ai o mână de fier ca să poţi conduce o căsnicie. Trebuie să recunosc că eşti un straşnic, călăreţ; nimeni nu se pricepe mai bine ca tine să ţină calu-n frâu, ori să-l facă să meargă în buiestru, ori să-l facă să necheze şi el să rămână, totuşi, neclintit în şea. Dar căsnicia, dragul meu, e cu totul altă socoteală. Parcă te văd dus cu măiestrie de doamna contesă de Manerville – şi dus împotriva voinţei tale, mai adesea la galop decât la trap şi foarte repede dat

de-a berbeleacul! O! dar trântit în aşa hal, încât să rămâi în şanţ cu picioarele frânte! Ascultă: mai ai încă vreo patruzeci şi câteva mii de livre rentă de pe urma moşiilor din Gironde. Ei bine! Ia-ţi caii şi slugile, chiverniseşte-ţi casa şi vei ajunge regele Bordeaux-ului de unde ne vei promulga decretele date de noi la Paris, devenind astfel un fel de porte-parole al neghiobiilor noastre! Prea bine! Fă acolo nebunii cât pofteşti, fă chiar năzbâtii, ba chiar mai mult! Vei cuceri poate astfel faimă. Dar… pentru nimic în lume să nu mi te-nsori! Cine se mai însoară astăzi? Negustorii, de dragul capitalului, sau ca să fie doi care să se-nhame să tragă la jug; ori ţăranii, care toarnă la copii ca să aibă braţe de muncă; ori samsarii şi notarii, siliţi să-şi plătească titlurile; sau regii nenorociţi care vor să prelungească o seminţie nenorocită! Nu trebuie să ne punem noi singuri dârlogii de gât, aşa precum vrei să ţi-i pui tu! La urma urmei, de ce te-oi fi însurând? Trebuie să dai socoteală celui mai bun prieten al tău şi să-i mărturiseşti ce te îmboldeşte să faci una ca asta? Mai întâi, chiar de ai lua o moştenitoare cât tine de bogată – optzeci de mii de livre rentă la doi inşi – nu-i tot una cu patruzeci de mii de livre rentă pentru unul singur, fiindcă-n curând veţi ajunge să fiţi trei, ba chiar şi patru, dacă o să aveţi copii. Poate nutreşti vreo dragoste pentru neamul ăsta netot al Manervilleilor care nu-ţi va căşuna decât neajunsuri? N-ai habar nici de meseria de tată şi nici de cea de mamă. Căsnicia, frate Paul, e cea mai neghioabă dintre jertfele societăţii; doar copiii noştri trag dintr-însa anumite foloase, dar şi ei culeg roadele abia atunci când caii lor ajung să pască florile de pe mormintele noastre… Tânjeşti poate după tatăl tău, acest zbir care ţi-a acrit tinereţea? În ce fel ai să te porţi cu copiii ca să poţi fi iubit de ei? Strădaniile tale de a le da o educaţie, de a-i face fericiţi, iar pe de altă parte asprimea de care trebuie să dai dovadă, vor avea drept urmare că-i vei îndepărta de tine. Copiii îşi iubesc tatăl numai dacă e darnic sau mălăieţ, chit că mai târziu îl vor dispreţui. Ai aşadar de ales între teama

şi dispreţul lor. Nu oricine poate să fie şi un bun părinte! îndreaptă-ţi privirea către prietenii noştri şi spune dac-ai vrea să fii tatăl vreunuia. Am cunoscut unii care-şi băteau joc de numele lor. Copiii, dragul meu. Sunt o marfă tare greu de păstrat! Ai tăi, hai să zicem că vor ieşi nişte îngeri! Ai măsurat vreodată prăpastia care desparte viaţa burlacului de viaţa unui bărbat însurat? Ascultă: cât timp eşti încă holtei îţi poţi spune: „Nu voi fi decât întrucâtva ridicol, iar lumea nu va putea gândi despre mine decât ce-o voi lăsa eu să creadă”. Însurat însă, te bălăceşti în ridicol până peste gât! Când eşti burlac, îţi cauţi fericirea după cum te taie capul: azi aşa – mâine altfel; însurat însă nu mai ai încotro, şi-n ziua în care ai vrea să ai într-adevăr fericirea, te lipseşti de ea! Însurat, ajungi să fii o nătăfleaţă, ţii socoteala zestrei, vorbeşti de morala publică şi de cea religioasă, pe cei tineri îi găseşti imorali şi primejdioşi – în sfârşit, devii un fel de academician social! Îmi faci milă! Flăcăul tomnatic a cărui moştenire e aşteptată, care până la ultima lui suflare se ciorovăieşte cu o bătrână îngrijitoare căreia zadarnic îi cere de băut, crede-mă că e mai fericit decât un om însurat. Nu-ţi mai spun cât te poate cicăli, cât te poate afurisi, cum te poate necăji, cum te poate silui, cum te poate contraria ori stingheri, cum te poate sminti, ameţi şi paraliza lupta asta între două fiinţe nevoite să stea mereu faţă-n faţă, legate pentru veşnicie şi care s-au înşelat una pe alta atunci când şi-au închipuit că se vor înţelege. Nu! asta ar însemna să reeditezi satira lui Boileau4; o ştim pe de rost. Te-aş ierta pentru gândul tău caraghios, dacă mi-ai fi făgăduit c-ai să te-nsori ca un mare senior c-ai să institui cu averea ta un majorat5; că-n luna de miere ai să trânteşti doi copii legitimi şi c-o să-i dai soţiei tale un alt apartament, cu desăvârşire separat de-al tău; că n-ai s-o întâlneşti decât în saloane şi că nu te vei înapoia niciodată din vreo călătorie, fără s-o vesteşti printr-un curier. Două sute de mii de livre de rentă ajung pentru o asemenea viaţă şi antecedentele tale îţi îngăduie s-o înfăptuieşti cu ajutorul unei englezoaice

bogate, însetată de un titlu nobiliar. Ah! Viaţa aceasta aristocratică îmi pare cu adevărat franţuzească, singura de bonton, singura care ne poate deosebi de liota de azi – în sfârşit, singura pentru care un tânăr merită să-şi părăsească viaţa de burlac. Numai de la această înălţime, contele de Manerville ar putea deveni sfetnicul epocii sale şi, ridicându-se deasupra tuturor, să ajungă neapărat fie ministru, fie ambasador. Ridicolul nu-l va mai putea nicicând atinge, de vreme ce şi-a câştigat toate foloasele sociale ale căsătoriei, păstrându-şi însă privilegiile burlăciei.

— Dar, scumpul meu, eu nu-s de Marsay, ci doar – aşa cum mi-ai făcut tu însuţi cinstea să mi-o spui – un Paul de Manerville, bun părinte, bun soţ, deputat de centru şi poate pair al Franţei6; precum vezi, o soartă din cale-afară de mediocră, însă fiind modest, mă resemnez.

— Dar soţia ta, stărui nemilosul de Marsay, oare şi dânsa se va resemna?

— Soţia mea, dragul meu, va face numai ce va fi voia mea.

— Ha, scumpul meu, s-o crezi tu asta! Rămâi cu bine, Paul. De azi înainte nu mai am nici o consideraţie pentru tine. Dar să-ţi mai spun un cuvânt, fiindcă n-aş fi în stare să-ţi primesc abdicarea cu sânge rece. Îţi dai tu seama care e tăria poziţiei noastre? Un burlac, chiar de n-ar avea decât un venit de şase mii de livre, chiar de nu i-ar rămâne ca avere decât reputaţia de om elegant sau amintirea succeselor lui… ei bine, năluca asta fantastică încă mai are o valoare uriaşă. Viaţa îi mai poate surâde flăcăului ăsta spălăcit. Da, cu năzuinţele lui, el mai poate să cuprindă totul. Dar însurătoarea, Paul, înseamnă un nu vei merge mai departe social. Căsătorit, nu vei mai putea fi altceva decât ceea ce eşti, afară numai dacă soţia nu se îndură să se îngrijească de tine.

— Totdeauna mă dai gata cu teoriile tale extraordinare! Mi s-a urât să tot trăiesc pentru ceilalţi, să am cai numai ca să-i arăt altora; să fac totul doar de ochii lumii, să mă ruinez numai ca să nu dau prilej neghiobilor să strige: „- Cum, Paul

tot cu trăsura aia umblă?” „- Cum stă cu averea? O toacă? O joacă la Bursă?” „- Ba nu: e milionar! Doamna Cutare e nebună după el… Şi-a adus din Anglia un atelaj care-i, fără îndoială, cel mai frumos din Paris! Au fost remarcate la Longehamp caleştile cu patru cai ale domnilor de Marsay şi de Manerville: caii şi harnaşamentul lor erau nemaipomenite…” În sfârşit, o puzderie de fleacuri cu care ne duce de nas o gloată de nătărăi. Încep să-mi dau seama că viaţa asta în care tu luneci ca pe roate, în loc să mergi pe picioare, ne mistuie şi ne îmbătrâneşte. Crede-mă, dragă Henry, că-ţi admir puterea, dar n-o invidiez. Tu te pricepi să judeci orişice, vrei să acţionezi şi să gândeşti întocmai ca un om de stat, vrei să te aşezi deasupra legilor obşteşti, deasupra ideilor de rând, deasupra prejudecăţilor şi deasupra convenienţelor adoptate; în sfârşit, te bucuri de foloasele unei situaţii care mie nu mi-ar putea aduce decât neajunsuri. Deducţiile tale reci, sistematice, poate întemeiate, sunt – în ochii lumii – nişte înspăimântătoare imoralităţi. Eu unul aparţin acestei lumi. Trebuie aşadar să joc jocul după regulile societăţii în care sunt silit să trăiesc. Căţărându-te pe culmile rosturilor omeneşti, pe acele piscuri de gheaţă, îţi mai poţi păstra simţămintele neatinse; eu unul însă aş îngheţa. Viaţa marii majorităţi a burghezimii, de care mă simt ataşat, e alcătuită din emoţii de care îmi dau seama acum că am nevoie. Adesea, un muieratic face curte la zece femei deodată şi nu izbuteşte să cucerească niciuna; la urma-urmei, oricât de puternic şi de îndemânatic ar fi şi oricâtă experienţă ar avea, se produc unele crize în care ajunge să fie strivit ca între două uşi. Mie, în schimb, îmi place acel dulce şi statornic comerţ între două vieţi; eu tind la o existenţă plăcută, în care ai totdeauna alături de tine o femeie.

— Prea te pripeşti cu căsătoria, exclamă de Marsay.

Paul nu se pierdu cu firea şi urmă:

— Râzi, de-ţi place; totuşi mă voi simţi cel mai fericit om din lume, atunci când valetul va anunţa: „Doamna îl

aşteaptă pe domnul la masă”, sau când, seara, întorcându-mă acasă, voi găsi un suflet…

— Dar te pripeşti, Paul! Tu nu eşti încă destul de copt pentru însurătoare!

— Un suflet căruia să-i încredinţez rostul treburilor mele şi să-i spun toate tainele. Vreau să ajung să trăiesc atât de intim cu o fiinţă, încât iubirea dintre noi să nu atârne de un da sau de un nu, de acele împrejurări în care bărbatul cel mai înzestrat pricinuieşte dezamăgiri iubirii. În sfârşit, mă simt înzestrat cu destul curaj ca s-ajung, cum spui tu, un bun părinte şi un bun soţ! Mă simt în stare să iau parte la bucuria vieţii de familie şi vreau să îndeplinesc condiţiile cerute de societate ca să am o soţie, copii…

— Tu prea crezi că tot ce zboară se mănâncă. Hai! dă-te-ncolo. Ai să fii toată viaţa tras pe sfoară. Aha! Carevasăzică doreşti să te însori doar ca să ai o nevastă? Cu alte cuvinte, ai vrea să rezolvi în chip fericit şi-n folosul tău cea mai grea dintre problemele pe care le pun astăzi moravurile burgheze născute din Revoluţia franceză; şi vrei să începi printr-o viaţă de sihăstrie? Îţi închipui poate că soţia ta nu va voi să se înfrupte şi ea din viaţa pe care tu o nesocoteşti? Crezi oare că nu va fi tot aşa de scârbită ca tine? De nu-ţi plac farmecele căsniciei – al cărui program ţi l-a enunţat acum câteva clipe prietenul tău de Marsay – ascultă-i atunci ultimul sfat: rămâi burlac încă vreo treisprezece ani; chefuieşte şi tu ca un deşuchiat; iar când vei împlini patruzeci, după prima criză de podagră, ia-ţi şi tu o văduvă de treizeci şi şase de ani. S-ar putea întâmpla atunci să fii fericit! Dacă iei însă o fată mare, ai să mori turbat!

— Aşa? Şi spune-mi, te rog, de ce? strigă Paul, puţin picarisit7.

— Dragul meu, satira lui Boileau împotriva femeilor este un şir de banalităţi poetizate. Ce vrei, să n-aibă şi ele cusururile lor? De ce să le dezmoşteneşti de avuţia cea mai neîndoielnică a firii omeneşti? Aşa că, după mine, miezul problemei nu e acolo unde a aşezat-o criticul nostru. Crezi

oare că-n căsnicie e ca în dragoste şi că-i destul ca soţul să fie bărbat ca să fie şi iubit? Oare cutreieri iatacurile numai ca să te-alegi cu dulci amintiri? Totul, în viaţa noastră de holtei, pregăteşte o dezamăgire cumplită soţului care nu e un adânc psiholog al sufletului omenesc. Datorită ciudăţeniei moravurilor noastre, în zilele fericite ale tinereţii, el aduce după sine întotdeauna bucurie, biruieşte femei dinainte subjugate şi robite de dorinţe. Şi de o parte şi de alta, opreliştile ridicate de legi, de simţăminte şi de apărarea instinctivă a femeii alcătuiesc o comunitate de senzaţii ce induc în eroare pe cei superficiali în ceea ce priveşte relaţiile lor în viitorul statut al căsătoriei, unde toate aceste piedici cad, unde soţia îndură în loc să îngăduie dragostea şi respinge adesea plăcerea, în loc s-o dorească… Aci, pentru noi, viaţa îşi schimbă cu totul înfăţişarea. Burlacul, liber, fără griji, de-a pururi cuceritor, n-are să se teamă dacă dă greş… O dată căsătorit, însă, un eşec este ireparabil. Dacă un amant poate să facă pe o femeie să-şi schimbe hotărârea luată în ceea ce-l priveşte, în schimb pentru un soţ, o asemenea revenire, scumpul meu, constituie un adevărat Waterloo8. Întocmai ca Napoleon, bărbatul e osândit să dobândească biruinţe care – în ciuda numărului lor – nu pot să-mpiedice să fie doborât la prima înfrângere. O femeie e de obicei măgulită de stăruinţele unui amant, fericită să-l vadă mânios – dacă însă toate acestea vin de la soţ, ea le numeşte bădărănii. Burlacul îşi alege singur femeia şi totul îi e îngăduit; în schimb, stăpânului nu i se trece cu vederea nimic şi câmpul lui de luptă e mărginit. Apoi lupta se dă invers. O soţie e înclinată să refuze ceea ce datorează, în vreme ce amanta dăruieşte tocmai ce nu s-ar cădea să dea. Tu, care vrei să te însori – şi negreşit o vei face – spune, ai stat să te gândeşti vreodată la preceptele Codului Civil? Eu n-am pus piciorul în această speluncă de comentarii, în acea mansardă a palavragiilor, numită Facultatea de Drept; n-am deschis niciodată Codul, dar îl văd pe viu, văd cum este aplicat în lume. Sunt şi eu

legist, după cum un şef de clinică e doctor. Boala însă nu sălăşluieşte în cărţi, ci în bolnav. Codul, dragul meu, a ţinut femeia sub tutelă, a socotit-o ca pe un minor, ca pe un copil… Ştii bine cum se cresc copiii? Prin teamă. Cuvântul acesta, dragă Paul, e frâul dobitocului. Pipăie-ţi pulsul şi vezi de eşti în stare să devii un tiran, tu care eşti atât de blajin, atât de prietenos, atât de încrezător. La început mi-am bătut joc de tine, dar astăzi te iubesc destul de mult ca să-ţi dezvălui tainele iscusinţei mele; fiindcă toate acestea purced dintr-o ştiinţă pe care nemţii au botezat-o antropologie. Ah! Dacă n-aş fi rezolvat problemele vieţii într-un chip plăcut, dacă n-aş avea o adâncă aversiune pentru cei ce gândesc în loc să înfăptuiască, dacă n-aş dispreţui pe neghiobii destul de smintiţi care trăiesc după cum scrie la carte – în vreme ce nisipurile pustiurilor sunt alcătuite din pulberea a nu ştiu câte Londre, Veneţii, Parisuri şi Rome, necunoscute şi prefăcute-n pulbere – aş scrie atunci un tratat asupra căsniciilor moderne, asupra înrâuririi stilului creştin. În sfârşit, aş atârna un felinar pe acele grămezi de pietre ascuţite printre care stau tupilaţi propovăduitorii acelui social multiplicamini9. Dar, oare, face să rup măcar un sfert de ceas din timpul meu pentru omenire? De altfel, am ajuns să cred că singurul mijloc de a folosi cum trebuie cerneala este acela de a momi sufletele prin răvaşe de iubire! Ce zici? Ne-o vei da oare pe contesa de Manerville?

— S-ar putea, spuse Paul.

— Şi vom rămâne prieteni? întrebă de Marsay.

— Dacă…

— N-ai nici o grijă, vom fi tot aşa de politicoşi cu tine precum a fost şi Mareşalul de Saxa cu englezii la Fontenoy10.

Deşi răscolit de această convorbire, contele de Manerville se încumetă să-şi ducă până la capăt hotărârea, şi-n iarna lui 1821 se înapoie la Bordeaux. Cheltuielile pe care le făcu ca să-şi repare şi să-şi mobileze locuinţa au fost la înălţimea

vechii sale faime de eleganţă. Introdus dintru-nceput – datorită legăturilor lui mai vechi – în societatea regalistă bordeleză, de care era legat atât prin păreri cât şi prin nume şi avere, el obţinu cu uşurinţă rangul de arbitru al elegantei. Purtările-i alese, ştiinţa vieţii, educaţia pariziană încântară pe cei din faubourg-ul Saint-Germain bordelez. O marchiză bătrână, întrebuinţând o expresie folosită cândva la Curte spre a denumi pe fanţii de odinioară şi floarea tineretului al cărui fel de a vorbi sau de a se purta era socotit lege, spunea despre Paul că ar fi o floare rară.

Liberalii prinseră această vorbă şi făcură dintr-însa o poreclă dată în batjocură, în timp ce regaliştii o luară drept bună. Paul de Manerville îndeplini în chip strălucit îndatoririle implicate de această denumire, păţind ce se-ntâmplă deseori cu actorii mediocri: în ziua în care publicul le dă atenţie, ei încep să joace aproape bine. Simţindu-se acum în largul lui, Paul îşi desfăşură calităţile izvorâte din propriile sale defecte. Critica lui n-avea în sine nimic aspru şi nici amar; purtarea-i nu era trufaşă, iar când vorbea cu femeile, deşi fără prea mare deferentă sau familiaritate, se arăta totuşi respectuos – lucru ce le plăcea foarte mult; părea încrezut numai în ce priveşte grija cu care-şi dichisea făptura şi asta îl făcea agreabil. Ţinea seama de ierarhia rangurilor şi îngăduia tineretului o deplină libertate, ştiind însă. – datorită experienţei căpătate la Paris – s-o stăvilească la vreme. Deşi tare îndemânatic şi la pistol şi la spadă, avea o duioşie de femeie, îndeajuns de preţuită. Statura lui potrivita şi faptul că se cam îngrăşase, fără însă a ajunge obez, nu-l împiedicau totuşi să arate ca un Brummel bordelez11. Pielea feţii dalbă, strălucind de sănătate, mâinile fine, piciorul frumos, ochii albaştri cu genele lungi, părul negru, multă gingăşie în mişcări, un glas ce izvora din fundul pieptului, rămânând totdeauna la acelaşi unison şi părând că vibrează din suflet. – totul în persoana lui se armoniza cu porecla ce-i fusese dată. Paul era într-adevăr ca o floare rară care cere îngrijiri osebite,

ea neputând creşte decât într-un pământ reavăn şi prielnic; o floare care, lăsată în plata Domnului, s-ar pipernici, pe care arşiţa prea puternică ar ofili-o şi care ar muri din pricina gerului. Era unul dintre acei oameni făcuţi mai mult să dea decât să primească fericirea, unul dintre acei tineri care au într-înşii ceva foarte feminin, care vor să li se citească gândurile şi să fie îmbărbătaţi – în sfârşit, făcea parte din tagma celor pentru care iubirea conjugală trebuie să aibă ceva providenţial. Dacă în viaţa de toate zilele un om cu asemenea fire stârneşte multe neajunsuri, în schimb, în ochii lumii, el apărea plin de graţie şi deosebit de atrăgător. Iată de ce Paul dobândi mari succese în cercul strimt al provinciei unde spiritul său, plămădit din lumini şi din umbre, avea să fie mai bine preţuit decât la Paris.

Punerea la punct a locuinţei sale şi restaurarea castelului Lanstrac, unde introduse luxul şi confortul englezesc, sleiră capitalurile agonisite timp de şase ani de notar… Redus cu stricteţe la cele patruzeci şi câteva mii de livre de rentă, el socoti că ar fi cuminte să-şi chibzuiască în aşa chip gospodăria, încât cheltuielile să nu depăşească venitul. După ce, de ochii lumii, îşi plimbă echipajele, după ce ospătă pe tinerii cei mai distinşi ai oraşului şi după ce organiză câteva vânători pe domeniile castelului său restaurat, Paul înţelese că dacă nu se însoară repede, nu mai poate duce viaţa de provincie. Fiind încă prea tânăr ca să-şi petreacă timpul în speculaţii, ca un zgârcit, sau măcar să se intereseze de acele afaceri speculative în care până la urmă cad toţi provincialii – afaceri ce sunt prilejuite de nevoia căpătuirii copiilor – el simţi curând nevoia să petreacă din plin, cât mai mult. După ritualul monden atât de variat al vieţii pariziene.

Un nume de păstrat, viitori moştenitori cărora să le lase o avere, relaţii care s-ar fi înfiripat într-o casă unde se puteau întruni cele mai importante familii din ţinut, plictisul izvorând din relaţiile de mână stângă – nu aceasta a fost însă pricina de căpetenie a hotărârii sale. Fiindcă de cum

sosise în oraş, el îndrăgise în taină pe regina Bordeaux-ului, pe vestita domnişoară Evangelista.

Către începutul veacului, un bogătaş spaniol pe nume Evangelista se statornicise la Bordeaux, unde scrisorile de recomandare şi averea cu care era înarmat îi deschiseră porţile saloanelor nobilimii. Soţia lui contribui mult la buna lui faimă printre aristocraţii care nu l-ar fi adoptat poate atât de uşor, dacă n-ar fi dorit să facă în ciudă societăţii de mâna a doua. Creolă, deprinsă asemenea cucoanelor de neam mare să fie slujită de roabe, doamna Evangelista – care se trăgea din casa Real, ilustră stirpe a monarhiei spaniole – nu cunoştea valoarea banului şi nu se dădea în lături de la niciuna dintre fanteziile sale cele mai năstruşnice pe care de altfel şi le vedea întotdeauna îndeplinite de un soţ grozav de îndrăgostit, ce-i ascundea în chip generos combinările sale financiare, fericit să vadă că-i place să trăiască la Bordeaux, unde afacerile îl sileau să locuiască. Spaniolul cumpără acolo o casă pe care o ţinu deschisă tuturor, primind oaspeţi cu mărinimie şi dând în toate dovadă de bun-gust. Astfel că, între anii 1800 şi 1812, nu se vorbea la Bordeaux decât despre domnul şi despre doamna Evangelista. Spaniolul se prăpădi în 1813, lăsându-şi soţia văduvă la treizeci şi doi de ani, cu o avere uriaşă şi cu cea mai frumoasă fată de pe lume, o copilă de unsprezece ani ce făgăduia să devină – cum se şi adeveri mai târziu – o fiinţă desăvârşită.

Oricât de iscusită părea a fi doamna Evangelista, Restauraţia12 îi zdruncină totuşi poziţia în oraş. În acea vreme, partidul regalist asfinţea; unele familii începură să părăsească oraşul Bordeaux. Deşi văduvită de mintea şi braţul soţului ei în ceea ce priveşte cârmuirea afacerilor (pentru care dânsa arăta nepăsarea unei creole şi lipsa de pricepere a unei femeiuşte), doamna Evangelista nu voi să schimbe o iotă din felul ei de a trăi.

În clipa în care Paul luase hotărârea să se înapoieze acasă, domnişoara Nathalie Evangelista ajunsese o făptură

neobişnuit de frumoasă şi, în aparenţă, cea mai bună partidă din Bordeaux, unde încă nu se prinsese de veste despre treptata micşorare a capitalurilor maică-si, care, pentru a-şi putea prelungi atotputernicia, cheltuia sume uriaşe. Serbări strălucite şi continuarea unui trai regesc întreţineau mai departe iluzia publicului ce credea în avuţia casei Evangelista. Deşi Nathalie împlinea nouăsprezece ani, nici un zvon de cerere în căsătorie n-ajunsese încă la urechile mamei. Obişnuită să i se facă toate mendrele, domnişoara Evangelista purta şaluri de caşmir, avea o sumedenie de bijuterii şi trăia într-un lux care-i înspăimânta pe oamenii chibzuiţi – într-o ţară şi într-un veac când chiar şi copiii sunt tot atât de socotiţi ca părinţii. Afurisita vorbă că: „Doar un prinţ ar putea-o lua pe domnişoara Evangelista de soţie!” se răspândise prin saloane şi prin anumite cercuri. Mamele cu fete de măritat, bătrânele doamne care şi ele aveau nepoate de căpătuit, domnişoare geloase pe Nathalie. – a cărei statornică eleganţă şi tiranică frumuseţe le stătea în cale – aveau grijă să mai pună paie peste foc, adăugând tot soiul de răutăţi. Când apărea Nathalie la vreun bal, auzeau câte un peţitor suspinând, în extaz admirativ: „O, Doamne! Ce frumoasă e!” – „Da, răspundeau mamele, dar costă şi mult bănet!” Dacă vreun nou-venit o găsea încântătoare şi era de părere că bărbatul dornic de însurătoare n-ar putea face o mai bună partidă, i se răspundea: „Cine ar fi atât de cutezător, să ia de nevastă o fată care primeşte de la mama ei o mie de franci pe lună pentru toalete, care îşi are echipajul ei, camerista ei şi care se poartă numai în dantele? Are până şi capoate cu horboţele! Numai cu cât costă spălătoreasa ei, un mic funcţionar ar putea să-şi ţină casa pe o lună, cu toată familia! O vezi gătită de dimineaţă cu nişte pelerine la care numai fasonul costă şase franci!”

Vorbele acestea şi mii de altele – repetate adesea drept un elogiu – ajungeau să ostoiască dorinţa cea mai aprigă pe care o puteau nutri bărbaţii ce voiau să ceară mâna acestei

domnişoare Evangelista. Regină a tuturor balurilor, blazată la orice măguliri, surâsurile admirative pe care le întâlnea la tot pasul în calea ei o făceau pe Nathalie să nu cunoască nimic din viaţă. Trăia întocmai ca păsările cerului, ca florile câmpului, găsind întotdeauna în jurul ei pe cineva care să-i împlinească vrerile. Nu cunoştea valoarea lucrurilor şi nici nu ştia cum se înfiripă, cum se întreţin şi se păstrează veniturile. Poate credea chiar că fiece casă îşi are bucătarii, vizitiii, cameristele şi slugile ei, întocmai după cum luncile îşi au fâneţele şi pomii roadele. Pentru ea, cerşetorii şi oamenii sărmani, arborii prăbuşiţi şi ogoarele sterpe erau totuna. Alintată de maică-sa ca o nădejde, oboseala nu-i strica niciodată plăcerile. Alerga astfel prin lume, ca un mânz sirep prin stepă, un sirep fără frâu şi fără de potcoave.

Şase luni după întoarcerea lui Paul, protipendada oraşului pusese faţă-n faţă pe floarea rară cu regina balurilor. Deşi aparent se priveau cu răceală, cele două flori se găsiră una pe placul celeilalte. Dornică să iscodească urmările acestei neaşteptate întâlniri, doamna Evangelista ghici în privirile lui Paul simţămintele ce-l înflăcărau şi gândi: „El îmi va fi ginere!” Tot astfel, privind-o pe Nathalie, Paul îşi spuse: „Va fi soţia mea!” Ajunsă de pomină la Bordeaux, averea familiei Evangelista rămăsese în mintea lui Paul ca o prejudecată a copilăriei. – cea mai temeinică dintre prejudecăţi… Şi fiindcă averile se brodeau dintru-nceput, nu mai era nevoie de acele investigaţii prealabile care pricinuiesc deopotrivă groază sufletelor timide ca şi celor mândre. Când cineva încerca să-i spună lui Paul cuvinte de laudă, pe care nimeni nu le putea tăgădui, în legătură cu purtarea, cu felul de a vorbi şi frumuseţea Nathaliei, dar care se încheiau cu anumite observaţii ce scontau cu atâta cruzime viitorul – observaţii prilejuite de marea risipă ce se făcea în casa Evangelista – floarea rară răspundea cu dispreţul care se cuvenea pentru aceste mărunte socoteli provinciale. O dată cunoscut felul lui de a judeca, încetară şi bârfelile; căci era

dat drept pildă atât pentru ideile sale şi pentru felul de a vorbi, cât şi pentru purtarea lui. Paul importase stilul personalităţii britanice, cu barierele ei glaciale, ironia byroniană, învinuirile aduse vieţii, sfidarea legăturilor sfinte, argintăria şi glumele englezeşti, zeflemisirea învechitelor obiceiuri şi apucături provinciale; apoi ţigările, pantofii de lac, poneii, mănuşile de pécari13 şi galopul. Se-ntâmplă deci cu Paul tocmai pe dos de ce se petrecuse până atunci: nici o domnişoară şi nici o doamnă din societatea aleasă nu se mai încumetă să-l descurajeze. Doamna Evangelista începu prin a-l pofti de câteva ori la câte-o masă de gală. Floarea rară putea oare să lipsească de la asemenea serbări, la care participau cei mai distinşi tineri din oraş? Cu toată aparenta sa indiferenţă – dar care n-o înşela nici pe mamă, nici pe fată – Paul se îndrepta cu paşi înceţi pe drumul însurătorii. Când Manerville trecea pe promenadă în tilbury14 sau călare pe un cal minunat. – se opreau tinerii şi îi auzeai exclamând: „Iată un om fericit: bogat e, frumos e şi se spune că se va însura cu domnişoara Evangelista. Sunt unii oameni asemenea lui, s-ar părea că pentru ei e croită lumea!” Când întâlnea caleaşca doamnei Evangelista, era mândru de atenţia deosebită cu care răspundeau şi mama şi fata la salut. Chiar dacă Paul n-ar fi fost îndrăgostit în taină de domnişoara Nathalie, lumea tot l-ar fi însurat fără voia lui. Căci gura lumii, care nu e în stare să facă nici un bine, e totdeauna părtaşa multor nenorociri; şi apoi, când vede zămislindu-se răul pe care l-a clocit, îl reneagă şi se răzbună pe dânsul. Înalta societate din Bordeaux, atribuindu-i domnişoarei Evangelista o zestre de un milion, i-o şi hărăzea lui Paul, fără să mai aştepte încuviinţarea părţilor, aşa cum se petrec adesea lucrurile. Averile şi fiinţele lor se potriveau. Paul se deprinsese cu luxul şi eleganţa în mijlocul cărora se desfăta şi Nathalie. Îşi chivernisise în aşa fel locuinţa, aşa cum nimeni la Bordeaux nu ar fi fost în stare să şi-o împodobească, pentru a o găzdui pe Nathalie. Numai un bărbat obişnuit cu cheltuielile

Parisului şi cu fanteziile parizienelor ar fi fost în stare să împiedice nenorocirile băneşti pe care le putea căşuna căsnicia cu fiica unei creole, tot atât de simandicoasă cât şi mama ei. În timp ce alţi bordelezi îndrăgostiţi de domnişoara Evangelista s-ar fi dus la râpă, contele de Manerville, se spunea, va şti să împiedice nenorocirea. Aşa că – după gura lumii – căsătoria era ca şi încheiată. Când se vorbea despre ei în Ţaţa unor persoane din înalta societate regalistă, acestea nu mai conteneau cu încurajările şi îndemnurile ce măguleau vanitatea lui Paul.

— Fiecare din cei de faţă ţi-au sortit-o pe domnişoara Evangelista. De-o vei lua de soţie, să ştii că faci un lucru bun; n-ai să găseşti nicăieri, nici chiar la Paris, o fiinţă mai frumoasă: e elegantă, graţioasă, fermecătoare, iar după mamă se-nrudeşte cu casa Réal. Veţi alcătui, aşadar, cea mai încântătoare pereche din lume; aveţi aceleaşi gusturi, aceeaşi înţelegere a vieţii şi veţi locui în cel mai desfătător palat din Bordeaux. Soţia dumitale nu va avea nevoie s-aducă nimic, când va păşi pragul casei. În asemenea împrejurări, o locuinţă bine gospodărită face cât o zestre. Apoi trebuie să fii foarte fericit sa ai o soacră ca doamna Evangelista. Femeie de spirit, iscusită, ea îţi va fi de mare folos în viaţa politică la care trebuie să năzuieşti. De altfel, dânsa a jertfit totul pentru fiica ei pe care o adoră; şi Nathalie îţi va fi fără-ndoială o soţie drăgăstoasă, căci îşi iubeşte mama atât de mult. Şi pe urmă – trebuie să sfârşeşti şi tu într-un fel…

— Toate-s bune şi frumoase, răspundea Paul, care, în ciuda dragostei sale, voia să-şi păstreze libera chibzuinţă, numai că sfârşitul trebuie să fie fericit.

Îndemnat de nevoia aceea de a-şi omorî timpul liber, mai greu de trecut pentru dânsul decât pentru oricare altul, Paul reveni în curând la doamna Evangelista. Numai acolo putea găsi măreţia şi luxul cu care se obişnuise. La patruzeci de ani, doamna Evangelista era frumoasă ca acele minunate asfinţituri care încununează vara zilele fără nori.

Reputaţia ei nevătămată oferea cercurilor bordeleze un veşnic prilej de discuţie şi curiozitatea femeilor era cu atât mai trează, cu cât făptura văduvei părea a fi dintr-acelea care fac faima spaniolelor şi creolelor. Avea părul şi ochii negri, picioarele şi talia unei spaniole – acel port mândru, iscusit în atitudinile tradiţionale ce au un nume osebit în Spania. Faţa ei veşnic proaspătă, tenu-i de creolă, luminat de îmbujorări ce nu se puteau asemui decât cu o dalbă muselină aruncată peste purpură, te fermeca. Formele ei pline erau atrăgătoare prin gingăşia cu care se înmănunchea moliciunea cu vioiciunea, puterea cu nepăsarea. Fermeca şi impunea deopotrivă, seducea fără să făgăduiască nimic. Era înaltă, aşa că avea uneori boiul şi portul unei regine. Oamenii erau atraşi de vorba ei ca pasările ce se prind în laţuri, căci îi fusese hărăzit, în chip firesc, geniul pe care nevoia îl dă intriganţilor; câştiga poziţie după poziţie, folosindu-se de tot ce i se acorda ca să ceară încă mai mult – şi ştia să se retragă la o mie de paşi în cazul când i s-ar fi cerut şi ei ceva în schimb. Deşi ignorantă, ea umblase pe la Curţile Spaniei şi ale Neapolelui, întâlnise oameni vestiţi în cele două Americi şi mai multe familii ilustre din Anglia şi de pe vechiul continent, fapt care făcea să se creadă că ar poseda întinse cunoştinţe şi o vastă cultură. Primea cu mult gust şi cu acea măreţie care nu se învaţă, dar care poate ajunge o a doua natură la oamenii înzestraţi, ce asimilează asemenea deprinderi oriunde le întâlnesc. Dacă bunul ei renume în ce priveşte virtutea rămânea de neexplicat, îi slujea totuşi ca să-şi sporească prestigiul faptelor, al vorbelor şi al caracterului. Fata şi mama aveau una pentru alta o reală prietenie, în afara simţământului filial şi matern ce le lega. Se potriveau la fire şi apropierea lor continuă nu pricinuise nicicând vreun conflict. Multă lume explica sacrificiul doamnei Evangelista pentru fiica sa, ca un semn al dragostei materne. Dar daca Nathalie îşi consola mama de statornica ei văduvie, nu ea era singura pricină. Se spunea

că doamna Evangelista fusese îndrăgostită de un bărbat căruia cea de-a doua Restauraţie15 îi înapoiase titlurile şi rangul de pair. Fericit să se căsătorească în 1814 cu doamna Evangelista, omul acesta rupsese relaţiile cu dânsa în mod foarte cuviincios în 1816. În aparenţă cea mai bună femeie din lume, doamna Evangelista avea o trăsătură cumplită de caracter, care nu putea fi tălmăcită decât prin deviza Caterinei de Médicis: Odiate e aspettate16. Obişnuită să fie oriunde cea dintâi şi ascultată totdeauna de toţi, ea se asemuia cu monarhiile: amabilă, blândă, desăvârşită în viaţă, devenea cumplită, neînduplecată, atunci când orgoliul ei de femeie, de spaniolă şi de nobilă din casa Réal era atins. Nu ierta niciodată. Femeia aceasta credea în puterea urii ei şi făcea dintr-însa o vrajă care trebuia s-o arunce asupra duşmanului. Acest fatal blestem îl zvârlise împotriva bărbatului care o batjocorise. Împrejurările care păreau a confirma influenţa acestei jettatura17 i-au întărit credinţa superstiţioasă în ea însăşi. Deşi ministru şi pair al Franţei, omul acela începu să meargă de râpă şi până la urmă s-a prăvălit cu desăvârşire. Bunurile, ca şi reputaţia lui politică şi personală, totul avea să se năruie. Într-o bună zi, doamna Evangelista avu satisfacţia să treacă mândră în strălucitul său echipaj şi să-l vadă cum mergea pe jos pe Champs-Élysées18. A putut atunci să-i arunce de sus o privire în care scăpărau scânteile biruinţei. Această nefericită întâmplare o frământă vreme de doi ani, împiedicând-o să se mai recăsătorească. Mai târziu, mândria îi sugera mereu să-şi asemuiască peţitorii cu soţul care o iubise atât de sincer şi de frumos. Ajunsese cu astfel de amăgiri şi socoteli, cu asemenea nădejdi şi dezamăgiri, la anotimpul când femeile nu mai pot avea alt rol în viaţă decât cel de mamă, jertfindu-se pentru fiicele lor, îndreptându-şi toate năzuinţele în afară, către reuşita unei căsnicii, unde se cuibăresc cele din urmă simţăminte ale afecţiunii lor omeneşti. Doamna Evangelista dibuise repede caracterul lui Paul, tăinuindu-şi-

l în schimb pe al ei. Paul era tocmai omul pe care voia să-l aibă drept ginere, redactorul responsabil al viitoarei ei atotputernicii. După mamă, el ţinea de neamul Maulincour şi bătrâna baroană de Maulincour, prietenă cu vidamul19 de Pamiers, locuia în inima faubourg-ului Saint-Germain. Nepotul baroanei Augusta de Maulincour se cuvenea să aibă o situaţie bună. Aşadar, Paul urma sa fie o minunată călăuză a familiei Evangelista în societatea pariziană. Văduva nu cunoscuse decât arareori Parisul Imperiului şi voia acum să strălucească în Parisul Restauraţiei. Numai acolo se găsea atmosfera prielnică unei cariere politice – singura la care femeile din protipendadă îşi pot da în mod decent concursul. Doamna Evangelista, silită de afacerile soţului ei să locuiască la Bordeaux, se plictisise destul; ţinea aci casă deschisă şi fiecare ştie câte necazuri căşunează unei femei obligaţiile impuse de astfel de viaţă; acum însă nu-i mai păsa de acest Bordeaux, căruia îi istovise toate bucuriile. După cum jucătorii mizează mereu mai mult, dorea să aibă un teatru de activitate mai vast. În propriul ei interes, îi hărăzise lui Paul o strălucită carieră. Se hotărî să-şi folosească talentul şi iscusinţa pe care-o câştigase în viaţă, pentru reuşita carierei ginerelui, spre a putea gusta apoi, sub egida lui, din desfătările stăpânirii. Mulţi oameni ajung în felul acesta, fără vrerea lor, uneltele unor ambiţii muiereşti. Doamna Evangelista avea de altfel şi alt interes spre a-şi subjuga ginerele. Paul fusese în chip firesc captivat de femeia aceasta, care l-a câştigat cu atât mai uşor cu cât în aparenţă nu exercita nici un fel de înrâurire asupră-i. Îşi desfăşură aşadar tot ascendentul ca să pună cât mai în valoare calităţile fiicei sale care, dintru început, trebuia să-şi stăpânească bărbatul – singurul mijloc de a putea duce mai departe felul lor de viaţă aristocratic. Paul crescu în propriii săi ochi, când ajunse să fie apreciat şi de mamă şi de fiică. Văzând că şi cele mai neînsemnate păreri şi cuvinte ale sale erau sorbite şi de domnişoara Evangelista – care zâmbea ridicându-şi cu gingăşie fruntea – şi de mama ei,

care nu lăsa să se întrevadă că îl măguleşte cu bună ştiinţă, el începu să se creadă mult mai inteligent decât era. Cele două femei s-au purtat cu dânsul într-un chip atât de firesc, încât el şi-a închipuit că e pe placul lor; l-au ademenit cu atâta măiestrie, purtându-l de lanţul amorului său propriu, încât în curând ajunse să-şi petreacă mai toată vremea în casa Evangelista.

Un an după ce se instalase la Bordeaux, fără a se fi hotărât să-şi declare amorul, contele Paul ajunse să fie atât de prevenitor cu Nathalie, încât toată lumea pricepu că-i face curte. Nici mama şi nici fata nu păreau că s-ar gândi la măritiş. Domnişoara Evangelista avea faţă de dânsul purtarea reţinută a acelor doamne de neam care ştiu să fie fermecătoare şi să vorbească în chip plăcut, fără să lase pe nimeni să pătrundă nici un pas în viaţa lor intimă. Rezerva aceasta, atât de puţin obişnuită pentru provinciali, plăcu tare mult lui Paul. Timizii sunt bănuitori şi când li se fac propuneri directe se înfricoşează. Ei fug de fericire, dacă ea se iveşte prea gălăgioasă, şi se lasă prada nenorocirii, când se înfăţişează cu sfială, întovărăşită de umbre duioase… Paul se prinse el însuşi în laţ, văzând că doamna Evangelista nu-şi dă nici o osteneală ca să-l momească. Într-o seară fu încântat, când spaniola îi spuse că în viaţa femeilor de elită, ca şi într-a bărbaţilor, este o vreme când ambiţia vine să înlocuiască toate celelalte simţăminte vitale.

„Femeia aceasta e în stare – gândi Paul plecând – să-mi obţină o ambasadă strălucită, înainte chiar de aş ajunge deputat.”

Dacă omul nu dă stăruitor târcoale lucrurilor sau ideilor şi nu le examinează din toate punctele de vedere – el rămâne – oricum ar fi – un neisprăvit şi un molâu, deci în primejdie de a pieri. În clipa aceea, Paul se lăsase cuprins de optimismul său; pretutindeni vedea numai foloase, fără să cugete că o soacră ambiţioasă poate să devină un adevărat satrap. Şi astfel, în fiecare seară, plecând de la ele, se şi vedea însurat; se amăgea el însuşi şi astfel încetul cu încetul

mergea pe calea căsniciei. Se bucurase prea mult de libertate ca să mai aibă ceva de regretat; îl obosise viaţa de burlac, care nu-i hărăzea nimic nou; nu-şi mai amintea decât de neplăcerile ei, în timp ce, dacă i se întâmpla să cugete la greutăţile căsătoriei, mai adesea vedea numai părţile ei trandafirii; pentru dânsul totul era nou.

„Căsnicia – îşi spunea – e nesuferită doar pentru oamenii de rând; pentru cei bogaţi, însă, jumătate din neajunsurile ei dispar."

Aşa, în fiece zi, câte un gând prielnic venea să sporească suma foloaselor pe care credea că le va găsi în căsnicie.

„Orice rang aş atinge, Nathalie va fi întotdeauna la înălţimea rolului pe care îl va avea de jucat – cugeta el – şi asta nu e de lepădat! Pe câţi demnitari ai Imperiului nu i-am văzut suferind cumplit din pricina soţiilor lor? Oare nu este una dintre temeiurile fericirii faptul că nu-ţi simţi vanitatea sau orgoliul jignit de către tovarăşa ta de viaţă? Niciodată un bărbat nu poate să fie total nefericit alături de o soţie bine crescută; ea nu-l va putea face ridicol şi va şti să-i fie de folos. Nathalie ştie ca nimeni alta să primească."

Pe urmă îşi depănă amintirile în legătură cu cele mai apelpisite20 doamne din faubourg-ul Saint-Germain, ca să se convingă că Nathalie putea, după părerea lui, dacă nu să le adumbrească, cel puţin să se considere pe picior de deplină egalitate cu dânsele. Orice comparaţie ieşea în folosul Nathaliei; cuvintele scornite de imaginaţia lui Paul erau conforme dorinţelor lui.

Parisul i-ar fi înfăţişat în fiecare zi noi specimene, fete tinere de osebite tipuri de frumuseţe – şi mulţimea impresiilor i-ar fi lăsat mintea în dreaptă cumpănă; pe când la Bordeaux, Nathalie nu avea rivală: era o floare unică. Iată de ce, prin confruntare, aceste argumente – la care se adăuga amorul propriu şi o reală pasiune care nu-şi găsea altă împlinire decât în căsătorie – l-au zvârlit pe Paul în mrejele unei înflăcărări nechibzuite, deşi el avea bunul-simţ să păzească taina chiar de propriii săi ochi, făcând-o să

pară doar o simplă dorinţă matrimonială, îşi propusese chiar s-o studieze pe domnişoara Evangelista, ca un bărbat care nu voia să-şi primejduiască viitorul; căci necruţătoarele cuvinte ale prietenului său de Marsay îi zbârnâiau uneori în urechi. Dar, în primul rând, ştia că fiinţele obişnuite cu luxul au o simplitate aparentă care amăgeşte. Deşi par a dispreţui luxul, se slujesc de dânsul, căci este unealta, nu ţelul existentei lor. Găsind că purtarea celor două femei era atât de asemănătoare cu a sa, lui Paul nu i-a trecut prin cap că ele ar putea tăinui urma vreunui gând ascuns. În afară de aceasta, dacă există anumite reguli cu caracter general menite să aline necazurile căsniciei, nu există niciuna care să le prevestească sau să le preîntâmpine. Când nenorocirea se abate între două fiinţe ce s-au străduit să-şi facă una alteia o viaţă plăcută şi uşor de suportat, aceasta se naşte din contactul permanent şi intim care nu s-a înfiripat încă între doi tineri pe cale de a se însura şi nici nu s-ar putea întâlni cât timp în Franţa nu se vor fi schimbat legiuirile şi moravurile. Totul este amăgire între două fiinţe gata să se întovărăşească; dar amăgirea este nevinovată şi fără vrerea lor. Fiecare caută să se înfăţişeze, fireşte, într-o cât mai favorabilă lumină; amândoi se străduiesc, care de care, să arate mai bine, să-şi producă unul asupra altuia o părere bună pe care, până la urmă, nu o mai pot apăra. Viaţa adevărată – ca şi crugul vremii – este alcătuită în mult mai mare măsură din clipe cenuşii şi mohorâte care înceţoşează firea, decât din perioade în care soarele străluce şi înveseleşte câmpiile. Tinerii nu văd decât acele zile senine. Mai târziu, ajung să pună pe seama căsniciei neajunsurile vieţii însăşi; căci este în om o pornire care-l îndeamnă să caute pricinile propriei lui nenorociri, în lucrurile sau în fiinţele ce-i sunt mai apropiate.

Ca să ajungă să descopere în atitudinea sau în înfăţişarea, în vorbele sau în gesturile doamnei Evangelista, acele semne care să-i dezvăluie (ca la oricare fiinţă omenească)

suma de nepotriviri ale caracterului ei, Paul ar fi trebuit să stăpânească nu numai ştiinţa lui Lavater şi a lui Gall21, dar încă o ştiinţă care n-a fost statornicită în disciplina nici unei doctrine, anume ştiinţa unui cercetător înarmat cu cunoştinţe aproape universale. Ca toate tinerele fete, Nathalie avea o figură de nepătruns care răspândea în jurul ei acea linişte adâncă şi senină pe care sculptorii o întipăresc chipurilor de fecioare menite să întruchipeze „Justiţia", „Nevinovăţia" şi toate divinităţile care sunt deasupra frământărilor omeneşti; seninătatea aceasta constituie farmecul cel mai de preţ al unei fete, e dovada curăţeniei sale; nimic n-a zdruncinat-o încă, nici o patimă înăbuşită, nici o năzuinţă dezamăgită n-a ajuns să-i schimbe liniştita înfăţişare a chipului; o dată ce-a pierit – a apus şi fecioria.

Necontenit în fustele maică-si, Nathalie nu primise – lucru obişnuit la spaniole – decât învăţătura religioasă şi câteva îndrumări date de mamă fiicei, folositoare pentru rolul pe care avea să-l joace. Liniştea fetei sale era prin urmare firească. Dar acesta era doar vălul sub care se ascundea femeia, întocmai cum fluturele stă ascuns în crisalidă. Cu toate acestea, un bărbat meşter în a mânui scalpelul analizei ar fi surprins la Nathalie câteva semne prevestitoare ale greutăţilor pe care avea să le işte caracterul ei, când avea să înfrunte viaţa conjugală sau socială. Frumuseţea ei – cu adevărat cuceritoare – se datora unei deosebite regularităţi a trăsăturilor sale, îmbinate de minune cu proporţiile capului şi ale trupului. Perfecţiunea aceasta fizică e o prevestire rea pentru spirit. Se găsesc prea puţine excepţii la această regulă. Orice fiinţă superioară are în înfăţişarea ei uşoare nepotriviri ce ajung să fie o vrajă căreia nu i te poţi împotrivi – punctele luminoase a căror strălucire oglindeşte simţămintele opuse şi în care se pironesc privirile. O armonie prea desăvârşită prevesteşte răceală şi nepotriviri sufleteşti. Nathalie avea o talie grăsună, dovadă de vigoare, dar semn neînduplecat al

unei voinţe care degenerează în îndărătnicie la fiinţele a căror minte nu-i nici ageră, nici cuprinzătoare. Mâinile ei de statuă elină, întăreau prezicerile feţei şi ale taliei, vestind un duh care tinde la stăpânire nelogică: voinţă doar pentru voinţă. Sprâncenele ei îmbinate (potrivit fizionomiştilor) acuzau o tendinţă spre gelozie. Gelozia fiinţelor superioare se schimbă în emulaţie, ea dă naştere la lucruri mari. Aceea însă a minţilor strimte se schimbă cu vremea în ură. Acel adiate e aspettate al mamei ei apărea la dânsa fără nici o făţărnicie. Ochii săi, la prima vedere negri, în realitate erau de un cenuşiu cu sclipiri portocalii, contrastând cu buclele ei blonde cu nuanţe roşcate – culoare atât de preţuită la romani, pe care englezii o numesc auburn22. E îndeobşte culoarea părului copiilor născuţi din doi părinţi cu părul negru, cum erau domnul şi doamna Evangelista. Albeaţa şi gingăşia tenului Nathaliei dădeau contrastului între culoarea părului şi a ochilor un farmec nespus. Dar această frumuseţe era doar exterioară; căci, ori de câte ori trăsăturile unei fete sunt lipsite de o anumită rotunjime molatică – oricât de perfecte ar fi, oricât de gingaşe – nu vădesc un suflet ales. Aceşti trandafiri au o tinereţe amăgitoare, îşi pierd repede petalele şi rămâi uluit când, după câţiva ani, vezi uscăciune şi duritate, acolo unde admirai eleganta unor trăsături deosebite.

Deşi ovalul feţei avea într-însul ceva împărătesc, bărbia Nathaliei, puţin prea îngroşată, vădea preexistenta unor simţăminte a căror violenţă nu s-ar fi cuvenit să se descopere decât spre amiaza vieţii. Buzele puţin supte arătau o mândrie irascibilă care se armoniza cu mâinile, cu sprâncenele şi cu talia-i frumoasă. În sfârşit, diagnostic final care el singur ar fi precumpănit în judecata unui cunoscător, glasul ei limpede, glasul ei atât de fermecător avea răsunete metalice. Oricât de estompat făcea să vibreze Nathalie arama, cu toată gingăşia cu care sunetele şuierau prin spirala cornului, acest ton prevestea caracter asemănător cu al ducelui de Alba23, din care cobora în linie

colaterală spiţa celor de Réal. Aceste semne prevesteau patimi aprige, fără duioşie, devotament năprasnic, uri neîmpăcate, un spirit lipsit de inteligentă şi dorinţa de atotputernicie, firească fiinţelor ce se simt mai prejos de năzuinţele lor. Aceste metehne, fructe ale temperamentului şi firii Nathaliei, răscumpărate poate prin calitatea sângelui generos, zăceau îngropate ca aurul într-o mină şi n-ar fi putut ieşi la iveala decât sub impulsul loviturilor aspre ale vieţii. În clipa aceasta, însă, gingăşia şi prospeţimea tinereţii, purtările-i alese, sfânta ei incultură, drăgălăşenia de fată, dădeau trăsăturilor sale o delicată poleială, menită în chip firesc să înşele oamenii superficiali. Mama ei o mai învăţase, încă de timpuriu, plăcuta sporovăială care mimează superioritatea, care ştie să răspundă obiecţiunilor prin glume şi să seducă printr-o gureşă drăgălăşenie, sub care femeia îşi ascunde îndeobşte sărăcia mintii, după cum firea îmbracă solurile secetoase cu luxul unor plante efemere. În sfârşit, Nathalie avea farmecul copiilor răsfăţaţi care n-au cunoscut suferinţa; încânta prin sinceritatea ei şi nu avea acea înfăţişare solemnă pe care mamele o impun fetelor lor, pentru care, când vine vremea măritişului, se apucă să ticluiască un întreg program de bune purtări şi de cuvinte ridicole. Era zglobie şi sinceră, ca o fecioară care nu cunoaşte nimic din tainele căsătoriei, care nu-i aşteaptă decât bucuriile şi nu presimte nici o nenorocire, socotind că astfel câştigă dreptul de a-şi face toate mendrele. Cum ar fi putut Paul, care iubea aşa cum iubeşti când dorinţa îţi sporeşte dragostea, să poată recunoaşte într-o fată cu asemenea caracter şi cu o asemenea cuceritoare frumuseţe, pe femeia ce avea să devină Nathalie la treizeci de ani, când chiar cei mai încercaţi observatori s-ar fi lăsat amăgiţi de aparenţe…? Deşi fericirea era greu de găsit într-o căsnicie cu o asemenea fată, totuşi ea nu părea cu neputinţă. Printre aceste cususruri în faşă, străluceau totuşi unele frumoase calităţi. Sub imboldul unui meşter iscusit, nu există însuşire care, bine dezvoltată, să nu înăbuşe

cusururile, mai ales la o tânără care iubeşte. Dar ca să faci mai mlădioasă o femeie atât de puţin maleabilă, era nevoie de acea mână de fier despre care de Marsay îi vorbea lui Paul. Dandy-ul parizian avea dreptate. Teama izvorâtă din iubire este o unealtă infailibilă ca să cârmuieşti mintea unei femei. Cine iubeşte, se şi teme; iar cine se teme, e mai aproape de iubire decât de ură. Putea însă Paul să aibă sângele rece, judecata şi tăria de înger de care era nevoie într-o luptă pe care un soţ iscusit nici nu trebuie să-şi lase nevasta s-o bănuiască? Şi pe urmă, îl iubea oare într-adevăr Nathalie pe Paul? Asemeni multor tinere, Nathalie lua drept dragoste primele imbolduri ale instinctului şi faptul că-i plăcea cum arată Paul, fără a şti nimic altceva despre rosturile căsniciei sau ale gospodăriei. Pentru dânsa, contele de Manerville, ucenicul de diplomat, umblat pe la Curţile Europei, unul dintre tinerii eleganţi ai Parisului, nu putea fi un om de rând, fără tărie morală; nu-l vedea în acelaşi timp curajos, poate plin de energie în faţa împrejurărilor potrivnice, dar lipsit de apărare în faţa negurilor ce vin să-ntunece fericirea. Ar fi putut oare să aibă mai târziu destul tact ca să distingă frumoasele calităţi ale lui Paul, printre aceste uşoare neajunsuri? Nu-i va exagera oare cusururile, lăsând în umbră însuşirile, aşa cum obişnuiesc unele tinere femei care nu cunosc nimic din viaţă? Este o anumită vârstă la care ea iartă slăbiciunile aceluia care ştie să evite ceea ce o contrariază şi când, pe de altă parte, ia micile contrarietăţi drept nenorociri. Dar aici, ce putere împăciuitoare, ce brumă de experienţă ar fi putut să menţină şi să lumineze acest tânăr menaj? Paul şi soţia lui nu vor ajunge să creadă că se iubesc, cât timp vor fi rămas încă la giugiulelile pe care şi le îngăduie femeile la începutul unei vieţi în doi şi la complimentele pe care soţii şi le fac la înapoierea de la baluri, când încă păstrează prospeţimea dorinţei lor. În asemenea situaţie, nu era oare sortit Paul să se supună tiraniei soţiei lui, în loc să-şi exercite stăpânirea asupra ei? Izbuti-va el să spună: „Nu”?

Totul era plin de primejdii pentru un om slab, acolo unde chiar cel mai tare bărbat ar fi avut încă unele riscuri de înfruntat.

Subiectul studiului acesta nu este trecerea de la burlăcie la însurătoare; o asemenea povestire, depănată pe larg, ar avea farmecul unei lăuntrice vijelii de simţăminte stârnite de cele mai josnice dintre întâmplările vieţii. Împrejurările şi motivele care au dus la căsătoria lui Paul cu domnişoara Evangelista sunt o simplă introducere în subiect, menită numai să zugrăvească marea comedie care precede oricare căsnicie. Până astăzi dramaturgii au trecut cu vederea un asemenea subiect, deşi ar putea oferi talentului lor noi imbolduri. Scena de care avea să depindă viitorul lui Paul – şi pe care doamna Evangelista o vedea apropiindu-se cu groază – este în fond discuţia clasică pe care o stârneşte discutarea contractelor de căsătorie în fiece familie, nobilă sau burgheză; căci patimile omeneşti sunt tot atât de aprig zbuciumate de interesele celor mici ca şi de ale celor mari. Asemenea farse, jucate în faţa unui notar, seamănă toate mai mult sau mai puţin cu cea de faţă, dar al cărui punct de atracţie va fi deci mai mic, în paginile acestei cărţi, decât în amintirile celor însuraţi.

La începutul iernii 1822 – prin mijlocirea mătuşii lui, baroana de Maulincour – Paul de Manerville ceru mâna domnişoarei Evanghelista. Deşi baroana nu petrecea niciodată mai mult de două luni în Médoc, de astă dată rămase până la sfârşitul lui octombrie, ca să fie alături de nepotul ei într-o atare împrejurare când avea să joace roiul unei mame. După ce făcuse primele aluzii în faţa doamnei Evangelista, bătrâna mătuşă, plină de experienţă, veni să-i povestească lui Paul cum şi-a îndeplinit misiunea.

— Dragul meu, treaba merge strună. Vorbind chestiuni de afaceri, am aflat, în ceea ce te priveşte, că doamna Evangelista nu-i dă nimic fiicei sale. Domnişoara Nathalie aduce în căsătorie numai drepturile ei. Însoară-te cu dânsa, dragul meu! Oamenii care au de transmis un nume şi o

avere, care au de durat o familie, trebuie s-ajungă aici într-o zi sau alta. Aş vrea să-l văd pe scumpul meu Auguste făcând pasul ăsta. Poţi prea bine să te însori şi. Fără mine; eu n-am să-ţi dau nimic în afară de binecuvântarea mea, şi o femeie bătrână ca mine n-are ce căuta pe la nunţi… Aşa că am să plec chiar mâine la Paris. Când ai să ieşi cu soţia în lume, am s-o primesc la mine acasă cu mult mai mult folos decât aici. Dacă n-ai sa găseşti locuinţă la Paris, poţi să tragi la mine, am să te găzduiesc cu dragă inimă şi am să-ţi pun la dispoziţie al doilea cat al imobilului meu.

— Îţi mulţumesc, iubită mătuşă, răspunse Paul. Dar ce ai vrut să spui prin cuvintele: „mama ei nu-i dă nimic, Nathalie aduce în căsătorie numai drepturile ei”?

— Mamă-sa e o femeie iscusită, care tinde să tragă anumite foloase de pe urma frumuseţii fiicei sale, ca să-şi poată impune condiţiile şi să nu-ţi lase, dragul meu, decât ceea ce nu-ţi poate lua: averea părintelui ei. Noi bătrânii ţinem foarte mult să ştim: „El ce avere are?” „Ea ce zestre duce?” Te sfătuiesc, aşadar, să dai notarului tău instrucţiuni foarte stricte. Contractul de căsătorie este, dragul meu, cea mai sfântă dintre îndatoriri. Dacă tatăl şi maică-ta nu şi-ar fi luat măsurile din vreme, astăzi n-ai fi avut poate nici măcar cu ce să te acoperi! O să ai copii – sunt urmările cele mai fireşti ale unei căsnicii. Trebuie să te gândeşti dinainte la toate. Du-te şi te sfătuieşte cu maestrul Mathias, bătrânul nostru notar.

Doamna de Maulincour plecă, lăsându-l pe Paul pradă celor mai ciudate nedumeriri. Soacra lui era o femeie vicleană. Interesele lui trebuiau să fie dezbătute şi, desigur, şi apărate prin acest contract. Cine avea oare să le susţină? După sfatul mătuşii, el încredinţa maestrului Mathias sarcina să-i ticluiască contractul. Dar dezbaterile ce le învedera îl îngrijorau. Aşa încât se prezentă cu o vie emoţie în faţa doamnei Evangelista, pe care venea s-o încunoştinţeze despre intenţiile lui. Ca toţi oamenii timizi, tremura la gândul c-ar putea să-i fie ghicite bănuielile pe

care i le sugerase mătuşă-sa şi care-i păreau de-a dreptul jignitoare. Ca să nu dea prilej nici celei mai uşoare suspiciuni faţă de o fiinţă atât de impunătoare cum i se părea viitoarea-i soacră, Paul îşi ticlui câteva fraze de obicei utile persoanelor care nu cutează să înfrunte pieptiş greutăţile.

— Doamnă, începu dânsul pândind clipa când Nathalie îi lăsă singuri, ştiţi ce înseamnă să fii notarul unei familii… Notarul meu e un bătrân cumsecade şi ar însemna să-i sfâşii inima, dacă nu l-aş însărcina să întocmească el contractul meu de…

— Vai, cum de nu, iubitule! îl întrerupse doamna Evangelista. Dar oare nu-i firesc ca un contract de căsătorie să fie întotdeauna întocmit de către notarul familiei?

Până a nu deschide Paul vorba despre aceasta, doamna Evangelista îl observa, întrebându-se: „La ce s-o fi gândind oare?” – căci femeile, iscodind doar jocul fizionomiilor, şi-au însuşit în cel mai înalt grad ştiinţa citirii gândurilor celor mai tăinuite. În privirea stingherită a lui Paul, în vocea-i tremurata, ea ghicise obiecţiile mătuşii şi lupta ce se dădea în sufletul tânărului.

„În sfârşit, îşi spuse ea, a sosit ziua fatală; se va dezlănţui criza – dar care va fi acum rezultatul?”

— Notarul nostru este domnul Solonet, adăugă dânsa, după o pauză, al dumitale e demnul Mathias; îi voi pofti mâine la masă şi au să se înţeleagă asupra acestor acte. Nu-i oare meseria lor să sfătuiască părţile, fără ca noi să ne mai amestecăm, după cum şi bucătarii au menirea să ne gătească bucate bune?

— Aveţi dreptate! răspunse Paul, lăsând să-i scape un neobservat suspin de mulţumire.

Printr-o ciudată intervertire a rolurilor, Paul, căruia nu i se putea reproşa nimic, tremura, în timp ce doamna Evangelista, deşi stăpânită de o groaznică teamă, părea liniştită. Văduva datora fiicei ei o treime din averea lăsată de domnul Evangelista: un milion şi două sule de mii de

franci, pe care n-ar fi fost în stare să-l achite chiar dacă s-ar fi despuiat de toată averea. Urma deci să fie la cheremul ginerelui. Pe Paul singur l-ar mai fi învârtit cum ar fi voit – dar Paul, sfătuit de notarul său, oare ar mai fi dat descărcarea conturilor tutelei? Iar dacă ar fi dat înapoi, tot Bordeaux-ul ar fi aflat pricina, aşa încât căsătoria Nathaliei nu s-ar mai fi putut realiza. Mama urmărea fericirea fiicei sale care, de când se născuse, trăise o viaţă demnă, dar se gândea acum ea, pentru dânsa, ziua de mâine ar fi putut fi ruşinoasă. Întocmai ca marii căpitani care vor să şteargă din viaţă acea clipă când, o data, în taină, au fost laşi, şi dânsa ar fi voit sa suprime acea zi. Fără îndoială că multe fire de păr i-au albit în acea noapte în care, faţă-n faţă cu faptele ei, s-a căit de toată nepăsarea arătată; se zbătea de astă dată în ananghia în care se afla. În primul rând trebuia să mărturisească totul notarului ei, pe care-l convocase dis-de-dimineaţă. Trebuia să-i mărturisească strâmtorarea în care se afla, strâmtorare ce nu voise s-o destăinuie pân-atunci nimănui, fiindcă – tot aşteptând una dintre întâmplările norocoase care nu se ivesc niciodată – lunecase necontenit spre prăpastie. În sufletul ei se stârni împotriva lui Paul un resentiment uşor, în care nu intra nici ură, nici antipatie, nimic rău încă; dar oare nu era el partea potrivnică în acest tainic proces? Nu ajunsese fără să vrea duşmanul nevinovat care trebuia răpus? Ce fiinţă a putut vreodată să iubească pe acela care îl păcăleşte? Silită să recurgă la vicleşuguri, spaniola se hotărî (cum fac îndeobşte femeile) să-şi desfăşoare toată iscusinţa în lupta asta, a cărei ruşine nu putea fi spălată decât printr-o desăvârşită biruinţă. În liniştea nopţii, printr-o serie de raţionamente stăpânite de orgoliu, ea căuta să-şi justifice purtarea. Oare Nathalie nu trăsese foloase de pe urma risipei acestei averi? Oare în purtarea ei s-ar fi putut găsi una singură din acele pricini josnice şi nedemne care întinează sufletul? De bună seamă că nu era ea tare-n socoteli; putea fi însă aceasta o crimă, un delict? Un bărbat

nu trebuie să se considere pe deplin fericit dacă se poate însura cu o fată ca Nathalie? Tezaurul pe care i-l păstrase nu făcea cât un petic de hârtie? Nu se găsesc oare destui bărbaţi care să vrea să-şi cumpere iubita cu preţui a mii de jertfe? De ce atunci să sacrifice mai puţin pentru soţia lui legitimă decât pentru o curtezană? De altfel, îşi spunea că Paul este un om nul şi nevolnic; pentru acest om avea să-şi desfăşoare toată iscusinţa mintii, avea să-l conducă în înalta societate pe o cale aleasă; îi va fi, aşadar, îndatorat pentru bunăstarea pe care o va dobândi. Şi apoi, într-o bună zi, nu va ajunge oare să-şi achite chiar datoria? Ar fi un nătărău dacă ar mai sta pe gânduri! Să se tocmească pentru câţiva scuzi mai mult sau mai puţin. Asta ar fi chiar o nevrednicie.

— Dacă izbânda nu se hotărăşte dintr-un început, îşi spuse dânsa, voi părăsi Bordeaux-ul şi tot am să-i asigur un viitor frumos Nathaliei, capitalizând ce-mi mai rămâne: casă, diamante, mobile, dându-i ei totul şi neoprind pentru mine decât o pensie.

Când o minte bine călită întocmeşte un asemenea plan de retragere – ca Richelieu la Brouage – şi-şi chiverniseşte un sfârşit măreţ, atunci îşi face din aceasta un punct de sprijin care o va ajuta la biruinţă. Această alternativă – în cazul unei nereuşite – o linişti pe doamna Evangelista care adormi astfel plină de încredere în sprijinul pe care avea să-l aibă în lupta care-ncepea. Punea multă nădejde în ajutorul ce avea să-l primească de la cel mai iscusit notar din Bordeaux: domnul Solonet, un tânăr de douăzeci fi şapte de ani, decorat cu Legiunea de Onoare24 pentru foarte activa lui contribuţie la cea de-a doua întoarcere a Bourbonilor. Fericit şi mândru că e primit în casa doamnei Evangelista, mai puţin în calitate de notar, decât pentru faptul că făcea parte din societatea regalistă a Bordeaux-ului, Solonet nutrea pentru aceea ce întruchipa acest frumos asfinţit de soare, una dintre acele patimi de care femei ca doamna Evangelista, deşi le resping, se simţeau totuşi măgulite şi pe care cele mai mândre dintr-însele se feresc să le

descurajeze. Solonet păstra o atitudine vanitoasă, plină de deferentă, de speranţă şi de cuviinţă. Notarul veni a doua zi cu graba sclavului chemat şi fu primit în iatacul ei de văduvă cochetă, care se înfăţişa în dezordinea unui fermecător déshabillé.

— Aş putea pune temei pe discreţia şi deplinul matale devotament în convorbirea care va avea loc diseară? Ghiceşti cred că e vorba de contractul de căsătorie al fiicei mele.

Tânărul se pierdu în proteste galante.

— Să trecem la fapte, spuse dânsa.

— Ascult, răspunse el, părând că se reculege.

Doamna Evangelista dădu fără înconjur situaţia în vileag.

— Frumoasă doamnă, dar asta nu însemnează nimic, răspunse maestrul Solonet dându-şi aere, după ce doamna Evangelista îi prezentă cifrele exacte. Ce atitudine aţi avut până acum faţă de domnul de Manerville? În privinţa aceasta, chestiunile de morală domină chestiunile de drept sau de finanţe.

Doamna Evangelista se împăună cu un aer de superioritate. Tânărul notar află cu o vie plăcere că până-n ziua aceea, clienta lui păstrase cea mai înaltă ţinută în relaţiile cu Paul; că fie din mândrie adevărată, fie dintr-un calcul involuntar, ea se purtase statornic, ca şi cum contele de Manerville i-ar fi fost inferior, ca şi cum pentru dânsul ar fi fost o mare cinste de a se însura cu domnişoara Evangelista. Nici ca şi nici fiica ei nu puteau fi bănuite că ar avea gânduri interesate; la cea mai mică obiecţie financiară care-ar fi fost ridicată de Paul, aveau dreptul să-l ia foarte de sus; în sfârşit, avea asupra viitorului ei ginere o nemaipomenită înrâurire.

— Dacă aşa stau lucrurile, o întrebă Solonet, care sunt ultimele concesii pe care voiţi să le faceţi?

— Cât mai puţine cu putinţă, răspunse dânsa râzând.

— Răspuns de femeie, strigă Solonet. Doamnă, ţineţi sau nu s-o măritaţi pe domnişoara Nathalie?

— Fireşte!

— Voiţi să primiţi descărcarea pentru suma de un milion o sută cincizeci şi şase de mii de franci a căror depozitară sunteţi, în baza contului de tutelă ce urmează să-l înfăţişaţi sus-numitului ginere?

— Da.

— Cu ce-aţi voi să vă alegeţi?

— Cu cel puţin treizeci de mii de livre rentă, răspunse dânsa.

— Trebuie să biruim sau să pierim?

— Da.

— Bine! O să mă gândesc asupra mijloacelor de care ne vom folosi ca să atingem acest ţel, căci se cere multă iscusinţă şi nu trebuie să ne sleim puterile. Când mă voi reîntoarce, vă voi da anumite instrucţiuni; îndepliniţi-le cu sfinţenie şi pot de pe acum să vă asigur o izbândă deplină. Contele Paul o iubeşte sau nu pe domnişoara Nathalie? întrebă dânsul sculându-se.

— O adoră!

— Nu-i destul. O doreşte până-ntr-atât, încât să fie în stare să treacă peste anumite neajunsuri băneşti?

— Da.

— Vedeţi, socot că aceasta alcătuieşte un fel de credit în averea personală a unei fete! strigă notarul. Faceţi-o cât mai frumoasă în seara asta, adăugă dânsul cu un aer de viclenie.

— Vom avea cea mai frumoasă toaletă din lume.

— După mine, rochia pe care o poartă în seara contractului cuprinde în sine jumătate din donaţii.

Argumentul acesta din urmă i se păru doamnei Evangelista atât de important, încât ţinu să fie faţă la toaleta Nathaliei, pe de-o parte ca s-o poată supraveghea, iar pe de alta pentru a o face părtaşă nevinovată a uneltirilor ei financiare. Coafată ŕ la Séuigné, îmbrăcată într-o rochie de caşmir alb, împodobită cu funde trandafirii, fiică-sa i se păru atât de frumoasă, încât îşi dădu seama că

biruinţa avea să fie de partea ei. Când camerista ieşi şi doamna Evangelista se asigură că nu-i nimeni prin apropiere ca să asculte ce spune, potrivi câteva şuviţe pe fruntea fiicei sale şi o întrebă c-un glas în aparenţă neşovăielnic:

— Scumpa mea copilă, îl iubeşti sincer pe domnul de Manerville?

Mama şi fiica îşi aruncară una alteia priviri ciudate.

— De ce îmi pui, măicuţă, întrebarea aceasta astăzi şi nu mi-ai pus-o ieri? De ce atunci m-ai lăsat să-l văd?

— Dac-ar trebui să ne despărţim pentru totdeauna, ai stărui în această căsătorie?

— Aş renunţa şi nu m-aş prăpădi cu firea.

— Atunci nu-l iubeşti, scumpa mea, spuse mama, sărutându-şi fiica pe frunte.

— Dar de ce faci pe marele inchizitor, scumpă mamă?

— Voiam să ştiu dacă ţii să te măriţi, fără să fii nebună după el.

— Îl iubesc.

— Ai dreptate: e conte şi vom face din el un pair al Franţei – deşi vom întâmpina unele greutăţi.

— Greutăţi, când e vorba de fiinţe care se iubesc? Nu, dragă mamă! Floarea rară e prea bine înrădăcinată aici – arătă Nathalie spre inima ei, c-un gest plin de gingăşie – ca să facă o cât de mică obiecţie. Sunt sigură de asta.

— Şi dacă n-ar fi chiar aşa? iscodi doamna Evangelista.

— L-aş da cu desăvârşire uitării!

— Bine! Eşti o adevărată mlădiţă a casei Réal! Dar dacă – deşi el te iubeşte la nebunie – s-ar întâmpla să se ivească unele obstacole de care n-ar fi vinovat şi peste care va trebui să treacă cu vederea, atât în ceea ce te priveşte pe tine cât şi pe mine? Ia spune! Dacă pentru ca să se lase înduplecat, ar fi nevoie de oarecare drăgălăşenii din parteţi, fără să jignească întru nimic aparenţele? Haide, un fleac, o vorbă numai… Aşa-s ei: se împotrivesc atunci când e vorba de o discuţie serioasă, dar se topesc la o privire…

— Înţeleg! Mica lovitura de cravaşa ca să sară Favorit obstacolul, spuse Nathalie tăcând un gest cu o imaginară cravaşa.

— Îngeraşul meu, nu-ţi cer nimic care să aibă aerul unei seducţii. Vechiul simţământ al onoarei castilane nu ne îngăduie să depăşim măsura. Contele Paul o să ştie astă-seară în ce situaţie mă aflu.

— Ce situaţie?

— Asta nu pricepi tu. În sfârşit! Dacă după ce te va fi văzut în toată splendoarea, ar arăta cea mai mică şovăială. – şi eu îmi voi da seama de asta – fără-ndoială că voi rupe totul numaidecât, voi încerca să-mi lichidez averea şi vom părăsi Bordeaux-ul plecând la Douai, la familia Claes, cu care la urma urmelor suntem înrudiţi prin Tomininck. Apoi te voi mărita cu un pair al Franţei, chiar de-ar fi să mă-ngrop într-o mănăstire ca să-ţi pot oferi întregul meu avut.

— Mamă, ce să fac ca să împiedic o atare nenorocire? întrebă Nathalie.

— Niciodată nu te-am văzut mai frumoasă, copila mea! Fii şi tu puţin cochetă şi totul va merge strună.

Doamna Evangelista o lăsă pe Nathalie pe gânduri şi se duse să se gătească, pentru a nu fi mai prejos de fiică-sa. Căci dacă Nathalie trebuia să fie atrăgătoare pentru Paul, oare nu trebuia şi dânsa să placă lui Solonet, sprijinitorul ei? Şi mama şi fata erau deopotrivă gata de luptă, când sosi Paul, aducând buchetul pe care, de câteva luni de zile, obişnuia să-l ofere zilnic Nathaliei. Apoi tustrei se aşezară la taifas, aşteptând pe notari.

Ziua aceea a fost pentru Paul cea dintâi ciocnire din acel lung şi istovitor război care se numeşte căsnicie. Este deci bine să cumpănim forţele fiecărei tabere, aşezarea lor în luptă şi terenul pe care urmau să manevreze. Ca să susţină o bătălie a cărei importanţă îl depăşea cu desăvârşire, Paul avea drept unic apărător pe bătrânul notar Mathias. Şi unul şi celălalt aveau să fie surprinşi de o întâmplare neaşteptată şi apoi – lipsiţi de apărare – încolţiţi de un vrăjmaş al cărui

plan de luptă era dinainte alcătuit şi siliţi să ia o hotărâre, fără să mai aibă răgazul de a cugeta la dânsa. Chiar de ar fi fost ajutat de însuşi Cujas şi Barthole25 – care bărbat n-ar fi fost răpus? Poţi oare să te gândeşti la viclenie, acolo unde până atunci totul părea firesc şi facil? Ce putea Mathias singur, când avea împotrivă-i pe doamna Evangelista, pe Solonet şi pe Nathalie, mai ales când însuşi clientul lui, îndrăgostit, va fi trecut şi el în tabăra duşmanului, atunci când greutăţile îi vor fi ameninţat fericirea? De pe acuma Paul se angaja din ce în ce mai mult, rostind obişnuitele madrigaluri ale îndrăgostiţilor cărora, în clipa aceea, patima lui le conferea o covârşitoare însemnătate în ochii doamnei Evangelista, preocupată să facă totul ca să-l compromită.

Cei doi condottieri26 matrimoniali care aveau să lupte pentru clienţii lor şi ale căror însuşiri personale ajungeau să fie atât de hotărâtoare în această solemnă întâlnire, cei doi notari înfăţişau vechile şi noile moravuri: vechiul şi noul notariat.

Maestrul Mathias – un bătrân de şaizeci şi nouă de ani care se mândrea cu cei douăzeci de ani neîntrerupţi în cariera de notar – avea picioarele buboşate de gută şi încălţate cu nişte pantofi cu catarame de argint, care îngreuiau caraghioasele lui pulpe subţiri, cu rotulele într-atât de ieşite, încât atunci când îşi încrucişa picioarele ai fi zis că sunt două ciolane zugrăvite pe lespedea unui mormânt. Coapsele sale pirpirii, pierdute în nişte nădragi largi şi negri, cu bucle, păreau că se-ncovoaie sub greutatea unui pântec rotofei şi al unui piept bombat, cum au de obicei oamenii ce-şi petrec veacul în birou. Ca o uriaşă minge, bustul său era veşnic înfăşurat într-un veşmânt verde cu poalele pătrate, pe care nimeni nu-şi amintea să-l fi văzut vreodată nou. Părul, bine pieptănat şi pudrat, era împletit într-o codiţă de şoarec vârâtă totdeauna între gulerul hainei şi acela al jiletcii albe, înflorate. Cu capul său rotund, cu faţa-i de culoarea frunzei

de viţă, cu ochii albaştri, cu nările bulbucate ca nişte trâmbiţe, cu buzele groase, cu o bărbie guşată, omul acesta stârnea, oriunde apărea – şi unde nu era cunoscut – acel râs al franţuzilor hărăzit din plin pentru toate întruchipările spălăcite pe care şi le îngăduie firea şi pe care arta se amuză să le exagereze în caricatură. Dar, la maestrul Mathias, spiritul biruise forma; însuşirile sufleteşti învinseseră hidoşenia trupului. Cei mai mulţi dintre bordelezi îl priveau cu un prietenos respect, cu o deferenţă plină de stima. Glasul notarului, în care răsuna elocinţa probităţii, cucerea toate inimile. Iscusinţa sa consta în a merge drept la ţintă, răsturnând îndeobşte gândurile necinstite prin întrebările sale precise. Privirea lui sigură şi desăvârşita rutină a afacerilor îi dădeau un simţ de ghicitor, care-i îngăduia să sfredelească până şi străfundul cugetelor şi să le citească tainicele gânduri. Deşi sfătos şi meticulos în meseria lui, patriarhul acesta avea veselia străbunilor noştri. Nu se codea să cânte la câte o cină cântece de dor, îi plăcea să prăznuiască solemnităţile familiale, aniversările, onomasticele bunicilor şi ale nepoţilor şi să îngroape, după datină, buturuga la Crăciun; îi plăcea să facă daruri şi surprize, să ofere ouă de Paşti; desigur că mai credea în îndatoririle dintre fini şi naşi şi nu voia să scape niciunul dintre obiceiurile care dădeau vieţii izul ei de altădată. Maestrul Mathias era un nobil şi respectabil urmaş al notarilor acelora – oameni mari, dar necunoscuţi – care nu dădeau chitanţă chiar când li se încredinţau milioane, dar care le înapoiau întocmai, în aceleaşi pungi, legate cu aceeaşi sfoară. Îndeplinea slovă cu slovă fideicomisurile27; întocmea cu chibzuială inventarele, se preocupa de interesele clienţilor de parcă le-ar fi fost părinte tuturor şi uneori se împotrivea risipitorilor, iar familiile îi încredinţau adesea din tainele lor; pe scurt, era unul dintre acei notari care se socoteau răspunzători de greşelile săvârşite şi chibzuiau îndelung asupra actelor pe care le întocmeau. În toată cariera lui notarială, nu se pomenise niciodată ca

vreunul dintre clienţii lui să se fi plâns de vreun plasament oneros sau de vreo ipotecă lăsată făr' de acoperire. Câştigată încet dar onest, averea sa nu se înfiripase decât după treizeci de ani de practică şi cumpătare. Căpătuise patrusprezece dintre foştii săi secretari. Cuvios şi darnic cu discreţie, Mathias se afla pretutindeni unde putea face binele, fără nici un gând de răsplată. Membru activ al comitetului spitalelor şi al comitetului de binefacere, subscria sumele cele mai mari când era vorba de vreo colectă pentru ajutorarea celor loviţi de nenorociri neaşteptate sau de întemeierea unor aşezăminte de folos obştesc. Iată de ce nici dânsul, nici soţia sa nu aveau trăsură, iată de ce cuvântul lui era sfânt, iată de ce în casa lui de bani găseai lăsate în păstrare capitaluri tot atât de importante cât şi la bancă, iată de ce fusese poreclit bunul domn Mathias – şi atunci când s-a prăpădit, trei mii de inşi l-au prohodit.

Dimpotrivă, Solonet era tânărul notar care-şi făcea intrarea fredonând, care lua un aer uşuratic, pretinzând că afacerile se fac la fel de bine râzând sau păstrând un aer serios; căpitan în guardia naţională, el se supăra când era luat drept notar şi aspira la crucea Legiunii de onoare; avea trăsura lui şi lăsa în grija secretarilor lui să-i verifice actele din dosare; putea fi văzut pe la baluri şi la spectacole sau cumpărând tablouri şi jucând écarté; păstra depozite, restituind bilete de bancă în locul valorilor primite în aur; el era notarul care mergea în pas cu vremea şi risca chiar capitaluri ce i se încredinţaseră, învestindu-le în plasamente dubioase, care specula şi aspira – după numai zece ani de notariat – să se retragă din afaceri cu treizeci de mii de livre venit; era notarul a cărui ştiinţă îşi avea izvorul în duplicitate şi de care mulţi se. Temeau ca de un complice ce le deţine tainele; în sfârşit, el era notarul care vedea în funcţia lui o trambulină pentru a se putea însura cu vreo moştenitoare din lumea mare.

Când vedeai pe Solonet cel blond şi subţire, frezat, pomădat, încălţat ca un june-prim de la Teatrul de vodevil, îmbrăcat ca un dandy a cărui preocupare de căpetenie e duelul, alături de bătrânul său confrate, venit cu întârziere din pricina unei crize de gută – cei doi oameni întruchipau parcă în carne şi oase una dintre acele caricaturi intitulate ODINIOARĂ ŞI ASTĂZI, gen care s-a bucurat de un mare succes sub Imperiu. Dacă doamna şi domnişoara Evangelista – care nu-l cunoşteau încă pe bunul domn Mathias – au avut în prima clipă poftă să râdă, au fost repede emoţionate de gingăşia cu care bătrânelul se pricepea să le facă complimente. Cuvintele lui aveau acel iz de omenie pe care orice bătrân cumsecade ştie să le presare în ideile şi în felul cum se exprimă. Junele notar, cu vorba lui înfumurată, rămase pe al doilea plan. Mathias dovedi superioritatea purtărilor sale şi prin chipul cumpătat în care se apropie de Paul. Fără să-şi compromită parul alb, ştiu să respecte nobleţea tânărului, ştiind că şi bătrâneţii i se cuvine oarecare cinste şi că într-o societate există o solidaritate a tuturor drepturilor. Dimpotrivă, chipul în care Solonet saluta şi da bună ziua dădea impresia unei depline egalităţi, care nu se putea să nu jignească pretenţiile interlocutorilor de viţă aleasă şi să-l facă ridicol în ochii oamenilor cu adevărat nobili. Tânărul notar, cu un gest destul de familiar, o invită pe doamna Evangelista să vină să vorbească împreună, în dreptul unei ferestre. Timp de câteva clipe şuşotiră, lăsând să le scape câteva chiote de râs, desigur ca să inducă în eroare pe auditori asupra adevăratului temei al convorbirii în care maestrul Solonet expunea domniţei lui, plănui de bătaie.

— Veţi fi oare de acord, întrebă dânsul, să vă vindeţi palatul?

Doamna Evangelista nu voi să-i dezvăluie pricina acestei eroice hotărâri, căci zelul lui Solonet s-ar fi putut răci, dacă ar fi aflat că clienta lui intenţiona să părăsească Bordeaux-ul. Nici lui Paul nu-i spusese încă nimic, ca să nu-l

înspăimânte de amploarea pregătirilor strategice pe care le necesitau primele înjghebări ale unei vieţi politice.

După cină, cei doi plenipotenţiari lăsară pe îndrăgostiţi lângă mamă şi se duseră într-un salon alăturat, destinat conferinţei lor. Atunci se petrecu aceasta îndoită scenă: într-un ungher al căminului din salonul cel mare, o scenă de dragoste, în care viaţa apărea zâmbitoare şi veselă; în celălalt salon, o scenă gravă şi întunecată, în care interesul dezgolit se arăta hâd sub aparenţele înflorite ale vieţii

— Scumpe maestre, se adresă Solonet lui Mathias, vă remit actul pentru a-l studia, după cum se cuvine unuia mai vechi ca mine în profesie.

Mathias salută cu gravitate.

— Dar, reluă Solonet, despăturind ciorna unui proiect de contract care nu era bun la nimic şi pe care-l ticluise un secretar de-al său, cum noi suntem, chipurile, partea mai oropsită, fiindcă reprezentăm pe logodnică, am şi redactat contractul, ca să vă scutesc de plictiseala întocmirii lui. Ne măritǎm, aşadar, venind cu drepturile noastre, sub regimul comunităţii de bunuri; stipulăm unul către altul donaţia generală a averii noastre, în caz de deces fără moştenitor; iar altfel, donaţia unui sfert din avere în uzufruct şi al unui sfert în nudă proprietate. Suma pusă în comunitate de bunuri va fi un sfert din aporturile fiecăruia; soţul supravieţuitor va păstra tot mobilierul, fără să fie ţinut să-l mai inventarieze. Totul e simplu ca bună ziua.

— Ta-ta-ta-ta! făcu Mathias, eu nu tratez afacerile cum ai fredona un cântec. Care anume sunt drepturile dumneavoastră?

— Şi care sunt ale dumneavoastră? replică Solonet.

— Zestrea noastră, spuse Mathias, este moşia Lanstrac, cu un venit de douăzeci şi trei de mii livre, bani peşin, fără să mai punem la socoteală dăjdiile în natură, Item28 fermele Grassol şi Gaudet, aducând fiecare un venit de 3.600 livre. Item via Bellerosa, aducând în anii mijlocii 16.000 de livre: în total 46.200 livre. Item casa părintească din Bordeaux,

impusă la fisc cu 900 de franci. Item o casă frumoasă cu grădină şi curte, situată la Paris, pe strada de la Pepiniere, impusă la fisc cu 1.500 franci. Aceste proprietăţi – ale căror titluri sunt la mine – provin din moştenirea tatălui şi mamei noastre, afară de imobilul din Paris, care este cumpărat de noi. Urmează de asemenea să socotim mobilierul din cele două imobile şi acela din castelul Lanstrac, preţuit la 450.000 franci. Avem, ca să zic aşa, o masă, o faţă de masă şi primul fel. Dumneavoastră ce aduceţi pentru felul al doilea şi pentru desert?

— Drepturile noastre, spuse Solonet.

— Specificaţi-le, maestre dragă, reluă Mathias. Ce-mi aduceţi? Unde e inventarul întocmit în urma decesului domnului Evangelista? Arătaţi-mi modul de lichidare şi de folosire al fondurilor moştenite. Unde vă sunt capitalurile – dacă aveţi vreun capital? Pe scurt, doresc să văd socotelile tutelei şi să ştiu ce anume vă dăruieşte sau asigură mama dumneavoastră?

— Domnul conte de Manerville o iubeşte pe domnişoara Evangelista?

— Dacă nu-i va sta nimic împotrivă, el vrea s-o ia de soţie, răspunse bătrânul notar. Nu sunt un copil; acum e vorba aici de interesele, iar nu de sentimente noastre.

— Dacă nu veţi fi însufleţit de simţăminte generoase, atunci nu vom face nimic şi iată din ce pricină, reluă Solonet. După decesul soţului nostru, noi n-am făcut inventarul; ca spaniolă – eram creolă – nu cunoşteam legile franceze. De altfel, fiind mult prea îndurerată, nu mai puteam cugeta la aceste netrebnice formalităţi, pe care le îndeplinesc doar cei cu inima împietrită. E de notorietate publică că am fost adorată de către defunct şi că l-am plâns nesfârşit de mult. Dacă am izbutit totuşi să ajungem la o lichidare, precedată de un început de inventar, alcătuit pe bază de zvon public, pentru aceasta trebuie să mulţumiţi tutorelui nostru subrogat, care ne-a silit să întocmim o situaţie şi să-i recunoaştem fiicei noastre o avere oarecare,

în clipa când am fost nevoită să retragem de la Londra rentele engleze, al căror capital e imens şi pe care – ca să le dublăm dobânda – voiam să-l plasăm la Paris.

— Nu-mi spune mie asemenea neghiobii. Există mijloace de control. Ce anume drepturi de succesiune aţi plătit fiscului? Cuantumul lor ne e de ajuns ca să stabilim valorile. Să mergem la fapte. Spuneţi-mi, în chip cinstit, ce v-a mai rămas din averea moştenită? Pe urmă. Dacă suntem prea îndrăgostiţi, vom vedea ce e de făcut…

— Dacă ne luaţi în căsătorie pentru bani, atunci puteţi să vă duceţi la plimbare! Drepturile noastre se ridicau la peste un milion. Dar mamei noastre nu-i mai rămân azi decât: acest imobil mobilierul lui şi patru sute şi ceva de mii de franci investiţi, prin 1817, în rentă cinci la sută, aducând aşadar patruzeci de mii de franci venit.

— Atunci cum de puteţi duce o viaţă care necesită una sută de mii livre venit? strigă Mathias copleşit.

— Fiica noastră ne-a costat ochii din cap. De altfel, nouă ne place cheltuiala. În sfârşit, bocetele dumneavoastră nu ne vor face să recăpătăm nici o leţcaie.

— Cu cei cincizeci mii franci rentă care aparţineau domnişoarei Nathalie, aţi fi putut să-i daţi o educaţie mai bogată, fără să vă ruinaţi. Aţi păpat cu atâta poftă când eraţi domnişoară, încât mă întreb ce-o să mai înfulecaţi când veţi ajunge femeie?

— Atunci daţi-ne pace! Fata cea mai frumoasă din lume trebuie sa mănânce totdeauna mai mult decât are.

— Aş dori să spun două vorbe clientului meu, zise bătrânul notar.

„Du-te, du-te, bătrân papa Cassandre; du-te de spune clientului tău că n-avem un ban!” se gândi maestrul Solonet, care, în liniştea odăii sale de lucru, îşi orânduise în chip strategic bateriile, îşi eşalonase propunerile, ridicase punctele culminante ale discuţiei şi pregătise clipa când cele două părţi, crezând că totul e pierdut, se vor găsi în

faţa unei fericite tranzacţii, de pe urma căreia va triumfa clienta lui.

Rochia albă cu panglicuţe trandafirii, zulufii ŕ la Sévigné, picioruţul Nathaliei, privirile ei ţăgalnice, frumoasa-i mână mereu preocupată să-şi aşeze nişte bucle care n-aveau nevoie de nici un dichis – tot jocul acesta al unei fete care se umfla în pene ca o păuniţă la soare îl adusese pe Paul acolo unde voia să-l vadă viitoarea lui soacră!

Era pătimaş şi-şi dorea logodnica, întocmai cum un licean râvneşte la o curtezană; privirile lui – termometru sigur al sufletului – arătau limpede gradul acela al pasiunii la care un bărbat, odată ajuns, face tot soiul de nerozii.

— Nathalie e atât de frumoasă, şopti dânsul la urechea soacrei, încât îmi pot închipui frenezia care ne-mpinge să răsplătim plăcerea împlinită cu moartea.

Doamna Evangelista răspunse clătinând din cap:

— Vorbe de îndrăgostit! Bărbatul meu nu-mi spunea asemenea vorbe Inimoase, dar el m-a luat fără avere şi vreme de treisprezece ani nu mi-a pricinuit nici cel mai mic necaz.

— Îmi daţi oare o lecţie? întrebă Paul râzând.

— Ştii cât te iubesc, scumpul meu copil! îi spuse dânsa, strângându-i mâna. Oare nu înseamnă că te iubesc foarte mult ca să ţi-o dau pe Nathalie a mea?

— Să mă dai, să mă dai? interveni fata, râzând şi fluturând un evantai din pene de păsări de India. Ce tot şuşotiţi acolo?

— Îi spuneam, reluă Paul, cât de mult vă iubesc. Şi numai convenienţele mă împiedică să vă exprim făţiş simţămintele mele.

— Şi ce te împiedică?

— Mi-e teamă de mine.

— O! Eşti prea deştept ca să nu ştii cum să-nşiri mărgăritarele măgulirilor. Vrei să-ţi spun care mi-e părerea? Iat-o! găsesc că ţi-ai păstrat mai multă luciditate decât s-ar cădea să aibă un îndrăgostit. Să fii floarea rară şi

să rămâi totuşi atât de plin de duh, spuse dânsa, lăsând ochii în jos, asta înseamnă să ai prea multe atuuri: un bărbat ar fi trebuit să aleagă. De altfel – şi mie mi-e teamă de mine…!

— De ce?

— Mai bine să nu mai vorbim. Nu găseşti mamă că o asemenea convorbire e primejdioasă, atât timp cât contractul n-a fost încă semnat?

— Va fi, zise Paul.

— Tare aş vrea să ştiu ce tot discută Ahile cu Nestor29, întrebă Nathalie aruncând o privire plină de curiozitate copilărească spre uşa salonaşului.

— Vorbesc despre copiii noştri, despre moartea noastră şi despre alte fleacuri de soiul ăsta; ne numără galbenii ca să ne spună dacă vom putea ţine întotdeauna cinci cai în grajd. Se mai îndeletnicesc şi cu donaţiile, dar eu unul le-am luat-o înainte.

— Cum asta? întrebă Nathalie.

— Nu m-am oferit eu oare în întregime de pe acum? răspunse el, privind pe tânăra fată, a cărei frumuseţe părea sporită de plăcerea pricinuită de acest răspuns care-i îmbujorase obrajii.

— Mamă, cum mi-aş putea exprima recunoştinţa pentru atâta mărinimie?

— Draga mea copilă, ai doar o viaţă întreagă înaintea ta ca să-i răspunzi. Să ştii să faci zilnic fericirea cuiva, nu înseamnă asta să-i aduci comori nenumărate? Eu n-am avut altă zestre.

— Îţi place Lanstrac? întrebă Paul pe Nathalie.

— Cum să nu-mi placă ceva ce-i al tău? răspunse dânsa. Grozav aş vrea să-ţi văd şi locuinţa.

— Locuinţa noastră, replică Paul. Vrei poate să ştii dacă am ţinut seamă de gusturile tale şi dacă ai să te simţi bine acolo? Datorită doamnei Evangelista, sarcina unui soţ a devenit foarte anevoioasă, căci te-a deprins să fii

întotdeauna fericită. Dar când iubirea este fără de sfârşit, nimic nu-i cu neputinţă.

— Dragi copii, spuse doamna Evangelista, aţi putea sta la Bordeaux în primele zile ale căsniciei. Dacă vă simţiţi în stare să înfruntaţi lumea care vă cunoaşte, care vă iscodeşte şi vă stinghereşte – fie! Dar dacă vă va stingheri pe amândoi sentimentul acela de sfială care te cuprinde şi nu poate fi tălmăcit prin vorbe, mergeţi mai degrabă la Paris, unde viaţa unei tinere perechi se pierde în vâltoare… Numai acolo aţi putea fi cu adevărat ca doi îndrăgostiţi, fără să vă temeţi de ridicol.

— Ai dreptate, mamă, nu mă gândisem la asta. Abia de am răgaz să-mi pregătesc casa din Paris. Chiar astă-seară voi scrie lui de Marsay, singurul dintre prietenii mei pe care mă pot bizui, ca să dea ghes lucrătorilor.

În această clipă în care – ca toţi tinerii obişnuiţi să-şi îndeplinească plăcerile, fără a chibzui mai înainte – Paul se hotărâse să facă cheltuiala nesăbuită de a locui la Paris, maestrul Mathias intră în salon şi-i făcu clientului său semn că vrea să-i vorbească.

— Ce s-a întâmplat, prietene? întrebă Paul, lăsându-se condus lângă o fereastră.

— Domnule conte, zise bătrânul, n-aduc nici o leţcaie ca zestre. Părerea mea e să amânăm discuţia ca să puteţi lua o hotărâre potrivită.

— Domnule Paul, interveni Nathalie, aş dori şi eu să-ţi spun un cuvânt între patru ochi.

Deşi înfăţişarea doamnei Evangelista rămânea liniştită, nici evreii în Evul Mediu, când erau zvârliţi în cazane pline cu untdelemn clocotit, nu sufereau martiriul pe care-l îndura femeia în rochie de catifea viorie. Solonet îi chezăşuise şi condiţiile biruinţei, şi acum suferea îngrozitoarele temeri ale alternativelor. Poate că-şi datora izbânda neascultării fiicei sale. Nathalie cumpănise vorbele mamei, a cărei nelinişte era vizibilă pentru dânsa. Când văzu reuşita cochetăriilor ei, se simţi pătrunsă de mii de

gânduri contradictorii. Fără să-şi ţină de rău mama, era totuşi ruşinată de teatrul acesta, al cărui câştig era un oarecare loz. Apoi fu cuprinsă de o curiozitate plină de gelozie, uşor de închipuit. Voia să ştie dacă Paul o iubea destul ca să treacă peste piedicile prevăzute de mama ei şi pe care i le destăinuise chipul cam înnourat al maestrului Mathias. Aceste simţăminte o împinseră să rişte o mişcare de lealitate, care de altfel o punea într-o lumină plăcută. Şi acum nici cea mai cumplită viclenie n-ar fi fost atât de primejdioasă ca nevinovăţia ei.

— Paul, îi şopti dânsa, spunându-i astfel pentru prima oară pe nume, dacă unele greutăţi materiale ar putea să ne despartă, să ştii că-ţi îngădui să-ţi retragi cuvântul şi să arunci asupră-mi jignirea care ar putea izvorî dintr-o ruptură.

Şi puse o atât de desăvârşită demnitate în expresia generozităţii ei, încât Paul se-ncrezu în dezinteresarea Nathaliei şi bănui că ea nu cunoaşte faptul pe care notarul lui i-l dezvăluise tocmai atunci; strângând mâna tinerei fete, i-o sărută ca un bărbat căruia îi e mai scumpă dragostea decât interesul. Nathalie surise.

— Tinichea curată, domnule conte, să nu faceţi vreo prostie, stărui bătrânul notar, revenind lângă clientul său.

Paul rămase pe gânduri; socotise să aibă cam în jurul a o sută de mii de livre de rentă, din averea lui plus cea a Nathaliei; şi, oricât de îndrăgostit ar fi un bărbat, e greu să treacă fără emoţie de la o sută la patruzeci şi şase de mii de livre rentă, luând şi o soţie deprinsă cu luxul.

— Fiica mea nu-i aici, iscodi doamna Evangelista, care înaintă cu mersul unei regine spre ginerele ei şi spre notar, puteţi să-mi spuneţi ce s-a întâmplat?

— Doamnă, răspunse maestrul Mathias, înspăimântat de tăcerea lui Paul, rupând gheaţa, s-a iscat o piedică dilatorie30…

La cuvântul acesta, maestrul Solonet ieşi din salonaş şi tăie vorba bătrânului său confrate cu o frază care-l readuse

la viaţă pe Paul. Copleşit de amintirea cuvintelor lui pătimaşe şi de purtarea lui de îndrăgostit, Paul nu ştia nici cum să le dezmintă, nici cum să le schimbe; ar fi voit să poată să se arunce într-o prăpastie…

— Există un mijloc s-o facem pe doamna să plătească tot ce-i datorează fiicei ei, spuse tânărul notar cu un ton degajat. Doamna Evangelista are patruzeci de mii de livre de rentă în inscripţiuni cinci la sută, al căror capital va fi în curând la paritate, dacă nu cumva o va depăşi chiar; astfel încât le putem preţui la opt sute. De mii de franci. Imobilul acesta şi grădina lui valorează, pe puţin, două sute de mii de franci. Acestea spuse, doamna poate transfera fiicei sale, prin contractul de căsătorie, nuda proprietate a acestor bunuri, căci nu socotesc că intenţiile domnului conte sunt să-şi lase soacra fără nici un mijloc de trai. Dacă doamna şi-a mâncat averea, o restituie pe aceea a fiicei ei, cu o foarte mică aproximaţie.

— Cât de nefericite sunt femeile că nu se pricep în afaceri! spuse doamna Evangelista. Să am eu nude proprietăţi? Ce-or mai fi astea, Doamne!

Paul era într-al nouălea cer auzind despre această tranzacţie. Bătrânul notar, văzând cursa întinsă, şi-n care clientul său îşi prinsese un picior, rămase împietrit, zicându-şi: „Mă tem să nu ne tragă pe sfoară!”

— Dacă doamna îmi urmează sfatul, îşi are asigurat viitorul, spuse mai departe tânărul notar. Dacă se jertfeşte, nu trebuie totuşi să aibă neajunsuri din partea celor tineri. Nu se ştie cine poate trăi, nici cine poate muri! Domnul conte va recunoaşte deci prin contract că a primit întreaga sumă datorită domnişoarei Evangelista din moştenirea tatălui ei.

Mathias nu-şi putu stăpâni indignarea care-i scăpără în priviri şi-i aprinse faţa.

— Şi suma aceasta, spuse dânsul tremurând, este de…?

— Un milion o sută cincizeci şi şase de mii de franci, conform actului…

— Atunci de ce nu-i ceri domnului conte să facă hit et nunc31, donaţia întregii sale averi viitoarei lui soţii? Ar fi mai onest decât ce ne cereţi. Ruinarea contelui de Manerville nu se poate săvârşi sub ochii mei; eu unul mă retrag.

Făcu un pas spre uşă ca să-şi vestească clientul de gravitatea împrejurărilor, dar se-ntoarse şi, adresându-se doamnei Evangelista:

— Să nu credeţi, doamnă, că vă socotesc complice la planurile confratelui meu; vă cred o femeie cinstită, o doamnă de neam mare care nu se pricepe câtuşi de puţin în afaceri...

— Mulţumesc, iubitul meu confrate, spuse Solonet.

— Ştii prea bine că între noi nu-ncap insulte, îi răspunse Mathias. Doamnă, aflaţi cel puţin rezultatul acestor stipulaţiuni. Sunteţi încă destul de tânără şi de frumoasă spre a vă recăsători. O! Doamne – spuse bătrânul la un gest al doamnei Evangelista – cine poate oare să răspundă de sine-însuşi!

— Nu credeam, domnule, spuse doamna Evangelista, că, după ce am rămas văduvă timp de şapte ani, anii cei mai frumoşi ai vieţii, şi după ce din dragoste pentru fiica mea am refuzat partide strălucite, să fiu azi, la treizeci şi nouă de ani, bănuită de o asemenea sminteală! Dacă n-am discuta afaceri, aş lua asemenea vorbă drept o necuviinţă.

— Dar n-ar fi o mai mare necuviinţă să cred că nu vă mai puteţi recăsători?

— A voi şi a putea sunt doi termeni foarte osebiţi, spuse cu galanterie Solonet.

— Bine! reluă maestrul Mathias, să nu mai vorbim despre căsătoria dumneavoastră. Puteţi totuşi, şi o dorim cu toţii, să mai trăiţi încă patruzeci şi cinci de ani. Însă, cum atât timp cât veţi fi în viaţă păstraţi pentru dumneavoastră uzufructul averii domnului Evangelista, copiii dumneavoastră nu se vor alege cu nimic din avere, nu?

— Ce înseamnă fraza asta? spuse văduva. Ce înseamnă vorba asta, uzufruct?

Solonet, om de gust şi cu purtări alese, începu să râdă.

— Să vă traduc atunci, spuse bătrânul. Dacă copiii dumneavoastră vor să fie cuminţi, atunci se vor gândi la viitor. Să te gândeşti la viitor, asta înseamnă să pui deoparte jumătate din venituri – presupunând că nu vom avea mai mult de doi copii, cărora urmează să le dăm mai întâi o bună creştere, apoi o zestre îndestulătoare. Fiica şi ginerele dumneavoastră se vor limita aşadar la douăzeci de mii de livre de rentă, deşi fiecare din ei cheltuiau câte cincizeci mai înainte de căsătorie. Şi asta nu-i nimic. Clientul meu va trebui, într-o bună zi, să restituie copiilor lui un milion una sută cincizeci şi şase mii de franci din zestrea mamei lor, bani pe care nici nu-i va fi primit poate, dacă soţia îi va fi murit şi dacă – ceea ce se poate întâmpla – doamna ar mai trăi pe-atunci. Într-un cuvânt, a iscăli un asemenea contract, nu înseamnă oare să te arunci legat de mâini şi de picioare în Gironda? Vreţi să faceţi fericirea domnişoarei, fiica dumneavoastră? Dacă ea îşi iubeşte soţul – sentiment de care notarii nu se-ndoiesc niciodată – se va mărita şi cu necazurile lui. Iar eu, doamnă, văd destule necazuri ca s-o facă să moară de inimă rea, căci va fi săracă lipită. Da, doamnă, sărăcia – pentru oameni cărora le trebuie o sută de mii de livre de rentă – înseamnă să nu ai în buzunar mai mult de douăzeci de mii. Dacă, din dragoste, domnul conte ar face nebunii, soţia lui l-ar ruina cerându-i zestrea înapoi, în ziua în care s-ar întâmpla vreo nenorocire. Pledez aici pentru dumneavoastră… pentru dânşii, pentru copiii lor, pentru toată lumea.

„Bătrânul a pus la bătaie toate armele!” se gândi maestrul Solonet, aruncând clientei lui o privire ca pentru a-i spuse: „Acum e momentul!

— Există un mijloc să împaci toate aceste interese, răspunse liniştită doamna Evangelista. Eu pot să-mi opresc numai o pensie minimă şi să intru într-o mănăstire, astfel că

veţi avea toate bunurile mele încă de pe acum. Pot să părăsesc chiar lumea, dacă moartea mea timpurie ar fi să consfinţească fericirea fiicei mele.

— Doamnă, spuse bătrânul notar, să nu ne grăbim şi să cumpănim cu chibzuială soluţia care va împăca toate greutăţile.

— Ei! Doamne, spuse doamna Evangelista, care se vedea pierdută, dacă se mai întârzia, totul e cumpănit. Habar n-aveam ce-nseamnă în Franţa o căsătorie. Sunt spaniolă şi creolă şi habar n-aveam că înainte de a-ţi mărita fata trebuie să ştii câte zile îţi mai hărăzeşte Dumnezeu, că fiică-mea va suferi din pricină că eu trăiesc şi că port o vină pentru faptul că sunt în viaţă precum şi o altă vină, aceea de a fi trăit pe lumea asta. Când bărbatul meu m-a luat de soţie, n-aveam altceva decât numele şi făptura mea. Numai numele meu preţuia pentru dânsul cât o comoară faţă de care comorile lui păleau. Ce avere poate oare trage mai greu în cumpănă decât un nume mare? Zestrea fetei mele este frumuseţea, virtutea, fericirea, obârşia aleasă, buna creştere. Banii pot oare să-ţi asigure toate comorile astea? Dacă tatăl Nathaliei ar asculta convorbirea noastră, sufletul lui generos ar fi pentru totdeauna rănit şi i-ar strica fericirea pe care o gustă el în rai. A risipit nebuneşte peste câteva milioane, fără ca eu să fi crâcnit vreodată. Faţă de felul de viaţă pe care ar fi voit să-l duc – de la moartea lui am ajuns să duc un trai chibzuit. Să rupem aşadar logodna! Domnul de Manerville este atât de abătut, încât…

Nici o onomatopee n-ar putea să redea încurcătura şi zăpăceala pe care expresia să rupem logodna a stârnit-o în convorbire; destui să spunem că cele patru persoane, atât de bine crescute, începură să vorbească toate deodată.

— În Spania, dacă vrei, te poţi mărita spanioleşte, dar în Franţa te măriţi franţuzeşte, după tipic – şi după cum e cu putinţă! spunea maestrul Mathias.

— Ah! Doamne, strigă Paul, ieşind din toropeală. Vă înşelaţi asupra sentimentelor mele.

— Nu e vorba de sentimente, spuse bătrânul notar, voind să-şi strunească clientul. Noi facem aici tranzacţii pentru trei generaţii. Oare noi suntem cei care am mâncat milioanele lipsă – noi care nu cerem nimic altceva decât să descurcăm aceste greutăţi pentru care n-avem nici o vină?

— Luaţi-ne de soţie şi nu vă mai tocmiţi! propunea Solonet.

— Ne tocmim? Ne tocmim? Spui că ne tocmim, pentru că apărăm interesele copiilor, ale tatălui şi ale mamei? continuă Mathias.

— Da – spunea în acelaşi timp Paul soacrei lui – deplâng risipa făcută în timpul tinereţii mele, ceea ce nu-mi îngăduie azi să închei această discuţie printr-un singur cuvânt, după cum şi dumneavoastră vă pare rău de lipsa de pricepere în afaceri şi de lipsa involuntară de chibzuială. Dumnezeu mi-e martor că în clipa aceasta nu mă gândesc la mine. O viaţă modestă la Lanstrac nu mă sperie; dar nu trebuie oare ca şi domnişoara Nathalie să renunţe la plăcerile, la deprinderile ei? Iată cum se schimbă felul nostru de viaţă.

— De unde tot scotea Evangelista milioanele? întrebă văduva.

— Domnul Evangelista făcea afaceri, juca în viaţă rolul important al neguţătorilor, trimitea nave peste mări şi ţări şi câştiga sume însemnate, în timp ce noi suntem doar un proprietar cu un capital plasat şi ale cărui venituri nu sunt elastice, răspunse repede bătrânul notar.

— Ar mai fi un mijloc să le împăcăm pe toate, interveni Solonet, care – prin vorbele acestea, rostite cu glas piţigăiat – îi făcu pe ceilalţi trei să tacă, atrăgându-le privirile şi luarea-aminte.

Tânărul notar semăna acum cu un vizitiu priceput care ţine hăţurile unui atelaj de patru cai şi se desfată când să-i îndemne, când să-i oprească. Dezlănţuia patimile şi le potolea, pe rând, făcând să asude în hamurile lor, atât pe Paul, a cărui viaţă şi fericire erau în discuţie în fiece clipă, cât şi pe clienta lui, care nu mai vedea prea limpede printre toate meandrele discuţiei.

— Doamna Evangelista, spuse dânsul după o pauză, poate să vă lase de pe acum inscripţiile de cinci la sută şi să-şi vândă imobilul. Am să încerc să izbutesc ca să obţină pe dânsul trei sute de mii de franci, împărţindu-l în loturi. Din valoarea lui vă va înmâna o sută cincizeci de mii de franci. În chipul acesta doamna vă va da numaidecât nouă sute cincizeci de mii de franci. Şi dacă aceasta nu reprezintă chiar tot ce-i datorează fiicei sale, vă întreb: găsiţi oare în Franţa multe fete cu asemenea zestre?

— Bine, răspunse maestrul Mathias, dar ce va face doamna?

La întrebarea aceasta, care da de bănuit că Mathias se mai înduplecase, Solonet îşi spuse în sinea lui: „Haide, haide, vulpoi bătrân, te-ai prins singur în laţ!”

— Doamna?! răspunse cu voce tare tânărul notar, doamna va păstra cei cincizeci de mii de scuzi care mai rămâne din preţul imobilului ei. Această sumă, adăugată produsului vânzării imobilului, se poate plasa în rentă viageră şi-i va aduce douăzeci de mii de livre venit. Domnul conte îi va oferi o locuinţă la dânsul. Lanstrac e destul de mare! Aveţi un imobil la Paris – spuse apoi, adresându-i-se lui Paul direct – doamna, soacra dumneavoastră, poate să trăiască oriunde alături de dumneavoastră. O văduvă care, fără a avea de suportat greutăţile unui menaj, dispune de un venit de douăzeci de mii de livre, e mai bogată decât era pe când putea dispune de întreaga avere. Doamna Evangelista n-o are decât pe fiica ei, domnul conte este de asemenea singur, moştenitorii dumneavoastră sunt deocamdată ipotetici; nu aveţi aşadar a vă teme de nici un fel de interese protivnice. Soacra şi ginerele care se găsesc în condiţiile în care sunteţi dumneavoastră, alcătuiesc întotdeauna o familie strânsă. Doamna Evangelista va compensa deficitul din ziua aceasta prin pensia pe care vă va da-o din renta sa viageră de douăzeci de mii – contribuind astfel la existenţa dumneavoastră. Ştim că doamna este prea generoasă şi dintr-un neam prea mare,

ca să ne putem închipui c-ar vrea să fie o povară pentru copiii ei. Şi astfel veţi trăi uniţi, fericiţi, puţind dispune de o sută de mii de franci pe an – sumă îndestulătoare, nu-i aşa, domnule conte, ca să te poţi bucura în orice ţară de o viaţă fericită şi să-ţi îndeplineşti orice capricii? Şi, credeţi-mă, tinerii căsătoriţi simt adesea nevoia unui al treilea în căsnicia lor. Şi vă întreb, ce fiinţă poate fi mai duioasă decât o bună mamă…

Auzindu-l vorbind pe Solonet, lui Paul i se părea că ascultă un glas de înger. Privi la Mathias ca să ştie dacă împărtăşea şi el admiraţia pentru călduroasa elocinţă a lui Solonet, fiindcă nu bănuia că sub năvalnica şi amăgitoarea pornire a cuvintelor lor pline de patimă, notarii ascund – asemenea diplomaţilor – o fire rece şi un statornic spirit de observaţie.

— Un mic rai… exclamă bătrânul.

Uimit de bucuria care se citea în ochii clientului său, Mathias se aşează pe o sofa şi-şi lăsă capul într-o mână, pe cât se părea adâncit într-o meditaţie îndurerată. Cunoştea bine greoaia frazeologie cu care oamenii de afaceri îşi înfăşoară, cu chibzuială, vicleniile, şi nu era omul care să se lase tras pe sfoară. Începu să observe pe furiş pe confratele său şi pe doamna Evangelista, care continuau să stea de vorbă cu Paul, încercând să surprindă unele indicii ale uneltirii a cărei canava, ţesută cu măiestrie, începea să se lase descoperită.

— Îţi mulţumesc domnule, îi spuse Paul lui Solonet, pentru osteneala pe care ţi-o dai ca să împaci interesele noastre. Această tranzacţie rezolvă toate greutăţile, mai bine decât aş fi putut-o nădăjdui. Dacă totuşi vă mulţumeşte această soluţie doamnă? zise apoi, întorcându-se către doamna Evangelista – căci nu aş voi să primesc nimic, dacă nu v-ar conveni deopotrivă şi dumneavoastră.

— Pe mine, răspunse ea, tot ceea ce poate să facă fericirea copiilor mei mă copleşeşte de bucurie. Nu vă mai sinchisiţi de mine.

— Asta nu se poate, adăugă repede Paul. Daca existenţa dumneavoastră n-ar fi asigurată în chip onorabil, Nathalie şi cu mine am suferi mai mult decât dumneavoastră.

— Fiţi fără grijă, domnule conte, îl linişti Solonet.

„Ah! se gândi maestrul Mathias, au să mi-l facă să sărute biciul înainte de a-l croi cu dânsul!”

— Puteţi fi liniştit, spunea Solonet, în clipa aceasta se fac atâtea speculaţiuni la Bordeaux, încât plasamentele în rentă viageră se negociază cu dobânzi avantajoase. După ce veţi fi preluat, asupra preţului imobilului şi al mobilierului, cei cincizeci de mii de scuzi pe care vi-i datorăm, sunt în măsură să garantez doamnei că-i vor rămâne două sute cincizeci de mii de franci. Mă oblig să plasez această sumă în rentă viageră, garantată cu ipotecă de primul rang asupra unor bunuri valorând un milion şi să obţin o dobândă de zece la sută – adică douăzeci şi cinci de mii de franci venit. Aşa că unim prin căsătorie, cu mici deosebiri, averi egale. Într-adevăr, faţă de cele patruzeci şi şase de mii de livre de rentă ale dumneavoastră, domnişoara Nathalie aduce patruzeci de mii de livre rentă în obligaţiuni de cinci la sută şi o sută cincizeci de mii de franci în numerar, puţind produce un venit de şapte mii de livre: în total, patruzeci şi şapte de mii de franci venit.

— E limpede, zise Paul.

Sfârşindu-şi fraza, maestrul Solonet aruncase clientei sale o privire piezişă (care nu scăpă maestrului Mathias) ce voia să spună: „Acum aruncă-n foc rezervele!”

— Dar, strigă doamna Evangelista, într-o izbucnire de veselie ce nu părea câtuşi de puţin prefăcută, eu pot să-i dăruiesc Nathaliei şi nestematele mele; cred că preţuiesc cel puţin o sută de mii de franci!

— Hai să mergem să le preţuim, sări notarul, şi aceasta schimbă datele problemei. Cred că acum nimic nu se mai împotriveşte ca domnul conte să fie de acord că a primit totalitatea sumelor datorate domnişoarei Nathalie asupra moştenirii părintelui ei şi că, în consecinţă, viitorii soţi pot

să definitiveze contul tutelei prin contractul de căsătorie. Dacă doamna, sărăcindu-se cu o lealitate specific spaniolă, se achită de obligaţiile ei, cu o diferenţă în minus de o sută de mii de franci – e drept, credem, că fie socotită descărcată.

— Nimic mai drept, răspunse Paul. Sunt însă copleşit de generozitatea acestei atitudini.

Maestrul Mathias observă o expresie de bucurie pe faţa doamnei Evangelista, când văzu înlăturate aproape toate greutăţile; bucuria aceasta şi faptul că diamantele, uitate, sosiseră acuma ca o oştire proaspătă, îi întăriră bănuielile.

„Scena era dinainte pregătită între dânşii, aşa cum jucătorii măsluiesc cărţile pentru o partidă în care vor să ruineze vreun ageamiu nepriceput, gândi bătrânul notar. Va ajunge oare acest sărman copil, pe care-l ştiu de când s-a născut, să fie jumulit de viu de soacră-sa şi fript şi mâncat pe altarul iubirii de soţia lui? Iar eu, care i-am îngrijit atât de bine moşiile-i mănoase, să trebuie să stau şi să văd cum i le înghite într-o singură seară? Trei milioane şi jumătate ipotecate pentru o zestre de un milion – şi o sută de mii de franci pe care femeile astea două i le vor înfuleca…?”

Descoperind în inima acestei soacre intenţii care – fără să ţină de ticăloşie, de crimă, de furt, de tâlhărie, de escrocherie, de orice simţământ rău sau măcar vrednic de dojană – cuprindeau cu toate acestea în germene toate fărădelegile cu putinţă, maestrul Mathias nu simţi nici durerea şi nici indignarea izvorâtă din firea lui generoasă. Nu era un mizantrop, ci un bătrân notar, obişnuit în meseria lui cu socotelile iscusite ale oamenilor de lume, cu trădările acelea meşteşugite care sunt mai răufăcătoare decât o tâlhărie săvârşită la drumul mare de un biet nenorocit, ce va fi apoi purtat cu mare alai să i se pună gâtul sub ghilotină. Pentru înalta societate, aceste răspântii ale vieţii, aceste soboare diplomatice sunt asemenea unor unghere ruşinoase în care fiecare îşi leapădă gunoaiele. Plin de milă faţă de clientul său, maestrul Mathias arunca o

privire cuprinzătoare asupra viitorului în care nu vedea nimic bun.

„Să intrăm dar şi noi pe câmpul de luptă cu aceleaşi arme, îşi zise el – şi să-i înfrângem.”

În acea clipă, Paul, Solonet şi doamna Evangelista, stânjeniţi de tăcerea bătrânului, îşi dădură seama câtă nevoie au de încuviinţarea acestui cenzor, pentru a le fi consfinţită tranzacţia, şi tustrei îl priviră în acelaşi timp.

— Ei, ia spune, scumpe maestre Mathias, ce gândeşti despre aceasta? îl întrebă Paul.

— Uite ce gândesc, răspunse neînduplecatul şi zelosul notar. Dumneata nu eşti atât de bogat ca să săvârşeşti asemenea sminteli regeşti. Moşia Lanstrac, inclusiv mobilierul castelului, preţuită cu trei la sută, reprezintă peste un milion: fermele de la Grassol şi Guadet, via dumitale de la Bellerose, mai fac încă un milion; başca cele două imobile cu mobilierul lor care fac un al treilea milion. Faţă de aceste trei milioane ce aduc o rentă de patruzeci şi şapte de mii şi două sute de franci, domnişoara Nathalie vine cu opt sute de mii de franci în rentă de stat (înscrise în Cartea Mare a Datoriei Publice) şi, să presupunem, cu încă una sută mii de franci în diamante – valoare care-mi pare a fi destul de ipotetică! Apoi una sută cincizeci de mii de franci…! Faţă de aceste cifre, confratele meu va zice, plin de trufie, că vom înfrăţi averi egale; el doreşte să rămânem grevaţi, faţă de copiii noştri, cu suma de una sută de mii de franci, de vreme ce noi vom recunoaşte soţiei noastre, prin contul de tutelă, un aport de un milion una sulă cincizeci şi şase de mii de franci, când în realitate nu vom primi decât un milion şi cincizeci de mii! Şi staţi să ascultaţi asemenea baliverne ca nişte îndrăgostiţi vrăjiţi, închipuindu-vă că maestrul Mathias, care nu-i îndrăgostit, ar putea să uite aritmetica şi n-are să vă atragă luarea-aminte asupra deosebirii între plasamentele imobiliare – al căror capital e uriaş şi creşte necontenit – şi veniturile zestrei acesteia al cărei capital e supus întâmplării şi al cărei venit se poate

micşora. Sunt la o vârstă când mi-a fost dat să văd şi scăzând valoarea numerarului şi urcând aceea a pământurilor. M-aţi chemat, domnule conte, ca să ţin seamă de interesele dumneavoastră: lăsaţi-mă să le iau apărarea, sau goniţi-mă.

— Dacă domnul caută o avere egală cu averea sa, vorbi Solonet, noi nu dispunem de un capital de trei milioane şi jumătate; nimic mai limpede. Dacă posedaţi aceste copleşitoare trei milioane, noi nu vă putem oferi decât sărmanul nostru milion. O nimica toată! De trei ori cât zestrea unei arhiducese din Casa de Austria. Bonaparte, când a luat-o pe Marie-Louise, a primit două sute cincizeci de mii de franci.

— Marie-Louise l-a pierdut pe Bonaparte! bombăni maestrul Mathias.

Mama Nathaliei prinse tâlcul acestor cuvinte.

— Dacă jertfele mele nu-s bune la nimic, striga dânsa, nu înţeleg să mai prelungim în van asemenea discuţie. Mă bazez pe discreţia domnului şi renunţ la cinstea de a-l avea drept ginere.

Conform desfăşurării prestabilite de tânărul notar, bătălia aceasta de interese ajunsese la termenul la care biruinţa trebuia să atârne de partea doamnei Evangelista. Soacra îşi deschisese sufletul, îşi dăruise toate bunurile, se achitase aproape în întregime. Ca să nu poată fi învinuit de încălcarea legilor generozităţii şi ale iubirii, viitorul soţ trebuia să primească aceste condiţii, hotărâte de mai înainte între maestrul Solonet şi doamna Evangelista. Întocmai ca limba unui orologiu care e cârmuit de resorturile lui lăuntrice, Paul ajunse, mândru, la ţel.

— Cum, doamnă, strigă dânsul, aţi putea sfărâma, într-o clipită…?

— Dar, domnule, răspunse dânsa, oare cui îi sunt îndatorată? Fiicei mele, nu? Când va împlini douăzeci şi unu de ani, va putea primi toate conturile şi îmi va da cuvenita descărcare. Va dispune de un milion şi va putea, după plac,

să-şi aleagă viitorul soţ printre fiii tuturor pairilor Franţei. Nu e oare o mlădiţă a casei Réal?

— Doamna are perfectă dreptate. De ce să fie mai oropsită astăzi decât peste patrusprezece luni? De ce s-o lipsiţi de privilegiile maternităţii? adăugă Solonet.

— Mathias! strigă Paul cu adâncă durere, există două chipuri de a se ruina, şi în clipa aceasta dumneata mă duci la pierzanie.

Făcu un pas spre dânsul, fără îndoială pentru a-i spune că dorinţa lui era să se întocmească numaidecât contractul. Bătrânul notar preîntâmpină această nenorocire cu o privire care voia să spună: „Aşteaptă!” Apoi văzu lacrimile din ochii lui Paul, lacrimi smulse de ruşinea pe care i-o pricinuia discuţia aceasta şi de fraza neînduplecată prin care doamna Evangelista prevestea o ruptură, şi încercă să le preîntâmpine printr-un gest: gestul lui Arhimede care a strigat: Evrika! 32 Cuvintele ei, pair al Franţei, se ridicaseră înaintea lui ca o torţă33 pâlpâind într-o hrubă.

Făcându-şi apariţia în aceeaşi clipă, fermecătoare ca aurora, Nathalie întrebă cu aerul ei copilăresc:

— Sunt de prisos?

— Cu totul de prisos, fiica mea, îi răspunse mama ei cu o crudă amărăciune în glas.

— Vino, scumpa mea Nathalie, spuse Paul, luând-o de mină şi ducând-o spre un jilţ, lângă cămin. Totul e în ordine!

Simţea că-i peste puterile sale să privească prăbuşirea nădejdilor pe care şi le făurise.

Mathias reluă iute:

— Da, totul poate încă fi pus în ordine.

Ca unui general care răstoarnă într-o clipă toate combinaţiile pregătite de inamic, bătrânul notar întrezărise o modalitate prin care geniul bun care oblăduieşte Notariatul îi dicta, conform cerinţelor legale, un plan în stare să ocrotească viitorul lui Paul şi al copiilor lui. Maestrul Solonet nu cunoştea alt final, pentru aplanarea acestor greutăţi de neîmpăcat, decât hotărârea inspirată de

iubirea tânărului conte – hotărâre către care îl călăuzise furtuna de sentimente şi de interese stingherite. Aşa încât se arătă cum nu se poate mai surprins de exclamaţia confratelui. Curios să afle remediul pe care maestrul Mathias îl putea găsi unei situaţii ce părea cu desăvârşire pierdută, îl întrebă:

— Ce anume propunere aveţi de făcut?

— Nathalie, copilă dragă, lasă-ne singuri! spuse doamna Evangelista.

— Prezenţa domnişoarei nu e de prisos, interveni surâzând maestrul Mathias. Voi vorbi atât în interesul domnişoarei, cât şi în interesul domnului conte.

Se făcu atunci o tăcere adâncă, în timp ce fiecare aştepta, cu sufletul răscolit de o nespusă curiozitate, improvizaţia bătrânului.

— Astăzi, reluă domnul Mathias, după o pauză, meseria de notar şi-a schimbat înfăţişarea. Spre deosebire de ce se întâmpla odinioară, astăzi revoluţiile politice înrâuresc asupra viitorului familiilor. Altădată, existenţele erau hotărâte şi rangurile prestabilite…

— Aci nu facem un curs de economie politică, ci un contract de căsătorie, întrerupse Solonet, lăsând să-i scape un gest de nerăbdare faţă de bătrân.

— Te rog să mă laşi să vorbesc şi pe mine, zise bătrânul.

Solonet se aşează pe sofa, spunându-i încet doamnei Evangelista:

— Să auziţi acum poliloghie.

— Notarii sunt aşadar siliţi să urmărească mersul treburilor politice, care astăzi sunt strâns legate de interesele fiecăruia, lată o pildă. Odinioară, nobilimea avea averi de care nu se putea nimeni atinge, dar pe care legile revoluţiei le-au irosit şi pe care sistemul actual tinde să le reconstituie, reluă bătrânul notar, lăsându-se pradă beţiei de cuvinte afecţionale de teibellionaris boa constrictor34. Prin numele ce-l poartă, prin însuşirile sale, prin averea sa, domnul conte e chemat să ajungă într-o zi în Camera

electivă. S-ar putea ca soarta să-l facă să intre chiar în Camera ereditară, şi ştim că sunt destule posibilităţi care ne-ar putea justifica prevestirile. Nu. Împărtăşiţi şi dumneavoastră, doamnă, părerea mea? o întrebă pe văduvă.

— Ai presimţit năzuinţa mea cea mai scumpă, răspunse dânsa. Manerville va fi pair al Franţei! Dacă nu, aş muri de ciudă.

— Şi ce poate să ne ducă spre acest ţel? întrebă maestrul Mathias, adresându-se viclenei văduve, cu un gest plin de bonomie.

— Va fi cea mai fierbinte dorinţă a mea.

— Prea bine! reluă Mathias. Oare, căsătoria aceasta n-ar fi un prilej firesc să înfiinţăm un majorat? Fără-ndoială că aceasta va contribui să determine actuala cârmuire să-l numească pe clientul meu pair la cea dintâi promoţie. Domnul conte va consacra fireşte, majoratului, moşia Lanstrac, preţuită la un milion. Nu-i cer domnişoarei să contribuie la constituirea majoratului cu o sumă egală – n-ar fi drept; dar putem să afectăm scopului cei opt sute de mii de franci care-i constituie aportul. Sunt de vânzare chiar acum două domenii învecinate cu moşia Lanstrac; folosind pentru plasamente imobiliare suma de opt sute de mii de franci, aceasta i-ar putea aduce un venit de patru şi jumătate la sută. Imobilul de la Paris trebuie de asemenea cuprins în instituirea majoratului. Cu ceea ce va mai rămâne din cele două averi, cuminte administrate, se va putea ajunge la căpătuirea celorlalţi copii. Dacă părţile contractante sunt de acord cu aceste dispoziţiuni, domnul conte va putea dispune – contul de tutelă rămânând încărcat cu diferenţa. Cu asta sunt de acord!

— Questa coda non č di questo gatto! 35 strigă doamna Evangelista, privind la cumătrul Solonet şi arătându-i-l pe Mathias.

— Şi-a vârât dracul coada! îi şopti Solonet, răspunzând proverbului italienesc cu o altă zicală.

— Ce înseamnă toată harababura asta? îl întrebă Paul pe Mathias, însoţindu-l în salonaş.

— Dă-mi voie să te-mpiedic să te ruinezi, îi răspunse încet bătrânul notar. Vrei cu orice preţ să te căsătoreşti cu o fată şi cu o mamă care au mâncat două milioane în şapte ani şi să fii apoi încărcat cu o datorie de mai bine de o sută de mii de franci faţă de copiii dumitale, cărora, într-o bună zi, va trebui să le numeri aceşti bani – din care astăzi abia vei primi un milion? Rişti să-ţi vezi întreaga avere irosită în cinci ani, să rămâi sărac ca Iov şi, în plus, debitorul unor sume importante faţă de soţia dumitale sau faţă de moştenitorii ei. Dacă vrei să te înhami la o asemenea tărăboanţă, poţi s-o faci, domnule conte; dar lasă-l măcar pe bătrânul dumitale prieten să salveze casa de Manerville.

— Şi în ce fel o vei salva?

— Ascultă-mă, domnule conte. Eşti îndrăgostit, nu-i aşa?

— Da.

— Un îndrăgostit e cam tot atât de discret, cât poate îi o gură de tun; nu vreau să-ţi spun nimic altceva. Dacă ai vorbi, se prea poate ca nunta să nu se mai facă. Îţi pun iubirea sub scutul tăcerii. Ai încredere în devotamentul meu?

— Ce întrebare!

— Ei bine! Află că doamna Evangelista, notarul şi fiica ei, vor să ne cam tragă pe sfoară şi sunt mai mult decât iscusiţi. Doamne, ce joc strâns!

— Chiar şi Nathalie? strigă Paul.

— N-aş pune mâna-n foc, răspunse bătrânul. O doriţi – aşadar luaţi-o! Dar aş vrea să văd căsătoria asta înfăptuită, fără cea mai mică nemulţumire de partea dumitale.

— Şi în ce fel?

— Fata aceasta ar cheltui tot aurul unui regat. Ştie să călărească întocmai ca o călăreaţă de circ. La drept vorbind, e emancipată: fete de soiul ăsta sunt de obicei soţii rele.

Paul strânse mâna maestrului Mathias şi-i spuse, luând un aer mai semeţ:

— Fii pe pace! Dar, deocamdată, ce să fac?

— Să ţii morţiş la condiţiile acestea: şi vor consimţi, căci nu le atinge cu nimic interesele. De altfel, doamna Evangelista n-are altă dorinţă decât să-şi mărite fata. Am citit jocul ei; fereşte-te de dânsa.

Paul reintră în salon, unde-o văzu pe soacră-sa şuşotind cu Solonet, întocmai cum vorbise şi el cu Mathias. Părăsită între cele două tainice conferinţe, Nathalie se juca alene cu un evantai. Destul de stingherită, neştiind ce să facă, ea se întreba: „Ce ciudat, de ce nu mi se spune nimic despre situaţia mea?”

Tânărul notar prinsese, în linii mari, efectul îndepărtat al clauzei întemeiate pe amorul propriu al părţilor, cursă în care clienta lui căzuse numaidecât. Dar, dacă Mathias era numai notar şi atât – Solonet era încă întrucâtva şi bărbat şi aducea în afaceri o ambiţie tinerească. Se întâmplă adesea ca vanitatea să-l facă pe un tânăr să uite de interesele clientului. În împrejurarea de faţă, maestrul Solonet – care nu voia s-o lase pe văduvă să creadă că Nestorul îl va învinge pe Ahile – o sfătuia să încheie repede în aceste condiţii. Puţin îi păsa de modalităţile de lichidare a contractului, în viitor; pentru dânsul, condiţiile biruinţei erau eliberarea doamnei Evangelista de orişice sarcini, asigurarea existenţei ei şi căsătoria Nathaliei.

— Întreg oraşul Bordeaux va afla că dăruiţi aproape un milion una sută de mii de franci Nathaliei şi că vă mai rămâne douăzeci şi cinci de mii de livre rentă, şopti Solonet la urechea doamnei Evangelista. Nici nu mă aşteptam să obţinem un rezultat atât de frumos.

— Dar, întrebă dânsa, lămureşte-mi pricina: de ce crearea majoratului a domolit dintr-odată furtuna?

— Se tem de dumneavoastră şi de fiica dumneavoastră. Un majorat este inalienabil: niciunul dintre soţi nu se poate atinge de dânsul.

— Aceasta e cu adevărat jignitor.

— Nu. Noi numim asta prevedere. Bătrânul a căutat să vă prindă-n laţ. Dacă refuzaţi să constituiţi majoratul, ne va spune aşa: „Voiţi prin urmare să risipiţi averea clientului meu, avere care, prin înfiinţarea majoratului, e pusă la adăpost de orice, întocmai ca şi cum soţii s-ar căsători sub regim dotal?”

Solonet îşi linişti propriile scrupule, spunându-şi: „Stipulaţiunile acestea n-au urmări decât pentru viitor, şi atunci doamna Evangelista va fi moartă şi îngropată.”

În acea clipă însă, doamna Evangelista se mulţumi cu lămuririle date de Solonet, în care avea o deplină încredere. De altfel, habar n-avea de legi; îşi vedea fiica măritată şi deocamdată nu dorea nimic mai mult. Se lăsă ameţită de beţia victoriei. Şi aşa cum prevăzuse maestrul Mathias, nici Solonet, nici doamna Evangelista nu pricepuseră încă toată adâncimea concepţiei lui, sprijinită pe raţionamente de nebiruit.

— Bine domnule Mathias, zise văduva, suntem de acord.

— Doamnă, dacă dumneavoastră şi domnul conte consimţiţi la hotărârea aceasta, trebuie să vă spuneţi ultimul cuvânt. Este de la sine înţeles, spuse dânsul, privindu-i pe amândoi, că nunta nu va avea loc decât sub condiţia constituirii unui majorat alcătuit din moşia Lanstrac şi din imobilul situat în strada de la Pépiničre, aparţinând viitorului soţ, item din cei opt sute de mii de franci numerar luaţi din aportul viitoarei soţii, sumă ce urmează a fi folosită pentru a se cumpăra pământ. Vă rog să-mi iertaţi, doamnă, repetarea aceasta; e nevoie de un angajament pozitiv şi solemn. Înfiinţarea unui majorat cere anume formalităţi – petiţii pe lângă cancelarie, o ordonanţă regală – pentru ca imobilele să fie considerate printre acele bunuri pe care ordonanţa regală are puterea să le facă inalienabile. În multe familii s-ar proceda prin compromis, dar la dumneavoastră simpla încuviinţare e de ajuns. Consimţiţi, doamnă?

— Da, spuse doamna Evangelista.
— Da, rosti şi Paul.
— Şi eu? întrebă râzând Nathalie.
— Sunteţi minoră, domnişoară, răspunse Solonet, şi să nu vă plângeţi de asta.
A rămas stabilit ca maestrul Mathias să întocmească contractul, ca maestrul Solonet să redacteze contul de tutelă şi ca aceste acte să fie iscălite, conform legii, câteva zile înainte de celebrarea cununiei.
După saluturile de rigoare, cei doi notari se ridicară.
— Plouă, Mathias, nu vrei să te conduc? propuse Solonet. Sunt cu cabrioleta.
— Trăsura mea e la dispoziţia dumitale, interveni Paul, arătându-şi astfel intenţia să-l întovărăşească pe bătrân.
— N-aş voi să-ţi răpesc nici o clipă, răspunse Mathias, primesc propunerea confratelui meu.
— Ei bine! i se adresă Ahile lui Nestor, când cabrioleta porni, ai fost cu adevărat patriarhal. Fără doar şi poate că tinerii aceştia s-ar fi ruinat.
— Eram înspăimântat de viitorul lor, spuse Mathias, păstrând taina în ce priveşte tâlcul propunerii sale.
Cei doi notari semănau în clipa aceea cu doi actori care şi-ar da mâna în culise, după ce jucaseră la teatru scena unei înverşunate sfade.
— Dar… întrebă Solonet care începuse să se gândească la interesele meseriei lui, nu-mi incumbă oare mie achiziţionarea pământurilor despre care vorbeşti? Aceasta nu înseamnă folosirea zestrei noastre?
— Cum aţi putea face să intre într-un majorat înfiinţat de contele de Manerville, bunurile domnişoarei Evangelista? răspunse Mathias.
— Cancelaria regală va rezolva această greutate, replică Solonet.
— Dar eu sunt în acelaşi timp notarul vânzătorului şi al cumpărătorului, răspunse Mathias. De altfel, domnul de Manerville poate cumpăra pe numele lui; cu prilejul plăţii,

fireşte că vom menţiona modul cum s-au folosit fondurile dotale.

— Găseşti răspuns la orişice, scumpe maestre, replică Solonet, râzând. Ai fost surprinzător în seara asta! Ne-ai biruit.

— Ca un biet bătrân care nu s-aştepta să dea piept cu bateriile voastre pline de şrapnele, nu m-am ţinut prea rău, nu-i aşa?

— Ha! ha! râse Solonet.

Această neplăcută luptă, în care fusese primejduită fericirea unei familii, rămăsese acum doar o problemă de polemică notarială.

— Nu degeaba am patruzeci de ani de cârciocărie! spuse Mathias. Ascultă Solonet – eu sunt un om cumsecade: ai să poţi lua parte şi dumneata la contractul de vânzare al pământurilor care urmează să întregească majoratul.

— Mulţumesc de bunătate, Mathias. La primul prilej, mă vei găsi cu totul de partea dumitale.

În timp ce notarii se depărtau astfel liniştiţi, dar cu gâtlejurile înfierbântate de atâta vorbărie, Paul şi cu doamna Evangelista erau pradă acelei exaltări nervoase, a acelor bătăi sporite ale inimii, acelei frământări a minţii pe care o resimt oamenii pătimaşi, după o scenă în care interesele şi sentimentele lor au fost violent zgâlţâite. La doamna Evangelista, aceste ultime răbufniri ale furtunii erau stăpânite de un gând cumplit – de o arşiţă roşie pe care voia s-o domolească.

„Maestrul Mathias n-o fi năruit el în câteva clipe munca mea de şase luni? se întreba dânsa. Nu l-o fi smuls pe Paul înrâuririi mele, săpându-i în minte” grave bănuieli, în timpul tainicii lor convorbiri din salonaş?”

Stătea în picioare, înaintea căminului, gânditoare, cu cotul rezemat pe marmură. Când poarta se închise, după plecarea trăsurii cu cei doi notari, se întoarse spre ginerele ei, nerăbdătoare să-şi spulbere bănuielile.

— Iată cea mai grozavă zi a vieţii mele, strigă Paul, bucuros că vedea toate greutăţile sfârşite. Nu cunosc om mai dârz ca bătrânul Mathias. Să-l audă Dumnezeu şi să ajung pair al Franţei! O doresc acuma, scumpă Nathalie, mai mult pentru tine decât pentru mine. Tu eşti toată ambiţia mea; nu trăiesc decât pentru tine!

Auzind vorbele acestea ţâşnite ca din inimă, zărind mai ales albastrul atât de limpede al ochilor lui Paul, în a cărui privire şi pe a cărui frunte nu mijea nici un gând ascuns, bucuria doamnei Evangelista fu deplină. Îi păru rău de vorbele cam aspre cu care îşi îmboldise ginerele şi, În beţia biruinţei, se hotărî să înseneze viitorul. Îşi reluă atitudinea liniştită, în privirea ei începu să sticlească prietenia aceea atât de dulce, care-o făcea seducătoare, şi-i răspunse lui Paul:

— La fel pot să-ţi spun şi eu. Nu ştiu, zău, scumpul meu copil, dacă temperamentul meu spaniol nu m-o fi târât mai departe decât ar fi vrut să meargă inima? Fii aşa precum eşti, ca Dumnezeu de bun, şi nu-mi purta pică pentru unele vorbe nechibzuite. Vrei să-mi dai mâna?

Paul era stingherit, îşi găsea singur o mie de păcate. O sărută pe doamna Evangelista.

— Dragă Paul, spuse dânsa foarte mişcată, de ce oare flecarii ăştia doi nu şi-or fi chivernisit toate astea şi fără noi, de vreme ce totul s-a sfârşit atât de bine?

— N-aş fi avut atunci prilejul să aflu cât de mărinimoasă şi de generoasă sunteţi.

— Bine spui! interveni Nathalie, strângându-i mâna.

— Avem încă multe mărturisiri de pus la punct, dragul meu copil, zise doamna Evangelista. Fiu-meu şi cu mine suntem deasupra neghiobiilor acelora la care ţin atât de mult unii oameni. De pildă, Nathaliei nu-i trebuiesc diamante: i le dau pe ale mele.

— Ah! dragă mamă, crezi oare că aş putea să le primesc? strigă Nathalie.

— Da, dragă copilă, sunt una dintre condiţiile contractului.

— Nu vreau, şi dacă e aşa, nu mă mai mărit, răspunse repede Nathalie. Păstrează nestematele pe care tata ţi le-a dăruit cu atâta plăcere. Cum ar putea să pretindă domnul Paul…

— Taci, scumpă copilă, o opri mama, ai cărei ochi se umplură de lacrimi. Nepriceperea mea în afaceri va mai cere şi alte jertfe.

— Care anume?

— Îmi voi vinde casa – ca să pot achita tot ce-ţi datorez

— Şi ce-ai putea să-mi datorezi mie – care-ţi datorez viaţa? Aş putea eu oare vreodată să plătesc tot ce-ţi datorez? Dacă nunta mea îţi pricinuieşte cel mai mic neajuns, eu nu mai vreau să mă mărit.

— Copilă ce eşti!

— Scumpa mea Nathalie, interveni Paul, înţelege o dată că nici eu şi nici mama ta şi nici tu, nu suntem aceia care cer aceste jertfe – ci copiii.

— Şi dacă nu mă mai mărit?

— Aşadar, nu mă; iubeşti? întrebă Paul.

— Ei, prostuţă mică, tu îţi închipui oare că un contract de căsătorie e ca un castel din cărţi de joc, asupra căruia poţi să sufli când îţi place? Neştiutoare ce eşti! Tu nu ştii câte greutăţi am întâmpinat până acum ca să înfiripăm un majorat – destinat celui mai mare dintre copiii tăi? Nu ne împinge iarăşi în viitoarea necazurilor, din care abia am scăpat.

— De ce vrei s-o ruinăm pe mama? spuse Nathalie, privindu-l pe Paul.

— De ce eşti şi tu aşa de bogata? răspunse el surâzând.

— Nu vă mai certaţi, dragii mei, doar nici nu v-aţi luat încă, interveni doamna Evangelista. Paul, reluă ea, nu ne trebuie nici daruri de nuntă, nici giuvaere şi nici trusou. Nathalie are de toate din belşug. Opreşte-ţi mai bine banii pe care i-ai fi cheltuit cu aceste daruri ca să-ţi aranjezi, aşa cum se cuvine, un mic interior luxos. Nimic mai neghiob şi mai burghez decât să cheltuieşti o sută de mii de franci

pentru nişte cadouri de nuntă, din care după un timp nu mai rămâne decât doar o cutie de mătase albă. Dimpotrivă, cinci mii de franci pe an, destinaţi îmbrăcămintei, evită o mie de necazuri unei tinere femei – şi câte le cumpără îi rămân pentru toată viaţa. De altfel, banii care s-ar fi putut cheltui cu darurile de nuntă au să vă prindă bine pentru ca să vă amenajaţi imobilul din Paris. La primăvară ne vom reîntoarce la Lanstrac, fiindcă în astă iarnă Solonet o să-mi lichideze şi mie afacerile.

— Toate merg strună, spuse Paul în culmea fericirii.

— Voi vedea, aşadar, Parisul! strigă Nathalie, pe un ton care l-ar fi înspăimântat cu drept cuvânt pe un de Marsay.

— Dacă aşa rămâne, spuse Paul, atunci voi scrie lui de Marsay să-mi reţină o lojă la Teatru! Italian şi una la Operă pe tot timpul sezonului de iarna.

— Eşti tare drăguţ, nu îndrăzneam să ţi-o cer, zise Nathalie. Căsătoria este o foarte plăcută instituţie, dacă ea dă soţilor darul de a ghici dorinţele soţiilor.

— Nici nu poate fi altceva căsătoria, adăugă Paul. Dar s-a făcut miezul nopţii şi trebuie să plec.

— De ce atât de devreme astăzi? întrebă doamna Evangelista, cu dezmierdări în glas, la care bărbaţii sunt atât de sensibili.

Deşi totul se petrecuse după codul celei mai desăvârşite politeţi şi cu vorbe alese, discutarea intereselor comune aruncase între ginere şi soacră o umbră de bănuială şi de duşmănie, gata să se întindă la prima vâlvătaie de mânie sau sub imboldul vreunui simţământ rănit de o prea mare brutalitate. În majoritatea familiilor, constituirea actelor de zestre şi a donaţiunilor făcute prin contractele de căsătorie dă naştere unor ciocniri destul de brutale, stârnite de lezarea amorului propriu, de sentimente uşor vulnerabile, de părere de rău pentru sacrificiile făcute sau din dorinţa de a reduce atari jertfe. Ori de câte ori se iveşte vreo greutate, e lucru firesc să existe un învingător şi un învins. Părinţii viitorilor soţi încearcă să încheie cât mai avantajos o

afacere care, în ochii lor, capătă un aspect pur comercial şi implică vicleniile, profiturile şi dezamăgirile oricărui negoţ. Da cele mai multe ori, singur soţul este iniţiat în tainele acestor dezbateri, tânăra soţie rămânând. – ca şi Nathalie – străină de clauzele care o vor îmbogăţi ori sărăci. Plecând, Paul se gândea că mulţumită iscusinţei notarului său, averea îi va fi aproape ferită de orice ruină. Dacă doamna Evangelista nu s-ar fi despărţit de fiica ei, menajul urma să aibă peste o sută de mii de franci de cheltuit pe an; aşa încât se împlineau toate prevederile unei fericite convieţuiri.

„Soacră-mea pare să fie o femeie tare cumsecade” – gândea tânărul, încă sub farmecul alintărilor cu care doamna Evangelista se străduise să risipească norii stârniţi în timpul discuţiei. „Mathias se înşală. Ciudaţi oameni şi notarii ăştia! învenineză totul… Tot răul se trage de la palavragiul ăsta mic de Solonet, care a vrut să facă pe grozavul.”

În vreme ce Paul se culca, recapitulând avantajele pe care le cucerise în acea seară, doamna Evangelista socotea că repurtase biruinţa.

— Ei! mamă dragă, eşti mulţumită? întrebă Nathalie, petrecând-o pe mamă-sa în iatac.

— Da, dragostea mea, totul a ieşit după cum doream şi simt că am pe umeri o greutate mai puţin, care azi de dimineaţă mă apăsa greu de tot. Paul are o fire bună. Ce băiat scump! Desigur, o să ne străduim să-i facem viaţa foarte frumoasă. Tu o să-l faci fericit, iar eu mă voi ocupa de cariera lui politică. Ambasadorul Spaniei mi-e prieten; voi relua aşadar legăturile cu el şi cu toate cunoştinţele mele. O! vom fi din nou, în curând, în viitoarea treburilor statului? totul va fi pentru noi o fericire. Vouă vă revin plăcerile, dragi copii, iar mie, una dintre ultimele îndeletniciri ale vieţii: jocul ambiţiei. Să nu te miri dacă o s-auzi că-mi vând casa. Ce crezi, c-o să ne mai întoarcem la Bordeaux? La Lanstrac, da! Iernile însă le vom petrece toate la Paris,

unde ne cheamă de-aci încolo adevăratele noastre interese, la spune, draga mea, a fost atât de greu să le porţi aşa cum ţi-am cerut?

— Măicuţa mea, nu mi-a fost chiar atât de uşor… „Solonet mă sfătuieşte să-mi vând casa şi să-mi preschimb banii în rente viagere, îşi spuse doamna Evangelista, dar trebuie găsită o altă soluţie. N-aş vrea să m-ating de un ban din averea mea.”

— V-am văzut pe toţi tare mânioşi. Cum de s-a potolit furtuna? întrebă Nathalie.

— Datorită diamantelor pe care le-am oferit. Solonet avea dreptate. Cu câtă îndemânare a condus el discuţia. Dar adu-mi, te rog, caseta mea, Nathalie! Niciodată nu mi-am pus serios întrebarea cât preţuiesc diamantele. Când spuneam o sută de mii de franci, era o nebunie. Doamna de Gyas pretinde că numai colierul şi cerceii dăruiţi de taică-tău de ziua nunţii făceau pe puţin această sumă. Bietul, cât de risipitor era! Apoi diamantul meu de familie – Discreto, nestemata dăruită de Filip al II-lea ducelui de Alba şi lăsat moştenire de mătuşa mea – a fost se pare evaluat odinioară la patru mii de cvadrupli36.

Nathalie înşirui pe măsuţa de toaletă a maică-si colanele de perle, bijuteriile, brăţările de aur şi fel de fel de alte giuvaeruri, grămădindu-le cu multă plăcere şi arătând acel suprem sentiment de care sunt însufleţite unele femei la vederea comorilor cu care – după unii talmudişti – îngerii afurisiţi au momit fiicele omului, aducând tocmai din măruntaiele pământului aceste flori zămislite la focul cerului.

— Deşi, adăuga doamna Evangelista, la bijuterii mă pricep mai degrabă atunci când e vorba să le primesc sau să le port, totuşi, mi se pare că ele sunt de mare preţ. Mai târziu, dacă vom avea un singur cămin, am să-mi vând argintăria care, numai la cântar, preţuieşte treizeci de mii de franci. Când am adus tacâmurile din Lima, îmi amintesc că vameşul le-a socotit la valoarea asta. Are dreptate Solonet!

Voi trimite să-l cheme pe Elias Magnus. Evreul îmi va preţui tot ce vezi în cutioarele astea. Şi poate nu va mai fi nevoie să-mi preschimb restul averii în rente viagere.

— Ce frumos şirag de perle! spuse Nathalie.

— Dacă te iubeşte, nădăjduiesc că are să ţi-l lase. S-ar cuveni să monteze din nou toate pietrele scumpe pe care i le voi preda şi să ţi le ofere. Conform contractului, diamantele să ştii că-ţi aparţin. Ei, dar noapte bună, îngeraşule. După o zi atât de istovitoare, avem amândouă nevoie de odihnă.

Maiestoasa creolă, înalta doamnă, incapabilă să priceapă clauzele unui contract încă neîntocmit, adormi astfel plină de fericire, la gândul să-şi vadă fiica măritată după un soţ care va fi uşor de dus, care avea să le lase pe amândouă deopotrivă de stăpâne în casa lui şi a cărui avere – alăturată averilor lor – le-ar îngădui să nu schimbe o iotă din felul lor de a trăi. După ce avea să dea cuvenita descărcare fiicei sale, recunoscându-i astfel dreptul la întreaga avere, doamna Evangelista încă se va mai afla în largul ei.

„Ce nebună eram când îmi făceam singură atâtea griji! îşi spuse dânsa. Aş vrea să văd o dată căsătoria asta încheiată!”

Iată cum şi doamna Evangelista, şi Paul, şi Nathalie, şi cei doi notari erau deopotrivă de încântaţi după această a lor primă întâlnire. În ambele tabere se cântă un Te Deum – situaţie destul de primejdioasă, căci soseşte şi clipa când încetează amăgirea celui biruit. Pentru văduvă, cel învins era viitorul ginere.

A doua zi de dimineaţă, Elias Magnus veni la doamna Evangelista, socotind – după zvonurile în legătură cu căsătoria apropiată a domnişoarei Nathalie şi a contelui Paul – că era vorba să vândă niscaiva bijuterii. Evreul rămase aşadar uluit, aflând că era vorba, dimpotrivă, să preţuiască în chip aproape legal giuvaerele soacrei. Instinctul evreilor, dar şi anumite întrebări străvezii, îl făcură să înţeleagă că aceste valori urmau să fie fără-

ndoială incluse în contractul de căsătorie. Nefiind de vânzare, diamantele fură preţuite ca şi cum ar fi trebuit să fie cumpărate de un particular de la un negustor. Numai giuvaergiii ştiu să deosebească diamantele provenind din Asia de cele braziliene. Pietrele din Golconda şi Vişnapur se osebesc prin albeaţa, prin limpezimea fără de cusur a briliantului, pe care nu le au celelalte, ale căror sclipiri au ape gălbui care – la pietre de egală greutate – le depreciază la vânzare. Elias Magnus evaluă cerceii şi colierul doamnei Evangelista, în întregime alcătuite din diamante asiatice, la două sute cincizeci de mii de franci. Cât despre Discreto, acesta era – după părerea expertului – unul dintre cele mai frumoase diamante aflatei în proprietate particulară; şi cum îşi avea în comerţ faima lui bine stabilită, îl preţui la o sută de mii de franci. Aflând cât de risipitor îi fusese soţul, doamna Evangelista se informă dac-ar putea obţine numaidecât această sumă.

— Doamnă, răspunse evreul, dac-aţi voi să-l vindeţi pe loc, n-aş putea să vă ofer pe briliant decât şaptezeci şi cinci de mii de franci şi o sută şaizeci de mii pe colier şi pe cercei.

— Şi de ce această diferenţă? întrebă doamna Evangelista.

— Doamnă, răspunse evreul, cu cât sunt mai frumoase diamantele, cu atât noi le păstrăm mai mult în prăvălie. Raritatea ocaziei plasării lor se datorează marii valori a nestematelor. Cum negustorul nu poate pierde venitul banilor săi, dobânda pe care trebuie s-o perceapă, adăugată şanselor de scădere sau de urcare la care este supusă o asemenea marfă, explică diferenţa dintre preţul de cumpărare şi cel de vânzare. De douăzeci de ani de când le aveţi, aţi pierdut venitul a trei sute de mii de franci. Dacă aţi fi purtat de zece ori pe an diamantele dumneavoastră, fiecare seară v-ar fi costat o mie de scuzi! Câte toalete frumoase nu s-ar putea cumpăra pentru o mie de scuzi… Cei ce păstrează diamante sunt aşadar nişte nechibzuiţi, dar din fericire pentru noi, femeile nu vor să înţeleagă socotelile astea.

— Îţi mulţumesc că mi le-ai explicat. Mă voi folosi de ele.

— Vreţi să le vindeţi? întrebă lacom evreul.

— La cât evaluezi restul? întrebă doamna Evangelista.

Elias Magnus drămui aurul monturilor, privi perlele de aproape, cercetă cu curiozitate rubinele, diademele, agrafele, brăţările, închizătorile, lanţurile şi mormăind, spuse:

— Printre ele sunt multe diamante portugheze aduse din Brazilia! Toate acestea nu preţuiesc pentru mine mai mult de o sută de mii de franci. Dar la un detailist, bijuteriile acestea s-ar putea desface cu peste cincizeci de mii de scuzi.

— Le păstrăm, zise atunci doamna Evangelista.

— Rău faceţi, răspunse Elias Magnus. Cu venitul sumei pe care îl reprezintă, în cinci ani aţi putea avea diamante tot atât de frumoase şi aţi păstra în plus capitalul.

Despre această întrevedere, destul de ciudată, s-a ştiut prin târg – şi ea a venit să întărească anume zvonuri stârnite cu prilejul discutării contractului. În provincie, nimic nu rămâne neştiut. Slugile, auzind că se vorbeşte la un diapazon ridicat, presupuseră că stăpânii au o discuţie cu mult mai aprinsă decil fusese în realitate; trăncănelile lor cu alţi servitori se lăţiră fără veste şi din bucătărie, bârfeala se ridică până în saloane. Luarea-aminte a lumii bune şi a întregului oraş era acuma aţintită asupra căsătoriei celor două deopotrivă de bogate fiinţe, şi fiecare – mic şi mare – se preocupa într-atâta de aceasta, încât opt zile mai târziu, circulau prin Bordeaux cele mai stranii zvonuri: că doamna Evangelista îşi vindea casa, aşadar ajunsese la sapă de lemn; că îşi negocia diamantele prin Elias Magnus; că nu contractase încă nimic cu contele de Manerville. Oare căsătoria avea să se mai facă? Unii susţineau că da, alţii că ba. Cei doi notari, întrebaţi în legătură cu aceasta, dezminţiră calomniile şi vorbiră doar de anumite piedici pur formale, pricinuite de constituirea unui majorat. Dar când opinia publică şi-a luat valea, anevoie mai poţi sui înapoi

dealul. Deşi Paul se ducea zilnic la doamna Evangelista, în ciuda declaraţiilor celor doi notari, mieroasele clevetiri îşi făcuseră drum mai departe. Mai multe domnişoare, împreună cu mamele şi mătuşile lor – necăjite să vadă împlinindu-se o căsătorie pe care o visaseră ele sau neamurile lor – nu-i iertau doamnei Evangelista fericirea, după cum un autor nu poate ierta succesul obţinut de un confrate. O mână de oameni se răzbuna astfel pentru cei douăzeci de ani de lux şi de măreţie cu care casa spaniolă de Real le zgândărise amorul propriu. Un mare dregător de la prefectură susţinea că, în ipoteza unei eventuale rupturi, amândoi notarii şi amândouă familiile nici nu ar fi putut vorbi altfel şi nici nu puteau avea altă comportare. De altfel, răstimpul cerut de instituirea unui majorat întărea bănuielile oamenilor politici din Bordeaux.

— Au s-o întindă aşa, de ochii lumii, toată iarna; pe urmă, la primăvară, se vor duce la băi şi până-ntr-un an vom auzi că nunta nu se mai face.

— Înţelegeţi dumneavoastră… – istoriseau unii – pentru ca cele două familii să iasă basma curată, pricina rupturii nu se va spune c-a fost niciunul nici altul, ci va fi, chipurile, refuzul cancelariei, sau poate vreo chichiţă în legătură cu majoratul.

— Doamna Evangelista – spuneau alţii – trăia pe picior atât de mare, încât nu i-ar fi ajuns nici minele din Valenciana.

— Când va trebui să-şi dea arama pe faţă, nu se va mai găsi absolut nimic!

Minunat prilej pentru fiecare să clevetească despre cheltuielile frumoasei văduve şi să-i prevestească fără cruţare ruina! Zvonurile ajunseră atât de departe, încât începură prinsorile pentru sau împotriva căsătoriei. Potrivit jurisprudenţei mondene, sporovăiala aceasta mergea din gură-n gură, fără ca cei în cauză să aibă cunoştinţă de ceva. Nimeni nu era nici atât de duşman, nici atât de prieten cu Paul sau cu doamna Evangelista, pentru ca să le spună ce se trăncăneşte în târg. Având treabă la Lanstrac, Paul folosi

acest prilej ca să invite la vânătoare mai mulţi tineri, ca un fel de adio pe care şi-l lua de la viaţa de burlac. Vânătoarea aceasta a fost socotită de opinia publică drept o vădită confirmare a zvonurilor publice. În asemenea împrejurări, doamna de Gyas, care avea o fată de măritat, socoti că ar fi ocazia să sondeze terenul şi să meargă să se vaiete cu veselie pentru eşecul suferit de familia Evangelista. Nathalie şi mama ei au fost destul de surprinse, văzând chipul marchizei nefardat şi o întrebară dacă nu i s-a întâmplat cumva vreun necaz?

— Dar cum, răspunse dânsa, nu sunteţi la curent cu zvonurile ce vuiesc prin Bordeaux? Deşi le cred neîntemeiate, veneam să aflu adevărul, ca să pot să le fac să înceteze, dacă nu pretutindeni, măcar în cercul prietenilor mei. Să ne lăsăm amăgiţi sau să fim părtaşi la o asemenea eroare, ar fi o situaţie prea falsă pentru ca adevăraţii dumneavoastră prieteni s-o mai poată tolera.

— Dar ce se-ntâmplă? întrebară mama şi fata.

Doamna de Gyas relată cu voluptate spusele fiecăruia, fără să cruţe pe cele două prietene intime ale ei de unele înţepături de stilet. Nathalie şi doamna Evangelista se uitară râzând una la alta, dar pricepură prea bine tâlcul povestirii şi mobilul care o mâna pe prietena lor. Spaniola îşi luă revanşa cam la fel cum făcuse Célimčne cu Arsinoé37.

— Draga mea, dumneata, care eşti o bună cunoscătoare a vieţii provinciale, uitat-ai oare de ce-s în stare mamele care duc în cârcă fetele ce nu se pot mărita, fiindcă nu au o zestre sau un iubit şi nu au nici frumuseţe, nici duh – uneori poate nici chiar altele? Ele ar fi în stare să oprească diligenţa în drum, să asasineze, să-l pândească pe bărbat în colţul străzii, ar fi capabile să se vândă de o sută de ori pe ele însele – dacă ar face parale. La Bordeaux sunt multe de teapa aceasta, care ne hărăzesc şi nouă propriile lor gânduri şi fapte. Zoologii au descris moravurile multor jivine, dar au uitat pe mama şi fiica pornite la vânătoare de

bărbaţi. Acestea-s adevărate hiene care, vorba psalmistului, caută o pradă s-o sfâşie, şi în care firea fiarei este contopită cu deşteptăciunea bărbatului şi cu mintea femeii. Desigur că se-nfurie asemenea păianjeni ai Bordeaux-ului ca domnişoarele de Belor, de Trard's, ţi multe altele care de atâta vreme urzesc la pânză, fără să vadă şi ele prinzându-se într-însa vreo muscă, sau s-ajungă să audă în preajma lor cel mai mic bâzâit de aripă. Lucrul acesta e uşor să mi-l închipui şi le iert palavrele înveninate. Dar să vii dumneata, femeie bogată şi de neam mare, care-ţi poţi mărita fata când vei voi, dumneata care n-ai nimic comun cu aceste provinciale, dumneata care ai o fiică înzestrată cu tot felul de însuşiri, spirituală, frumoasă şi având putinţa de a alege pe oricine vrea din jurul ei; dumneata, atât de deosebită de ceilalţi, prin graţia dumitale pariziană, să ne arăţi că ai dat importanţă unor asemenea clevetiri – iată o pricină de mare uimire pentru noi! Se cuvine oare să dau seamă opiniei publice de clauzele matrimoniale pe care juriştii noştri le-au găsit necesare, în împrejurările politice care vor cârmui cariera ginerelui meu? Această meteahnă a deliberărilor publice s-ajungă oare să pătrundă până în mijlocul familiilor? Este oare nevoie să convocăm noi, prin scrisori închise, pe părinţii şi mamele provinciei dumneavoastră, pentru ca să-i rugăm să binevoiască să ia parte la votarea clauzelor cuprinse în contractul nostru matrimonial?

Un puhoi de cuvinte usturătoare se revărsă asupra Bordeaux-ului. Doamna Evangelista părăsea oraşul; îşi putea aşadar îngădui să-şi treacă prietenii în revistă odată cu duşmanii, să le facă ea caricatura şi să-i biciuiască în voie, fără să mai aibă teamă de nimic. Aşa încât ea slobozi observaţiile pe care le ţinuse pân-atunci pentru dânsa, dădu frâu răzbunărilor amânate, părând a căuta să afle ce interes avea cutare sau cutare să tăgăduiască faptul că soaiele luminează ziua, în amiaza mare.

— Dar, scumpa mea, spuse marchiza de Gyas, plecarea domnului de Manerville la Lanstrac, serbările acestea pe

care le-a dat tineretului, în anumite împrejurări…

— Ei, draga mea, îi tăie cealaltă vorba, îţi închipui poate că ne vom însuşi deprinderile de rând ale burgheziei? Crezi poate că noi îl vom ţine legat în lanţ pe contele Paul, ca pe un om ce vrea să fugă? Crezi oare că este nevoie să punem jandarmii să-l păzească? Ne temem oare să-l pierdem în cine ştie ce aventură bordeleză?

— Dragă prietenă, fii încredinţată că-mi faci o deosebită plăcere…

Vorbele marchizei fură curmate de apariţia lacheului care vesti sosirea lui Paul. Ca toţi îndrăgostiţii, Paul găsise că ar fi drăguţ să facă un drum de patru poşte ca să poată petrece un ceas alături de Nathalie, îşi lăsase aşadar prietenii la vânătoare şi sosea cu cizme, pinteni şi cu cravaşa în mână.

— Scumpul meu Paul, îl întâmpină Nathalie, nici nu ştii ce răspuns nimerit dai în clipa aceasta doamnei.

Când află şi Paul de clevetirile care circulau prin Bordeaux, începu să râdă în loc să se înfurie.

— Oamenii ăştia cumsecade or fi aflat poate că nu e rost de-o nuntă cu ospăţ şi cu liturghie de amiază la biserică, după cum se obişnuieşte în provincie, şi sunt acum mânioşi. Ei bine, dragă mamă, spuse el, sărutând mâna doamnei Evangelista, le vom zvârli un bal în ziua iscălirii contractului, cum i se zvârle poporului o sărbătoare în piaţa de la Champs-Elysées, şi vom prilejui astfel bunilor noştri amici jalnica plăcere de a iscăli un contract aşa cum rar s-a mai văzut în provincie.

Acest incident a avut o mare însemnătate. Doamna Evangelista invită într-adevăr întregul Bordeaux pentru ceremonia iscălirii contractului şi-şi arătă intenţia să desfăşoare şi la această ultimă serbare un lux care să poată da o sclipitoare dezminţire neghioabelor clevetiri ale societăţii. A fost legământul solemn, luat înaintea publicului, să căsătorească pe Paul cu Nathalie. Pregătirile de nuntă au

ţinut patruzeci de zile, iar serbarea primi numele de: „Noaptea Cameliilor”.

Uriaşe buchete de camelii împodobiră scările, anticamera şi sala unde avea să se servească supeul. Răgazul acesta coincise cu acela cerut de formalităţile preliminare căsătoriei şi de demersurile făcute la Paris pentru instituirea majoratului. Între timp, s-au cumpărat pământurile vecine cu domeniul Lanstrac, s-au făcut publicaţiile de căsătorie; şi astfel toate îndoielile au fost spulberate. Văzând cum se petrec lucrurile, prieteni şi duşmani nu se mai gândeau decât la pregătirea toaletelor pentru vestita serbare. Vremea trecu mai repede, făcând să se uite greutăţile iscate la prima lor întrevedere, chiar şi cuvintele şi dezbaterile furtunoasei discuţii stârnite cu prilejul contractului de căsătorie. Nici Paul şi nici soacra lui nu se mai sinchiseau de asemenea amănunte. Oare nu erau acestea treaba notarilor – precum spusese doamna Evangelista?

Dar cui nu i s-a întâmplat (când viaţa se desfăşoară atât de repede) să fie deodată răscolit de glasul amintirilor, ce răbufneşte uneori prea târziu, aducându-ţi aminte un fapt însemnat, o primejdie apropiată? În dimineaţa zilei în care urma să. Se semneze contractul, câteva clipe înainte ca ea să se deştepte din somn, unul dintre aceşti spiriduşi ai sufletului zgândări mintea doamnei Evangelista. Auzi cuvintele acelea: Questa coda non č di questo gatto! rostite de dânsa în clipa în care Mathias primise condiţiile lui Solonet, şuierate parcă la ureche de un tainic glas. Cu toată nepregătirea ei în afaceri, doamna Evangelista îşi spuse: „Dacă Mathias, notarul ăsta iscusit, s-a domolit, fără îndoială că el a triumfat – în dauna unuia dintre soţi.” Interesele lezate nu puteau să fie ale lui Paul – aşa cum nădăjduise dânsa. Oare din averea fiicei sale urma să plătească cheltuielile de război? Îşi puse în minte atunci să ceară lămuriri asupra cuprinsului contractului, fără să se gândească la ceea ce ar trebui să facă în cazul în care

interesele ei ar fi fost prea mult păgubite. Ziua aceasta a avut urmări atât de hotărâtoare asupra viitorului căsniciei lui Paul, încât credem că e nevoie să lămurim unele dintre împrejurările dinafară care înrâuresc îndeobşte cugetele. Imobilul doamnei Evangelista urmând să fie vândut, soacra contelui de Manerville nu precupeţise nici o cheltuială pentru aceasta serbare. Curtea fusese presărată cu nisip şi acoperită cu un fel de baldachin turcesc, apoi împodobită cu arbuşti – deşi era iarnă. Cameliile, despre care se vorbea de la Angoulęme până la Dax, pardoseau scările şi vestibulurile. Ziduri întregi fuseseră sparte ca să poată fi mărită sufrageria şi salonul unde avea să se dănţuiască.

Bordeaux-ul, în care străluceşte luxul atâtor averi înjghebate în colonii, trăia înfrigurarea vestitelor feerii. Către ceasurile opt, în clipa ultimei discuţii, bărbaţii curioşi să vadă doamnele frumos împodobite cum coboară din rădvane, se adunaseră pe două şiruri, de fiecare latură a porţii mari de la intrare; astfel încât, în clipa semnării contractului, îmbelşugata atmosferă a serbării înfierbânta toate minţile. În clipa fatidică, lampioanele aprinse străluceau în vârful parilor şi uruitul primelor rădvane răsuna prin curte. Cei doi notari cinau în acea seară împreună cu cei doi logodnici şi cu soacra. Primul secretar al lui Mathias, care avea sarcina să strângă semnăturile şi consemnul să vegheze ca actul să fie citit astfel încât să nu se comită indiscreţii, fusese de asemenea invitat.

Fiecare îşi poate depăna amintirile – dar îşi va spune că nici o toaletă, nici o femeie, nimic nu se putea asemui cu frumuseţea Nathaliei care, înveşmântată în dantele şi mătăsuri, pieptănată cu mii de bucle ce-i încadrau cu gingăşie decolteul, părea o floare învelită în petalele ei.

Îmbrăcată în catifea vişinie – culoare iscusit aleasă ca să-i sporească strălucirea tenului, a ochilor şi a părului ei negru – doamna Evangelista, în deplina frumuseţe a unei femei la patruzeci de ani, purta un şirag de perle la care atârna ca agrafă Discreto-ul – pentru a dezminţi toate bârfelile.

Ca să putem pricepe scena ce urmează, e nevoie să amintim că Paul şi Nathalie, retraşi pe o canapea în colţul căminului, n-au ascultat niciunul paragrafele contului de tutelă. Tot atât de copii şi unul şi celălalt, deopotrivă de fericiţi – unul în vâltoarea dorinţelor, cealaltă cuprinsă de curiozitate şi înfrigurarea aşteptării – privind la viaţă ca la un cer albastru, bogaţi, tineri, îndrăgostiţi, n-au încetat să sporovăiască tot timpul, vorbindu-şi în şoaptă la ureche. Pecetluindu-şi încă din acele clipe iubirea cu atributele legii, Paul îşi îngăduia să sărute vârful degetelor, să alinte umerii de zăpadă şi să mângâie buclele Nathaliei, descoperind tuturor privirilor bucuria acestei emancipări ilegale. Ea se juca graţios cu evantaiul indian de pene pe care i-l dăruise Paul şi care, după unele credinţe superstiţioase, ar fi o prevestire sinistră în dragoste (după cum se spune atunci când primeşti în dar un foarfece, sau orice alt obiect tăios – desigur reminiscenţă a Parcelor mitologice38).

Aşezată lângă cei doi notari, doamna Evangelista asculta cu luare-aminte citirea actelor. După ce auzi contul de tutelă, redactat cu dibăcie de Solonet şi care, din cele trei milioane şi cam o sută de mii de franci lăsate de domnul Evangelista, reducea partea Nathaliei la acea faimoasă sumă de un milion una sută cincizeci şi şase de mii de franci, ea se adresă tinerei perechi:

— De ce nu ascultaţi şi voi, dragii mei? e doar contractul vostru!

Secretarul bău un pahar de apă cu zahăr, Solonet şi Mathias îşi suflară nasul. Paul şi Nathalie se uitară la cele patru personaje, ascultară preambulul şi reîncepură să gângurească. Stabilirea aporturilor reciproce, donaţia generală în caz de deces fără copii, donaţia unui sfert în uzufruct şi al unui sfert în nudă proprietate, conform prevederilor Codului Napoleon, oricare ar fi numărul copiilor, constituirea fondului comunităţii, diamantele dăruite soţiei, bibliotecile şi atelajele donate de tânărul soţ, totul trecu fără nici o obiecţie. Se ajunse la constituirea

majoratului. Aici, după ce se citi tot actul care urma numai a fi semnat, doamna Evangelista întrebă care vor fi efectele acestui majorat.

— Majoratul, doamnă, explică maestrul Solonet, înseamnă o avere inalienabilă, preluată asupra averii celor doi soţi şi constituită în folosul primului născut, la fiecare generaţie, fără ca acest copil să poată fi lipsit de drepturile lui la împărţeala obştească a celorlalte bunuri.

— Şi ce rezultă de-aici pentru fii-mea? întrebă dânsa.

Maestrul Mathias, incapabil să măsluiască adevărul, luă cuvântul:

— Doamnă, majoratul fiind un apanaj alcătuit din ce se ia din cele două averi – dacă bunăoară viitoarea soţie moare mai întâi, lăsând unul sau mai mulţi copii, printre care unul de sex masculin, domnul conte de Manerville e dator să dea socoteală numai de suma de trei sute cincizeci şi şase de mii de franci, asupra căreia îşi are rezerva reprezentată de un sfert în uzufruct şi de un sfert în nudă proprietate. Astfel încât datoria lui faţă de dânşii se reduce cam la una sută şaizeci de mii de franci, în afară de câştigurile care revin în regimul comunităţii şi de sumele pe care le poate retrage în mod legal. Dimpotrivă, în ipoteza în care el ar muri mai întâi, lăsând de asemenea moştenitori de parte bărbătească – doamna de Manerville ar avea dreptul numai la suma de trei sute cincizeci şi şase de mii de franci, la donaţiile care-i aparţin asupra bunurilor personale ale domnului de Manerville (care nu fac parte din patrimoniul destinat majoratului), la dreptul ei asupra diamantelor şi la partea ei din comunitate.

Urmările politicii prevăzătoare a maestrului Mathias apărură atunci în deplină lumină.

— Fiica mea e ruinată, şopti doamna Evangelista, Atât bătrânul cât şi tânărul notar auziră aceste cuvinte.

— Ruină înseamnă oare, îi răspunse domol maestrul Mathias, să pui deoparte, pentru familia ta, o avere de care nu te poţi atinge?

Văzând ce cap face clienta sa, tânărul notar socoti că ar fi cazul să aprecieze dezastrul în cifre.

— Noi urmăream să le smulgem trei sute de mii de franci, iar ei ne-au luat cu siguranţă opt sute de mii. Prin contract realizăm o compensaţie, până la concurenţa unei pierderi pentru noi de patru sute de mii de franci în folosul copiilor. Trebuie ori să rupem tratativele ori să le ducem la bun sfârşit, îndemnă Solonet pe doamna Evangelista.

Momentul de tăcere, pe care-l păstrară atunci aceste personaje, nu poate fi descris. Maestrul Mathias aştepta triumfător semnătura celor două părţi, care îşi închipuiseră că-i vor ruina clientul. Nathalie, care nu era în măsură să priceapă că-şi pierdea jumătate din avere şi Paul, care nu ştia că această jumătate o câştigă viitoarea familie Manerville, râdeau şi şuşoteau mai departe. Solonet şi doamna Evangelista se priveau, stăpânindu-şi unul indiferenţa, cealaltă năvala de simţăminte răscolite. După ce se lăsă pradă unor remuşcări amarnice şi după ce privi pe Paul ca pricină a dezonoarei sale, văduva se hotărî să treacă la nişte uneltiri ruşinoase, ca să poată arunca asupra lui toate neregulile tutelei, considerându-l o victimă sigură în mâinile ei. Şi, într-o clipă, ea îşi dădu seama că în locul biruinţei o păştea dezastrul şi că jertfa avea să fie tocmai fata ei! Vinovată, fără să aibă vreun folos, se vedea trasă pe sfoară de acest bătrân cinstit, în faţa căruia îşi pierduse orice prestigiu. Nu cumva tocmai purtarea ei făţarnică stârnise clauzele stipulate de maestrul Mathias? Un gând cumplit îi trecu prin minte: Mathias îl prevenise pe Paul şi-i deschisese ochii. Chiar dacă nu-i spusese încă nimic, o dată contractul iscălit, vulpoiul ăsta bătrân avea să-i spună clientului său prin ce primejdii trecuseră şi să se laude, arătându-i cum izbutise să le îndepărteze, fie numai pentru a primi acele mulţumiri spre care orice om este înclinat. Şi poate că avea să-l prevină împotriva uneltirilor unei femei viclene, amestecată în această mârşavă conspiraţie. Firile slabe, o dată puse în gardă, se încăpăţânează şi nu-şi mai

schimbă niciodată părerea. Totul era aşadar pierdut! În ziua în care începuse discuţia, ea se bizuise pe slăbiciunea lui Paul şi pe neputinţa lui de a rupe o legătură atât de trainică. Acuma însă, se găsea ea însăşi prinsă în laţ. Cu trei luni înainte, Paul – de ar fi vrut să rupă logodna – n-ar fi întâlnit decât piedici uşoare de învins. Dar astăzi, întregul Bordeaux ştia că, de două luni, notarii biruiseră toate greutăţile. Se făcuseră publicaţiile de căsătorie. Peste două zile urma să se facă nunta. Prietenii celor două familii şi întreaga societate în ţinută, de gală începuseră să sosească. Ar fi fost cu neputinţă să se anunţe că totul se amână! S-ar fi aflat foarte repede cauza ruperii logodnei şi toţi ar îi avut încredere în cuvântul de cinste al maestrului Mathias; el avea să fie cel ascultat şi crezut. Toţi şi-ar fi bătut joc de familia Evangelista pe care multă lume o pizmuia. Se impunea aşadar să cedeze! Aceste gânduri, atât de crude în lumina lor adevărată, se prăvăliră asupra doamnei Evangelista ca o vijelie, înfierbântându-i mintea. Şi dacă izbuti totuşi să păstreze ţinuta gravă a diplomaţilor, bărbia ei însă schiţa tremurul premergător apoplexiei prin care a răbufnit mânia Ecaterinei a II-a, în ziua când, pe tronul ei, în văzul întregii Curţi – în împrejurări aproape asemănătoare – fusese înfruntată de tânărul rege al Suediei. Solonet băgă de seamă jocul încordat al muşchilor feţei, crisparea ce prevestea o ură de moarte – furtună mocnită, fără de fulgere! În clipa aceea, doamna Evangelista nutrea într-adevăr, pentru ginerele său, o ură dintr-acelea care nu pot fi niciodată ostoite, o ură asemănătoare aceleia care a învrăjbit pe arabi şi spanioli, într-o Spanie dezbinată.

— Domnule…, izbucni ea, aplecându-se apoi ca să vorbească la ureche notarului, adineauri dumneata spuneai că ne va turna o poliloghie, dar mi se pare că nu-i nimic mai limpede.

— Doamnă, îngăduiţi-mi…

— Domnule, continuă văduva, fără s-asculte ce-i spune Solonet, dacă nu v-aţi dat seama de urmările acestor clauze, cu prilejul convorbirii pe care am avut-o, e de necrezut că nu v-aţi gândit la ele măcar în liniştea biroului. Aici nu mai poate fi vorba de nepricepere!

Tânărul notar îşi conduse clienta în salonaş, gândind în sinea lui: „Pentru socotelile tutelei mi se datorează un onorar de peste o mie de scuzi, altă mie pentru întocmirea contractului, şase mii de franci de câştigat la vânzarea imobilului – în total cincisprezece mii de franci de salvat; nu trebuie deci sa ne supărăm.”

Închise uşa şi scrutând pe doamna Evangelista cu acea privire rece a oamenilor de afaceri, ghici simţămintele care o frământau.

— Doamnă, spuse el, tocmai când poate am depăşit, în folosul dumneavoastră, marginile iscusinţei, dumneavoastră socotiţi că se cuvine să-mi răsplătiţi devotamentul cu asemenea vorbei…

— Dar, domnule…

— Doamnă, este adevărat că n-am ţinut seamă de urmările donaţiunilor; dar, dacă nu-l voiţi de ginere pe contele Paul, nimeni nu vă sileşte să-l primiţi! Contractul nu e încă iscălit! Daţi, aşadar, serbarea şi amânăm semnarea contractului. Mai bine să dezamăgim întregul Bordeaux, decât să fim noi înşine dezamăgiţi.

— Şi cum să justific în faţa unei lumi întregi, care e încă de pe acum pornită împotriva noastră, ruperea contractului?

— O eroare făcută la Paris, sau lipsa vreunui act, răspunse Solonet.

— Şi cum rămâne cu achiziţia imobilelor?

— Domnul de Manerville n-o să ducă lipsă nici de zestre, nici de partide bune.

— El n-are să piardă într-adevăr nimic; noi însă pierdem totul!

— Dumneavoastră, reluă Solonet, puteţi obţine un conte mai ieftin, dacă în ochii dumneavoastră titlul înseamnă mai

mult în această căsnicie.

— Nu, nu ne putem juca astfel cu onoarea noastră! Am căzut într-o capcană, domnule. Întreg oraşul va vui mâine, când se va afla. Am făcut doar făgăduieli solemne.

— Voiţi să fie fericită domnişoara Nathalie? întrebă Solonet.

— Mai presus de orice.

— A fi fericită în Franţa, vorbi notarul, nu înseamnă, în primul rând, să fi stăpână în casa ta? Domnişoara îl va duce de nas pe nătăfleţul ăsta de Manerville. E atât de nepriceput, încât nu şi-a dat seama de nimic. Chiar dacă acum se va feri de dumneavoastră, se va-ncrede totdeauna orbeşte în soţia lui. Şi soţia lui nu veţi fi oare tot dumneavoastră? Deţineţi încă soarta contelui Paul în propriile dumneavoastră mâini.

— Dacă vorbeşti adevărat, nu ştiu, zău, ce aş putea să-ţi refuz? spuse dânsa, într-o pornire care-i lumină privirea.

— Să ne înapoiem, aşadar, doamnă, replică maestrul Solonet, pricepând ce voia clienta lui. Dar mai presus de orice, ascultaţi-mă bine. Pe urmă puteţi să mă socotiţi, dacă doriţi, neîndemânatic.

— Scumpul meu confrate, se adresă tânărul notar bătrânului Mathias, întorcându-se în salon, în ciuda dibăciei dumitale, n-ai prevăzut împrejurarea că domnul de Manerville ar putea deceda fără copii şi nici aceea în care el ar putea muri lăsând numai fete. În aceste două ipoteze, majoratul ar putea da naştere unor procese cu familia Manerville, căci atunci, vorba cântecului: „Grijă să n-ai, muşterii s-or ivi câţi vrai!”

Cred, aşadar, că trebuie să stipulăm în primul caz că majoratul va fi supus regimului general al donaţiunii bunurilor făcute între soţi; iar într-al doilea, ca instituirea majoratului să fie socotită neavenită. Convenţia priveşte numai pe viitoarea soţie.

— Clauza aceasta îmi pare foarte dreaptă, replică maestrul Mathias. Cât despre ratificarea ei, domnul conte

se va-nţelege, fără-ndoială, cu Cancelariatul, de va fi nevoie.

Tânărul notar luă o pană şi scrise pe marginea actului această clauză cumplită, pe care Paul şi Nathalie nici n-o luară în seamă. Doamna Evangelista coborî ochii, în timp ce maestrul Mathias o citea.

— Să iscălim, spuse mama.

Glasul pe care şi-l potrivi atunci doamna Evangelista trăda o emoţie puternică. Tocmai chibzuia în sinea ei: „Nu fiica mea, ci dânsul va fi cel ruinat! Fiica mea va avea numele, va avea titlul şi averea.

Iar de se va-ntâmpla ca Nathalie să-şi dea seama că nu-şi iubeşte satul, dacă într-o bună zi se va-ndrăgosti nebuneşte de altul, Paul va fi surghiunit din Franţa! Şi copila mea va fi liberă, va fi fericită, va fi bogată.”

Dacă maestrul Mathias se pricepea să analizeze un litigiu, nu ştia decât foarte puţin să scruteze patimile omeneşti; primi deci acest cuvânt ca un semn de căinţă, în loc să vadă-ntr-însul o declaraţie de război. Pe când Solonet şi secretarul său urmăreau ca Nathalie să semneze şi să parafeze toate actele – operaţie care cerea timp – Mathias îl luă pe Paul la o parte, lângă o fereastră, şi-i explică taina stipulaţiilor prin care îşi închipuise că va preîntâmpina o ruină sigură.

— Ai o ipotecă de o sută cincizeci de mii de franci asupra imobilului acestuia, care mâine va fi înscrisă, îi spuse în încheiere. Am la mine inscripţii asupra Cărţii Mari, intabulate prin grija mea pe numele soţiei dumitale. Totul este în regulă. Cum însă contractul comportă şi o descărcare pentru suma reprezentând valoarea diamantelor, se cuvine să le-o cereţi: afacerile sunt afaceri. Preţul diamantelor este în clipa de faţă în urcare, mâine s-ar putea să scadă. Achiziţia domeniilor de la Anzac şi de la SaintFroult vă îngăduie s-aveţi bani lichizi, astfel încât nu e nevoie să vă atingeţi de rentele soţiei. Aşa că, domnule conte, nu încape nici un fel de ruşine! Primul vărsământ este exigibil în urma încheierii formalităţilor şi reprezintă

două sute de mii de franci; socotiţi în preţui acesta diamantele. Pentru cel de-al doilea termen, veţi avea o ipotecă asupra imobilului doamnei Evangelista, iar veniturile majoratului vă vor îngădui să soldaţi diferenţa. Dacă vreme de trei ani vă puteţi impune să nu cheltuiţi mai mult decât cincizeci de mii de franci, atunci veţi recupera cei două sute de mii de franci pentru care sunteţi astăzi debitor. Dacă veţi face plantaţii de vie în părţile deluroase ale domeniului Saint-Froult, aţi putea să-i sporiţi venitul până la douăzeci şi şase de mii de franci. Majoratul dumneavoastră – fără a ţine seama de imobilul ce-l aveţi la Paris – va ajunge să aducă, într-o bună zi, cincizeci de mii de livre de rentă şi va fi unul dintre cele mai frumoase pe care le cunosc. Şi astfel fiind – veţi fi făcut o căsătorie excelentă.

Paul strânse cu căldură mâinile bătrânului său prieten. Gestul nu-i scăpă doamnei Evangelista, care se apropie de Paul spre a-i înmâna pana ca să semneze. Pentru ea, bănuielile ajunseseră realităţi şi era pe deplin convinsă că Paul se înţelesese cu Mathias. Valuri de sânge, de mânie şi ură îi cuprinseră inima. Totul fusese spus.

După ce verifică dacă actele erau parafate, dacă cei trei contractanţi îşi puseseră fiecare iniţialele şi apostilele în josul actelor, maestrul Mathias se uită mai întâi la Paul, apoi la soacra lui şi, văzând că clientul lui nu cere diamantele, zise:

— Socot că remiterea diamantelor n-ar trebui să constituie o problemă, căci acum sunteţi doar o singură familie.

— Ar fi, cred, mai corect să le înmâneze doamnei, căci domnul de Manerville e încărcat cu soldul contului de tutelă şi nu se poate şti cine anume va trăi şi nici cine va muri, vorbi maestrul Solonet, care-şi închipui că poate găsi astfel un mijloc s-o aţâţe Pe soacră împotriva ginerelui.

— Vai, mamă, interveni Paul, dacă ai face una ca asta, asta ar însemna să ne jigneşti pe toţi. Summum jus, summa înjura39 – domnule, se adresă apoi lui Solonet.

— Eu dimpotrivă, spuse doamna Evangelista, care clocotea de mânie, văd o insultă în cererea ocolită a domnului Mathias şi declar că rup contractul, dacă nu le primeşti.

Şi ieşi cuprinsă de o sângeroasă mânie – dintr-acelea ce te îndeamnă parcă să fărâmi totul şi fată de care vădita-ţi neputinţă te împinge până la nebunie.

— În numele Cerului, ia-le, Paul! îi şopti Nathalie la ureche. Mama e mâniată; voi afla diseară din ce pricină şi ţi-o voi spune, ca s-o putem împăca.

Fericită de această primă ieşire, doamna Evangelista păstră cerceii şi colierul. Porunci să i se aducă giuvaerele preţuite de Elias Magnus la o sută cincizeci de mii de franci. Deprinşi să vadă, cu ocazia moştenirilor, tot soiul de diamante de familie, atât maestrul Mathias cât şi Solonet le cercetară cu grijă şi le găsiră minunate.

— Câştigaţi la zestrea asta, domnule conte, îşi permise să spună Solonet, făcându-l pe Paul să roşească.

— Foarte adevărat, confirmă Mathias. Bijuteriile acestea pot uşor acoperi primul câştig din preţul domeniilor cumpărate.

— Şi cheltuielile contractului, adăugă Solonet.

Dragostea, la fel ca ura, se hrăneşte din cele mai neînsemnate nimicuri; orice i se potriveşte. După cum fiinţa iubită îţi pare că nu poate săvârşi nimica rău, la fel şi fiinţa detestată le face toate anapoda. Doamna Evangelista socoti că ezitările lui Paul sunt de fapt nişte nazuri, în timp ce el – dintr-o sfială lesne de înţeles – nu ştia ce să facă cu diamantele şi cu casetele. Îi venea să le zvârle pe fereastră. Văzându-l cât e de stingherit, doamna Evangelista îl fulgera cu privirea, părând a-i spune: „Ia-le de-aici!”

— Draga mea, rugă Paul pe viitoarea lui soţie, strânge-ţi singură giuvaerele acestea. Sunt ale tale, ţi le dăruiesc.

Nathalie le puse în sertarul unui scrin. În clipa aceea, uruitul trăsurilor pe caldarâm deveni tot atât de intens ca şi larma convorbirilor înfiripate în saloanele învecinate, între primii musafiri sosiţi, încât Nathalie şi mama ei trebuiră să-

şi facă apariţia. Saloanele se umplură într-o clipă şi serbarea începu.

— Foloseşte-te de luna de miere ca să şi vinzi diamantele, şopti bătrânul notar lui Paul, înainte de a pleca.

Aşteptând semnalul începerii dansului, fiecare şuşotea despre căsătorie; câţiva îşi exprimară chiar anumite îndoieli asupra viitorului celor doi logodnici.

— S-a terminat definitiv? întrebă pe doamna Evangelista una dintre persoanele cele mai de vază ale oraşului.

— Am avut o groază de acte de citit şi ascultat, de aceea am şi zăbovit atâta. Ne veţi ierta pentru asta, răspunse dânsa.

— Eu una, n-am auzit nimic din ce citeau, zise Nathalie, luându-l pe Paul de mână ca să deschidă balul.

— Tinerilor ăstora le cam place deopotrivă cheltuiala, şi nu cred să-i domolească mama… – spunea o doamnă mai în etate.

— Dar s-a instituit, zice-se, un majorat de cincizeci de mii de livre de rentă.

— Ei, asta-i!

— Văd că domnul Mathias şi-a băgat aci coada, spuse un magistrat. Sigur că, dacă aşa stau lucrurile, el a urmărit să pună la adăpost viitorul acestei familii.

— Nathalie e prea frumoasă ca să nu fie straşnic de cochetă. După vreo doi ani de căsătorie, n-aş putea jura că Manerville nu va ajunge să fie nefericit în căsnicie, adăugă o tânără doamnă.

— Iată că floarea rară a fost în sfârşit culeasă! râse maestrul Solonet.

— N-a găsit alta decât namila aia! spuse o domnişoară.

— Nu găsiţi că doamna Evangelista pare oarecum nemulţumită?

— Păi, dragă, mi-a spus cineva că abia de i-a rămas o rentă de douăzeci şi cinci de mii de franci. Ce poate să-nsemne asta pentru dânsa?

— Sărăcie, draga mea.

— Da, s-a despuiat pentru fiica ei. Domnul de Manerville a fost atât de pretenţios…

— Din cale-afară! întări maestrul Solonet. Dar va ajunge pair al Franţei. Va fi protejatul familiei Manlincour, al vidamului de Pamiers, va face parte din faubourg-ul Saint-Germain.

— O! Va fi primit, doar atâta, zise o doamnă care şi-l dorise de ginere. Domnişoara Evangelista, fata unui negustor, desigur că nu-i va putea deschide porţile înaltei societăţi.

— E doar nepoata, descendenta ducelui de Casa Réal.

— Da, dar prin femei…

Curând trăncănelile conteniră, jucătorii de cărţi se aşezară la mesele de joc, tineretul începu să dănţuiască, cina fu servită şi larma serbării se stinse abia în faptul dimineţii, în clipa când primele licăriri ale zilei mijiră la ferestre.

După ce-şi luă rămas bun de la Paul – care plecă cel din urmă – doamna Evangelista se sui în camera fiicei sale, căci propria-i cameră fusese sacrificată de arhitectul decorator pentru a mări sala destinată festivităţilor. Oricât de frânte de oboseală erau, când rămaseră singure, Nathalie şi mama ei tot schimbară câteva cuvinte.

— Ia spune, mamă scumpă, ce ţi s-a întâmplat?

— Îngeraşule, am aflat în seara aceasta până unde poate merge duioşia unei mame. Tu nu te pricepi în afaceri şi nu ştii la ce încercare a fost pusă cinstea mea. În sfârşit, mi-am călcat mândria în picioare: era vorba de fericirea ta şi de reputaţia noastră.

— Vrei să vorbeşti de diamante? Bietul băiat a plâns din pricina lor… N-a vrut să le ia. Mi le-a dat mie.

— Hai, culcă-te, copilă dragă. Vom vorbi de afaceri când ne-om trezi; căci – oftă ea – avem multe de depănat şi, de acum încolo, între noi două s-a ivit un al treilea…

— Ah, mamă dragă! Paul nu va fi niciodată o piedică în calea fericirii noastre, spuse Nathalie înainte să aţipească.

„Biata fată! Nu ştie că omul ăsta a ruinat-o!”

Doamna Evangelista a fost atunci străbătută de primul fior al avariţiei. – patimă în ghearele căreia sfârşesc prin a cădea bătrânii. Se hotărî să încerce să încropească din nou, în folosul fiicei sale, averea lăsată de defunctul Evangelista. Se temu că cinstea ei e în joc şi din dragoste pentru Nathalie începu să-şi chivernisească averea cu o iscusinţă egală cu nepăsarea ei de până atunci În ceea ce priveşte risipa. Se gândi să-şi fructifice capitalurile – care se ridicau la aproape optzeci de mii de franci – după ce ar fi întreprins unele plasamente. Patima ajunge să schimbe caracterul cuiva într-o clipită: un indiscret devine cel mai isteţ diplomat, laşul se face dintr-odată cutezător. Tot astfel, ura prefăcu pe risipitoarea doamnă Evangelista într-o zgârcită. Averea putea să vină în ajutorul urzelilor ei de răzbunare abia înfiripate şi confuze, dar pe care avea tendinţa să le dezvolte. Adormi zicându-şi: „Pe mâine!” Datorită unui fenomen inexplicabil, ale cărui efecte sunt însă cunoscute psihologilor, mintea ei avea să pritocească prin somn aceste idei, să le limpezească şi să le coordoneze astfel încât să găsească calea de-al subjuga pe Paul, pregătind un plan pe care avea să-l pună în aplicare chiar de-a doua zi.

Cât priveşte pe Paul, dacă vârtejul serbării izgonise bănuitoarele griji care îl cuprindeau uneori, de-ndată ce rămase singur cu sine-însuşi, în patul lui, gândurile îl năpădiră din nou.

„Se pare – îşi zise dânsul – că fără dibăcia bunului Mathias, aş fi fost tras pe sfoară de mama-soacră. Cum e cu putinţă? De ce să fi vrut să mă înşele? Doar averile noastre nu vor mai fi separate şi vom trăi împreună! De altfel, la ce bun să mă necăjesc atâta? Câteva zile încă şi Nathalie îmi va fi soţie – interesele noastre sunt bine delimitate şi nimic nu ne va mai putea despărţi. Întindem pânzele şi plecăm în larg! Cu toate acestea, am să fiu cu ochii în patru; şi chiar dacă Mathias ar avea dreptate, la urma urmei, nu m-am însurat cu soacră-mea!”

În această a doua bătălie, fără ca Paul să bănuiască, soarta lui fusese pecetluită. Dintre cele două fiinţe cu care el se însura, cea mai iscusită ajunsese să-i fie o duşmancă înverşunată, care chibzuia cum să-şi despartă interesele de ale lui. Nefiind în stare să perceapă specificul caracterului creol – ce-o deosebea atât de restul femeilor – Paul era şi mai puţin în măsură să bănuiască neasemuita iscusinţă a soacrei sale. Creolele au o fire cu totul aparte: în ce priveşte inteligenţa, nu sunt mai prejos decât europenele, dar prin violenţa lipsită de logică a patimilor şi prin paşnica indiferenţă cu care săvârşesc ori îndură deopotrivă binele sau răul, se apropie mai degrabă de Tropice şi de Indii. Altminteri au un suflet gingaş, dar tot atât de primejdios ca al unui băieţel care nu-i supravegheat. Întocmai ca un copil, femeile acestea doresc să aibă numaidecât totul şi sunt gata să dea foc casei ca să-şi poată fierbe un ou. În viaţa lor molcomă, ai zice că nu gândesc la nimic, dar se gândesc la orişice atunci când sunt cuprinse de patimi. Doamna Evangelista avea ceva din viclenia negrilor care odinioară o vegheaseră în jurul leagănului şi era tot atât de naivă ca dânşii. Ca şi ei – şi aidoma copiilor – ştia să voiască mereu acelaşi lucru cu înverşunare, cu o crescândă intensitate a dorinţelor şi putea cloci o idee până să ajungă s-o înfăptuiască. Fiinţa ei era o ciudată îmbinare de însuşiri şi de cusururi, puternică afirmare a geniului spaniol, peste care politeţea franţuzească aruncase un fel de poleială. Caracterul acesta, toropit în fericire timp de şaisprezece ani, lăsându-se furat apoi de vârtejul îndeletnicirilor mărunte ale vieţii mondene şi căruia primul sentiment de ură îi dezvăluise forţa – se trezea acum ca o pălălaie mocnită şi izbucnea tocmai în acea clipă a vieţii când femeia, renunţând la dulcegării sentimentale, năzuia după ceva nou, în stare să-i astâmpere neostoita-i sete de acţiune.

Doar trei zile Nathalie mai rămânea sub înrâurirea doamnei Evangelista – acum învinsă – ultimele zile pe care

fata le mai petrecea alături de mama ei! Printr-un singur cuvânt, creola putea influenţa viaţa celor două fiinţe menite să meargă mână-n mână atât prin hăţişurile vieţii, cât şi pe marile căi ale societăţii pariziene; fiindcă Nathalie avea o încredere oarbă în mama ei. Ce covârşitoare însemnătate avea să aibă un sfat pentru o minte formată astfel! Tot viitorul putea să atârne doar de câteva vorbe. Nu există cod, nu există instituţie socială care să împiedice crima morală – ce poate ucide totul cu o singură vorbă. Aici stă marea lacună a justiţiei sociale, aici e şi deosebirea dintre moravurile lumii bune şi cele ale poporului de rând: prima e făţarnică şi omul de rând e sincer; unul mânuieşte jungherul, celălalt veninul cuvintelor sau al ideilor; şi pentru aceste fapte, unul e osândit la moarte, iar celălalt rămâne fără de nici o pedeapsă.

A doua zi spre amiază, doamna Evangelista stătea pe marginea patului Nathaliei. De când se sculaseră din somn, amândouă se alintau şi se mângâiau, depănând firul fericitelor amintiri ale vieţii de-a lungul căreia nici o umbră nu tulburase armonia simţămintelor, a ideilor sau a gusturilor lor.

— Sărmana mea copilă (o plângea mama cu lacrimi adevărate) nu pot să nu fiu înduioşată la gândul că după ce ţi-am împlinit totdeauna dorinţele, mâine noapte vei sta lângă un bărbat de care va trebui s-asculţi.

— O, mamă dragă, cât priveşte ascultarea! spuse Nathalie, clătinându-şi capul cu o şăgalnică alintare. Râzi? se miră ea. Dar tata nu ţi-a făcut toate mendrele? Pentru ce? Fiindcă te iubea. Ce, n-am şi eu dreptul să fiu iubită?

— Este adevărat, Paul te iubeşte; dar să ştii că, dacă o femeie măritată nu bagă de seamă, nimic nu piere mai iute decât iubirea conjugală. Înrâurirea pe care o va avea soţia asupra bărbatului ei atârnă de aceste prime zile ale căsniciei; iată de ce ai, cred, nevoie de câteva sfaturi înţelepte.

— Dar tu vei fi totdeauna alături de noi…

— Nu e sigur, dragă copilă! În timpul balului, ieri seară, am chibzuit mult la primejdiile care ne aşteaptă, dacă am sta împreună. M-am întrebat dacă prezenţa mea nu ţi-ar face mai mult rău, dacă micile acţiuni prin care va trebui să-ţi impui, încetul cu încetul, autoritatea de soţie, nu vor fi atribuite influenţei mele – şi dacă menajul tău n-ar ajunge oare un iad. La prima burzuluială a soţului tău – mândră cum mă ştiu – voi părăsi numaidecât casa. Şi dacă tot trebuie s-o părăsesc într-o bună zi, cred c-ar fi mai nimerit să nici nu-i mai păşesc pragul. N-aş putea ierta bărbatului tău vrajba pe care ar semăna-o între noi două. Dimpotrivă, când vei fi stăpâna căminului tău, când soţul tău va ajunge pentru tine ce era tatăl tău pentru mine, nenorocirea aceasta nu va mai fi de temut. Oricât ar putea să te coste această politică înţeleaptă, fericirea ta, suflet tânăr şi fraged, cere neapărat să fii la tine acasă o stăpână desăvârşită.

— Atunci, mamă dragă, de ce-mi spuneai că trebuie să-i dau ascultare?

— Dragă fetiţo, pentru ca o soţie s-ajungă să poruncească, trebuie să aibă întotdeauna aerul să facă pe placul soţului. Dacă n-ai şti acest lucru, s-ar putea, printr-o răzvrătire nelalocul ei, să-ţi compromiţi chiar viitorul. Paul e un tânăr slab de înger şi s-ar putea lăsa înrâurit de vrun prieten, ar putea chiar să cadă în ghearele unei femei şi atunci ai fi obligată să le suferi tu influenţa. Punând stăpânire pe dânsul, vei împiedica asemenea nenorociri. Oare nu-i mai bine să fie cârmuit de tine, decât de altcineva?

— Fără îndoială, spuse Nathalie. Eu nu-i vreau decât fericirea.

— Este de datoria mea însă, draga mea copilă, să mă gândesc exclusiv la fericirea ta şi să iau măsuri pentru ca, într-o împrejurare atât de gravă, să nu te trezeşti fără nici o busolă în mijlocul furtunilor pe care va trebui să le înfrunţi.

— Dar, mamă scumpă, oare nu suntem noi două destul de tari pentru ca să rămânem împreună alături de dânsul, fără

să ne fie frică de acea burzuluială de care pari să te temi? Paul ţine la tine, mamă.

— Oh! Oh! Se teme, mai mult decât ţine la mine. Să te uiţi bine la el astăzi, când îi voi spune că va las să plecaţi la Paris fără mine. Ai să vezi pe chipul lui – oricâtă grijă îşi va da s-o ascundă – o bucurie lăuntrică.

— De ce? întrebă Nathalie.

— De ce, dragă copilă? Eu sunt ca sfântul Ioan Gură-de-Aur: i-o voi spune fără înconjur şi-n faţa ta!

— Dar dacă mă mărit cu singura condiţie să nu te părăsesc?

— Astăzi despărţirea noastră a ajuns necesară, reluă doamna Evangelista, căci mai multe împrejurări vin să-mi schimbe viitorul. Sunt ruinată. Voi veţi duce la Paris o viaţă strălucită la care n-aş putea să iau parte În chip convenabil, fără a-mi irosi şi puţina avere care-mi mai rămâne; pe când, daca voi trăi la Lanstrac, am să am grijă de averea voastră, am să fac multe economii şi-mi voi reface averea.

— Tu, mamă, economii? strigă şăgalnic Nathalie. Doar n-ai să te prefaci de pe-acum într-o bunică. Cum adică, vrei să mă părăseşti pentru ademenea motive? Dragă mamă, poate să-ţi pară cam prostuţ, dar Paul nu e câtuşi de puţin interesat…

— Ah! reluă doamna Evangelista pe un ton plin de rezerve, care-i dădu Nathaliei fiori, discuţia asupra contractului mi-a deschis ochii şi mi-a stârnit unele îndoieli. Dar fii fără grijă, copilă dragă, spuse dânsa luându-şi fata de după gât şi trăgând-o spre dânsa ca s-o îmbrăţişeze – nu te vor lăsa mult timp singură. Când nu voi mai pricinui nici un neajuns, când Paul va fi văzut cine sunt, atunci mă voi reîntoarce alături de voi şi ne vom relua viaţa de mai-nainte, flecărelile noastre de fiecare seară…

— Cum mamă? Ai să poţi trăi fără iubita ta Nini?

— Îngeraş drag, fiindcă voi trăi numai pentru tine. Inima mea de mamă va fi mulţumită în fiece clipă la gândul că voi

contribui şi eu, aşa cum îmi cere datoria, la îndoita voastră avere.

— Dar scumpa şi adorata mea mamă, trebuie să rămân chiar aşa, dintru început, singură cu Paul? Ce o să devin atunci? Ce se va-ntâmpla? Ce anume va trebui să fac şi ce va trebui să nu fac?

— Biata mea copilă, crezi poate că te voi părăsi de la cea dintâi bătălie? Ne vom scrie ca doi îndrăgostiţi, de trei ori, pe săptămână, şi vom fi astfel mereu cu gândul una la alta. Nu ti se va-ntâmpla nimic fără ca eu să aflu şi te voi apăra de orice neajuns. Pe urmă, ar fi prea din cale-afară să nu vin să vă văd. Ar însemna să arunci tot ponosul pe capul bărbatului tău; voi petrece în fiecare an" câte o lună sau două, la voi, la Paris…

— Să rămân singura, singură de pe-acum cu dânsul?! o întrerupse înfricoşată Nathalie.

— Nu-i eşti doar soţie?

— Fireşte că-i sunt; dar cel puţin sfătuieşte-mă cum trebuie să mă port, tu care făceai tot ce voiai din tata. Tu ştii cum trebuie să mă port; spune şi te voi asculta orbeşte.

Doamna Evangelista o sărută pe frunte; nu voia şi nu aştepta decât această rugăminte.

— Copila mea, sfaturile pe care ti le-aş da trebuie să se adapteze împrejurărilor. Bărbaţii nu se aseamănă între ei. Leul şi broasca sunt mai puţin deosebiţi decât sunt din punct de vedere moral doi bărbaţi. Pot să ştiu astăzi ce ţi se va-ntâmpla mâine? Nu-ţi pot da acum decât unele sfaturi asupra purtării tale în general.

— Dragă mamă, spune-mi iute tot ce ştii.

— Mai întâi, scumpă copilă, pricina pierzaniei femeilor măritate care ţin să păstreze inima soţilor lor… – şi, spuse dânsa, făcând o paranteză, a le păstra inima şi a-i cârmui e totuna – ei, bine, pricina de căpetenie a dezbinărilor conjugale stă în acea permanentă coeziune socială, inexistentă odinioară şi care s-a introdus la noi în ţară odată cu mania familiei. De când cu Revoluţia franceză, anumite

moravuri burgheze au năpădit nobilimea. Nenorocirea aceasta se datorează unuia dintre scriitorii lor, lui Rousseau, criticul infam care n-a avut decât gânduri antisociale şi care, nu ştiu cum, a ajuns să arate drept îndreptăţite cele mai nesăbuite lucruri. El a pretins că toate femeile au aceleaşi drepturi şi aceleaşi facultăţi; că, în societate, trebuie să te supui legilor firii. Ca şi cum soţia unui grande de Spania, ca şi cum tu şi cu mine am avea de împărtăşit ceva cu femeile din popor! Şi, de atunci, unele neveste cumsecade au început să alăpteze copiii, să-şi crească fetele şi au rămas acasă. Şi astfel viaţa s-a complicat în aşa măsură, încât fericirea a ajuns aproape cu neputinţă, fiindcă o potrivire de caractere, ca aceea care ne-a făcut să trăim ca două bune prietene, este o excepţie. Contactul permanent e deopotrivă de primejdios între copii şi părinţi, ca şi între soţ şi soţie. Puţinii sunt sufletele la care dragostea să reziste prezenţei acesteia neîntrerupte; numai Dumnezeu poate realiza o atare minune. Vei pune aşadar între Paul şi tino stăvilarul lumii; te vei duce la baluri, te vei duce la opera, te vei plimba dimineaţa, vei cina în oraş, vei face multe vizite şi vei acorda lui Paul cât mai puţine clipe. În chipul acesta, nu te vei demonetiza câtuşi de puţin. Când două fiinţe, ca să străbată prin viaţă, n-au altceva decât dragostea, ajung repede să-i sleiască resursele; curând apare indiferenta care-i satură şi-i dezgustă. O dată iubirea ofilită, la ce te mai poţi aştepta? Să ştii bine că o iubire veştejită nu e înlocuită decât cu indiferenţa sau cu dispreţul. Fii deci veşnic tânără şi proaspătă pentru dânsul. Dacă el te plictiseşte – şi asta s-ar putea întâmpla – la rândul tău să nu-l plictiseşti niciodată. Să ştii să te plictiseşti când e nevoie, e una dintre condiţiile ca să-l stăpâneşti. Nu veţi putea păstra fericirea nici prin grija voastră pentru avere, nici prin îndeletniciri casnice; aşa că, dacă nu-l vei face pe soţul tău să-ţi împărtăşească preocupările mondene, dacă nu-l vei desfăta – veţi ajunge repede la cea mai cumplită atonie. Acolo începe spleen-ul iubirii.

Totdeauna însă iubim pe cel care ne desfată sau ne face fericiţi. Să dăruieşti fericirea sau s-o dobândeşti – acestea sunt pentru o femeie comportări despărţite printr-o prăpastie.

— Mamă dragă, te ascult, dar nu te-nţeleg.

— Dacă-l iubeşti pe Paul atât de mult ca să faci ce va voi el, dacă te va face cu adevărat fericită, totul va fi împlinit; dar tot nu vei putea să-l stăpâneşti, şi chiar şi cele mai bune sfaturi din lume nu ţi-ar sluji la nimic.

— Asta e mai limpede, dar învăţ regula fără s-o pot aplica, zise râzând Nathalie. Cunosc teoria, iar practica va veni cu timpul.

— Biata mea Nini, reluă mamă-sa, lăsând să i se prelingă pe faţă o lacrimă sinceră, la gândul apropiatei căsătorii, şi strângând-o la piept. Ţi se vor întâmpla multe lucruri care-ţi vor trezi aduceri aminte. În sfârşit, spuse ea, după o clipă în care mama şi fiica rămaseră strânse într-o duioasă îmbrăţişare, să ştii bine, draga mea Nathalie, c-avem ca femei, toate, o soartă asemănătoare, după cum şi bărbaţii şi-o au pe a lor. De pildă, noi suntem născute ca să fim femei de lume, gazde desăvârşite, aşa după cum un om se naşte pentru a deveni general sau poet. Menirea ta e să placi. De altfel, educaţia ta te-a format pentru acest huzur monden. Astăzi femeile trebuie să fie crescute pentru o viaţă de salon, după cum odinioară erau crescute pentru gineceu40. Tu nu eşti făcută nici să fii mamă şi nici ca s-ajungi intendent. Şi dacă se va-ntâmpla să ai copii, nădăjduiesc că ei nu vor veni, ca să-ţi strice silueta, chiar a doua zi după nuntă; nimic mai burghez decât să te pomeneşti însărcinată o lună după ceremonia nupţială; mai întâi de toate, asta ar dovedi că nici soţul nu prea ştie cum trebuie să te iubească. Iar dacă vei avea copii la vreo doi sau trei ani după căsătorie, ei bine, pe aceştia îi vor creşte guvernantele şi preceptorii. Tu vei rămâne cucoana care reprezintă luxul şi desfătarea căminului; dar superioritatea ei să ţi-o arăţi numai în lucrurile care măgulesc amorul propriu al

bărbaţilor şi s-o ascunzi ori de câte ori ai câştigat-o în chestiuni importante.

— Mă sperii, mamă dragă! strigă Nathalie. Cum vrei să ţin minte toate sfaturile astea? Ce-o să fac eu care-s atât de năucă, atât de copilăroasă, ca s-ajung să chibzuiesc, să mă gândesc înainte de-a trece la fapte?

— Dar, fetiţo dragă, nu-ţi spun astăzi decât ce vei învăţa tu singură mai târziu: însă atunci, experienţa va fi plătită cu greşeli cumplite, cu erori în comportare care-ţi vor pricinui regrete şi încurca viaţa.

— Dar cu ce să încep? întrebă cu naivitate Nathalie.

— Instinctul te va călăuzi, reluă mama. În clipa de faţă, Paul te doreşte mai mult decât te iubeşte, fiindcă iubirea zămislită de dorinţă e o nădejde, iar iubirea care urmează îndeplinirea dorinţei e o realitate. Aci, scumpa mea, îţi va sta toată puterea, aci e nodul problemei. Care femeie nu e iubită în ajun? Tu caută să fii iubită a doua zi – şi atunci vei fi iubită toată viaţa. Paul e un om slab de înger, care se lasă uşor pradă obişnuinţei; dacă se va lăsa în voia ta întâia oară, atunci îţi va face voia întotdeauna. Când e dorită cu înflăcărare, o femeie poate să ceară orişice; nu face neghiobia pe care am văzut c-o fac multe femei ce nu cunosc însemnătatea primelor ceasuri în care noi stăpânim, pentru a cere fleacuri sau prostii fără importanţă. Foloseşte-te de înrâurirea pe care ţi-o va prilejui prima pasiune a soţului tău, ca să-l deprinzi să te asculte. Dar, pentru a-l face să-ţi cedeze, cere-i lucrul cel mai nechibzuit, ca să poţi astfel preţui cu adevărat valoarea stăpânirii tale prin valoarea concesiei lui. Ce merit ai avea dacă l-ai pune să facă un lucru firesc? Trebuie totdeauna să iei taurul de coarne, spune un proverb castilian. De-ndată ce-şi va fi dat seama de inutilitatea apărării şi a eforturilor lui – s-a îmblânzit. Dacă soţul tău e în stare să facă o nebunie pentru tine, atunci îl vei stăpâni.

— Doamne! De ce oare?

— Pentru că, dragă copilă, căsătoria durează o viaţă întreagă şi un bărbat nu e un om ca toţi ceilalţi. Aşa, de pildă, să nu faci niciodată nebunia de a te lăsa stăpânită de dânsul, orişice împrejurare ar fi. Păstrează o continuă rezervă în vorbele şi faptele tale. Mergi chiar, fără primejdie, până la răceală, căci poţi s-o potriveşti după plac – în timp ce peste manifestările extreme ale iubirii nu mai există nimic. Soţul, draga mea, e singurul om fată de care o femeie nu trebuie să-şi îngăduie nimic. De altfel, ce vrei mai uşor decât să-ţi păstrezi demnitatea? Vorbe ca astea: „Soţia ta nu trebuie – soţia ta nu poate spune sau nu poate face cutare lucru” – sunt ca un preţios talisman. Întreaga viaţă a unei femei depinde de un: „Nu vreau! a şi de un: „Nu pot!„ – argumentul irezistibil al slăbiciunii care cade doborâtă, se tânguie şi vrăjeşte. „Nu vreau!” este cel de pe urmă argument. Puterea femeii atunci se arată deplină; aşa încât nu trebuie să-l folosim decât în împrejurări grave. Succesul depinde în întregime de chipul în care folosim aceste două vorbe, de felul cum se comentează şi cum le alternează o femeie. Dar există încă un mijloc de stăpânire, mai bun decât acestea, despre care se cuvine să vorbim. Eu, draga mea, am stăpânit prin credinţa ce mi s-a acordat. Dacă soţul tău are încredere în tine, atunci poţi totul. Ca să-i inspiri această convingere, trebuie să-l încredinţezi că-l înţelegi. Să nu socoteşti că e uşor lucru; o femeie poate oricând să dovedească unui bărbat că e iubit de dânsa, dar e mai greu să-l facă să mărturisească că este înţeles de dânsa. Ţie trebuie să-ţi mărturisesc totul, copila mea, căci pentru tine viaţa cu încurcăturile ei, viaţa în care două voinţe trebuie să se înţeleagă, începe chiar de mâine! Te gândeşti oare la greutatea asta? Cel mai bun mijloc spre a vă pune de acord voinţele este să faci în aşa fel, încât în căsnicie să nu existe decât o singură voinţă. Mulţi pretind că o soţie îşi căşunează nenorociri intervertind rolurile – dar scumpa mea, o femeie numai astfel poate ajunge stăpână şi poate

porunci împrejurărilor, în loc să li se supună, şi numai acest avantaj compensează toate neajunsurile ce s-ar putea isca.

Nathalie sărută mâinile mamei sale, udându-i-le cu lacrimi de recunoştinţă. Ca toate femeile la care pasiunea fizică nu stârneşte şi pasiuni morale, ea înţelegea dintr-odată urmările acestei înalte politici feminine; dar întocmai ca şi copiii răsfăţaţi ce nu se dau bătuţi dinaintea celor mai temeinice argumente şi care nu contenesc să îngâne dorinţa lor cu încăpăţânare – şi ea reluă ideea, cu argumentele personale pe care le sugerează o rectilinie logică copilărească.

— Mamă dragă, acum câteva zile vorbeai atâta de pregătirile de care e nevoie pentru viitorul politic al lui Paul, pregătiri pe care tu singură le-ai fi putut duce la bun sfârşit. De ce-ţi schimbi acum hotărârea şi ne părăseşti, lăsându-ne singuri de capul nostru?

— Nu luasem încă cunoştinţă de întinderea obligaţiilor mele, nici de cuantumul datoriilor, răspunse mama care nu voia să-şi dezvăluie taina. De altfel, într-un an, doi, am să-ţi dau un răspuns în privinţa aceasta. În curând vine Paul, hai mai bine să ne îmbrăcăm! Fii linguşitoare şi drăguţă cu dânsul, aşa cum ai mai fost, ţii minte, în seara când am discutat afurisitul ăsta de contract, căci astăzi e vorba să salvăm ce-a mai rămas de salvat din averea noastră şi să-ţi dăruiesc ceva de care mă simt legată într-un chip aproape mistic.

— Ce anume?

— Pe Discreto.

Paul sosi către orele patru. Deşi se străduia să apară cât mai bine dispus fată de soacră-sa, doamna Evangelista întrezări în privirea lui zbuciumul pricinuit de convorbirile din cursul nopţii şi de gândurile dimineţii.

„Mathias i-a vorbit!” îşi zise dânsa, cu intenţia să nimicească opera bătrânului notar.

— Scumpul meu copil, îl interpelă ea, ieri ţi-ai lăsat diamantele în scrin şi mărturisesc că n-aş voi să mai văd

aceste lucruri care erau să stârnească zâzanie între noi. De altfel, după cum ne-a atras atenţia Mathias, trebuie să vindem giuvaerele, ca să putem face faţă primelor plăţi ale moşiilor pe care le-ai cumpărat.

— Diamantele nu mai sunt ale mele, spuse el – ci le-am dăruit Nathaliei; văzând-o împodobită cu ele, sper să nu-ţi mai aminteşti de supărarea pe care ţi-au căşunat-o.

Doamna Evangelista luă mâna lui Paul şi o strânse cu căldură, stăpânindu-şi o lacrimă de duioşie.

— Ia ascultaţi, dragii mei copii, spuse apoi, privind pe Nathalie şi pe Paul, dacă e aşa, vreau să vă propun o afacere. Mă văd nevoită să-mi vând colierul de mărgăritare şi cerceii. Da, Paul, eu nu vreau să bag nici un ban din averea mea în rente viagere, căci nu uit cât îţi datorez. Ei bine! îmi mărturisesc slăbiciunea: a vinde diamantul Discreto ar fi pentru mine o adevărată năpastă. Să înstrăinez o nestemată ce poartă porecla lui Filip al II-lea, giuvaer care a împodobit regeasca-i mână, nestemată istorică pe care ducele de Alba a mângâiat-o vreme de zece ani pe mânerul spadei sale – nu, aşa ceva nu se poate! Elias Magnus mi-a preţuit cerceii şi colierul la o sută şi ceva de mii de franci. Să le schimbăm cu giuvaericalele pe care ţi le dau, ca să-mi ţin făgăduiala făcută fiicei mele; vei câştiga din acest schimb, dar ce-mi pasă mie de asta? Nu sunt interesată. Aşa încât, cu economiile dumitale, îţi vei putea permite plăcerea să faci Nathaliei, piatră cu piatră, o diademă de diamante sau nişte spice… În loc să poarte podoabe de fantezie, cioburi dintr-acelea care nu-s la modă decât pentru oamenii de rând, soţia dumitale va avea diamante minunate şi se va putea cu adevărat făli cu ele. Dacă e vorba să vindem cu orice preţ, nu-i mai bine să mă scap de cioburile astea şi să păstrăm în familie doar minunate nestemate?

— Iar dumneata, mamă, ce faci? întrebă Paul.

— Mie, nu-mi mai trebuie nimic. Aş dori să mă fac fermiera voastră la Lanstrac. N-ar fi cu adevărat o nebunie să merg

la Paris tocmai în clipa când trebuie să lichidez rămăşiţele averii mele de aci? Pentru nepoţii mei, sunt în stare să mă prefac într-o zgripţuroaică!

— Dragă mamă, spuse Paul foarte mişcat, oare se cuvine să primesc schimbul acesta fără nici o sultă41?

— Doamne! dar nu reprezentaţi voi cele mai scumpe interese ale mele? Şi crezi oare că pentru mine nu va fi o fericire să mi te închipui seara, lângă foc, să-mi spun că Nathalie apare strălucitoare la balul dat de ducesa de Berry42! Şi să văd că are diamantul meu la gât, cerceii mei la urechi… Cunoşti acele mici satisfacţii de amor propriu care înrâuresc atât de mult fericirea femeii şi o fac mai veselă şi agreabilă. Nimic n-o întristează mai mult decât când i se jigneşte vanitatea; n-am văzut nicăieri o femeie prost îmbrăcată, care să fie amabilă şi veselă. Hai, nu-i aşa, Paul, noi găsim mai multă desfătare în obiectul iubit, decât în noi înşine?

„Doamne! Ce voia să spună Mathias?” se întrebă Paul.

— Fie, mamă, zise el cu jumătate glas, primesc.

— Sunt emoţionată, adăugă Nathalie.

Tocmai în clipa aceea apăru şi Solonet, aducând clientei sale o veste bună: prin samsarii ce-i cunoştea găsise doi antreprenori ce jinduiau să cumpere casa cu vasta-i grădină – teren pe care s-ar mai fi putut clădi…

— Oferă două sute cincizeci de mii de franci, îi spuse el. În cazul că aţi consimţi, cred c-aş putea să-i iau până la trei sute de mii. Grădina dumneavoastră are două pogoane.

— Soţul meu a plătit două sute de mii de franci pe tot imobilul, aşa încât consimt, spuse ea, scăzând însă mobilierul, oglinzile…

— Ah! spuse Solonet, ştiu că vă pricepeţi în afaceri.

— Din păcate trebuie, răspunse doamna Evangelista, suspinând.

— Ştiam eu c-are să vină multă lume la liturghia dumneavoastră de ieri-noapte, adăugă Solonet. Şi dându-şi seama că este de prisos, se retrase.

Doamna Evangelista îl petrecu până la uşa ultimului salon, şoptindu-i:

— Am acuma valori de două sute de mii de franci; dacă îmi rămân două sute de mii de franci de pe urma casei, asta înseamnă c-am strâns un capital de patru sute cincizeci de mii de franci. Vreau să ajung la un venit cât mai mare şi pentru aceasta mă bizui pe dumneata. Voi rămâne, cred, la Lanstrac.

Tânărul notar sărută mâna clientei lui, în semn de recunoştinţa, căci accentul glasului ei îl făcu să spere că alianţa aceasta, întemeiată pe interese, ar putea să se extindă şi mai departe.

— Vă puteţi bizui pe mine, făgădui el, căci vă voi găsi plasamente în mărfuri la care nu veţi avea nici un risc şi veţi obţine câştiguri importante…

— Pe mâine, căci – împreună cu domnul marchiz de Gyaz – eşti martorul nostru.

— Dragă mamă, interveni Paul, pentru ce nu vrei să vii cu noi la Paris? Nathalie e supărată pe mine, ca şi cum eu aş fi pricina hotărârii dumitale.

— Am chibzuit bine la asta, copiii mei. Cred că v-aş stingheri. V-aţi simţi obligaţi să mă luaţi peste tot cu voi – şi tinerii au ideile lor cu care eu, fără să vreau poate, nu mă împac. Duceţi-vă dar singuri la Paris. Nu vreau să exercit mai departe, asupra contesei de Manerville, blânda stăpânire pe care o aveam asupra Nathaliei. Trebuie să ţi-o las ţie, Paul, în întregime. Vezi, există între noi două obiceiuri care trebuie curmate. Înrâurirea matale trebuie să ia locul înrâuririi mele. Doresc să mă iubeşti şi fii sigur că-ţi voi susţine interesele mai mult decât ţi-ai putea închipui. Tânărul însurăţel este întotdeauna, mai curând sau mai târziu, gelos de iubirea pe care fiica o poartă mamei sale. Are poate dreptate. Când veţi fi strâns uniţi, când dragostea vă va fi contopit sufletele într-unul singur, atunci, dragul meu copil, nu-ţi va mai fi teamă să fim împreună. Nu vei mai vedea în mine o înrâurire potrivnică.

Cunosc bine lumea, cunosc oamenii şi lucrurile; am văzut multe căsnicii stricate din pricina iubirii oarbe a mamelor, care se făceau deopotrivă de nesuferit şi fiicelor şi ginerilor. Dragostea bătrânilor este adesea sâcâitoare şi ostenitoare. Poate că n-am să ştiu să mă dau la o parte când va trebui. Poate o să am slăbiciunea să cred că mai sunt încă frumoasă. Sunt unii linguşitori care vor să mă facă să cred că aş mai putea fi iubită. Aş avea poate unele pretenţii care v-ar stingheri. Lăsaţi-mă mai degrabă să aduc încă o jertfă pe altarul fericirii voastre. V-am dat averea – ei bine, vă dăruiesc şi ultimele unelte ale vanităţii mele femeieşti. Moş Mathias al dumitale e bătrân, n-ar putea să vadă şi de moşii; am să mă fac eu vechilul dumitale, am să-mi creez griji care, mai curând sau mai târziu, sunt ale persoanelor în vârstă; pe urmă, de va fi nevoie, am să vin şi la Paris să sprijin năzuinţele ambiţiei dumitale. Haide, spune drept, Paul, hotărârea mea te nemulţumeşte?

Paul nu voi în ruptul capului să mărturisească, dar era tare fericit să se ştie liber. Îndoiala, pe care l-o strecurase în suflet bătrânul notar, în legătură cu caracterul soacră-si, fu astfel spulberată într-o clipa de doamna Evangelista care reluă şi continuă convorbirea pe acelaşi ton.

„Mama avea dreptate, gândi Nathalie, observând fizionomia lui Paul. Pare foarte mulţumit că mă ştie despărţită de dânsa; de ce oare?”

Acest de ce? nu era prima întrebare pe care bănuiala o strecura şi care dovedea puternica temeinicie a învăţămintelor materne.

Sunt anumite caractere care, la un singur semn, cred în prietenie. La asemenea oameni, vântul dinspre miazănoapte goneşte norii tot atât de repede pe cât îi strânge vântul de apus; ei se opresc la efecte, fără să mai cerceteze cauzele. Paul era una dintre aceste firi pe deplin încrezătoare, fără gânduri rele, dar lipsit de darul prevederii. Dacă era slab de înger, aceasta se datora mai

degrabă bunătăţii şi încrederii lui în bine, decât faptului că avea un suflet bicisnic.

Nathalie era tristă şi gânditoare, fiindcă nu putea să trăiască fără mama ei. Paul, plin de încrederea pe care i-o dădea iubirea, râdea în sinea lui, văzând melancolia viitoarei lui soţii, spunându-şi că plăcerile căsniciei şi viaţa vijelioasă a Parisului aveau în cele din urmă s-o spulbere. Doamna Evangelista savura cu o plăcere uşor de observat încrederea lui Paul, căci prima condiţie a răzbunării este să ştii să ţi-o ascunzi. O ură mărturisită rămâne neputincioasă. Creola făcuse până atunci doi paşi mari înainte. Fiica ei căpătase un minunat giuvaer care pe Paul îl costa două sute de mii de franci şi care avea să fie, fără îndoială, urmat de alte podoabe. Apoi, îi lăsa pe cei doi copii de capul lor, fără alt sfetnic în afara iubirii lor lipsite de logică. Îşi pregătea astfel răzbunarea, fără ştiinţa fiicei sale, care însă, mai curând sau mai târziu, avea să-i fie complice. Oare îl va iubi Nathalie pe Paul? Iată o întrebare încă nelămurită, a cărei dezlegare putea să-i schimbe planurile, căci nutrea o dragoste prea adâncă pentru fata ei ca să nu-i respecte fericirea. Viitorul lui Paul mai atârna aşadar de el însuşi. Dacă ar fi izbutit să se facă iubit, atunci ar fi fost salvat.

În sfârşit, a doua zi la miezul nopţii, după o seară petrecută în familie cu cei patru martori – cărora doamna Evangelista le oferi o cină îmbelşugată, cum se cuvine după o cununie civilă – cei doi soţi şi prietenii lor ascultară liturghia nuntii, celebrată la lumina luminărilor şi la care participară vreo sută de curioşi. O nuntă nocturnă strecoară totdeauna în suflet presimţiri sinistre; lumina este simbolul vieţii şi al plăcerii şi tocmai aceste prorociri lipseau de la o atare nuntă. Întrebaţi pe omul cel mai cutezător, de ce-şi simte sufletul îngheţat? De ce negura rece a bolţilor înfioară? De ce ecoul paşilor îl înspăimântă? Deşi în realitate nu poate fi nici un motiv care să te facă să tremuri, fiecare tremură iar bezna, icoană a morţii, întristează. Despărţită de mama ei, Nathalie plângea. Tânăra era în

prada tuturor îndoielilor care-ţi cuprind sufletul atunci când pătrunzi într-o viaţă nouă în care – în pofida asigurărilor celor mai straşnice în ceea ce priveşte fericirea – apar mii de capcane în care poate cădea femeia. Îi era frig, ceru o manta.

Purtarea doamnei Evangelista şi aceea a soţilor suscitară unele observaţii în rândurile mulţimii elegante care foia în preajma altarului.

— Tocmai mi-a spus Solonet că soţii pleacă mâine dimineaţă singuri, la Paris

— S-ar fi cuvenit ca doamna Evangelista să meargă să stea cu ei.

— Contele Paul s-a şi descotorosit de dânsa.

— Mare greşeală! spuse marchiza de Gyas. Să închizi uşa mamei soţiei tale, asta nu înseamnă oare s-o deschizi unui amant? Nici nu-şi dă seama ce înseamnă o mamă?

— A fost foarte aspru cu doamna Evangelista; sărmana femeie, a fost nevoită să-şi vândă casa şi acum urmează să trăiască la Lanstrac.

— Uite ce tristă-i Nathalie!

— Păi ţi-ar place să te trezeşti aşa, la drumul mare, a doua zi după nuntă?

— E tare neplăcut...

— Sunt mulţumită c-am venit aici, zise o doamna, căci m-am convins că e nevoie, după datină, să însoţeşti căsătoria de toate solemnităţile şi serbările obişnuite; eu una găsesc nunta asta foarte searbădă, foarte tristă. Şi dacă vrei să-ţi spun tot ce gândesc – adăugă dânsa, plecându-se la urechea vecinei ei – căsătoria asta mi se pare indecentă!

Doamna Evangelista o luă pe Nathalie în caleaşca ei şi o conduse ea însăşi la contele Paul.

— Prin urmare, mamă dragă, totul s-a sfârşit...

— Gândeşte-te, draga mea copilă, la ultimele mele sfaturi, şi atunci vei fi fericită. Să-i fii întotdeauna soţie, iar nu amanta lui...

Înainte ca să se culce Nathalie, mama ei juca o mică comedie şi se aruncă în braţele ginerelui său, lăcrimând. A fost singurul provincialism pe care şi l-a îngăduit, dar îşi avea rostul lui. Printre lacrimi şi cu vorbe în aparenţă smintite sau deznădăjduite, ea obţinu de la Paul concesiunile pe care le fac toţi soţii... A doua zi, îi urcă într-un rădvan şi-i petrecu până dincolo de bacul cu care se trece Gironda. În câteva vorbe, Nathalie o încunoştinţase pe doamna Evangelista că, dacă Paul câştigase partida cu

prilejul semnării contractului, acum începuse revanşa. Dintru început, Nathalie căpătase cea mai desăvârşită ascultare din partea bărbatului ei.

ÎNCHEIERE.

Cinci ani mai târziu, în luna noiembrie, într-o după amiază, la Bordeaux, contele Paul de Manerville, înfăşurat într-o mantie, cu capul plecat la pământ, se strecura în taină în casa maestrului Mathias. Prea în vârstă ca să se mai ocupe de afaceri, notarul îşi vânduse vadul şi îşi încheia acum viaţa tihnit, într-unul dintre imobilele în care se retrăsese. O afacere urgentă îl chemase în oraş, tocmai când îi sosi oaspele; bătrâna lui menajeră, care ştia de venirea lui Paul, îl conduse în camera doamnei Mathias, răposată cu un an în urmă. Obosit, după o călătorie zorită, Paul dormi dus până seara. Când se-ntoarse acasă, bătrânul se mulţumi să-l privească pe vechiul său client dormind, aşa cum o mamă îşi priveşte copilul. Josette, menajera, îşi întovărăşea stăpânul şi rămase în picioare înaintea patului, cu mâinile-n şolduri.

— Se-mplineşte astăzi anul, Josette, de când am vegheat aici ultimul suspin al scumpei mele soţii, şi nu ştiam că are să-mi fie dat să-l văd şi pe domnul conte aproape mort.

— Sărmanul! Geme prin somn, zise Josette.

Fostul notar nu răspunse decât cu: „Ei drăcia dracului!” înjurătură nevinovată care arăta întotdeauna la dânsul necazul omului de afaceri când întimpină greutăţi de neînvins. „În sfârşit, îşi spuse dânsul, i-am salvat nuda proprietate a moşiilor de la Lanstrac, d'Auzac şi Saint-Froult, precum şi imobilul. Său!” Mathias socoti pe degete şi strigă: „Cinci ani! Exact, se-mplinesc chiar în luna aceasta cinci ani de când bătrâna lui mătuşă, astăzi răposată, venerata doamnă de Maulincour, cerea pentru dânsul mâna acestei năpârci îmbrăcată-n femeie, care – aşa cum prevedeam – l-a ruinat cu desăvârşire.”

După ce-l contemplă îndelung pe tânăr, bunul şi bătrânul notar, sprijinindu-se într-un toiag, merse să se plimbe cu paşi domoli, împovăraţi de gută, prin grădiniţa casei. La

orele nouă, cina era servită, căci Mathias obişnuia să mănânce seara. Bătrânul fu mirat când îl văzu pe Paul cu fruntea liniştită şi faţa senină, deşi destul de schimbată. Dacă, la treizeci şi trei de ani, contele de Manerville părea că are patruzeci, această schimbare a fizionomiei se datora numai şi numai unor zdruncinări morale; fiziceşte arăta încă bine. Yeni şi-i luă mâinile bătrânului, ca să-l silească astfel să stea jos, şi i le strânse cu căldură, spunându-i:

— Scumpul meu maestru Mathias! Ai văzut şi dumneata o mare durere!

— Necazurile mele erau în firea lucrurilor, domnule conte, dar ale dumneavoastră…

— Vom vorbi despre mine numaidecât, la masă.

— Dacă n-aş avea un băiat în magistratură şi o fată măritată, să crezi, domnule conte, că ai fi găsit la bătrânul Mathias şi altceva decât ospitalitate. Cum ai picat la Bordeaux tocmai în clipa în care trecătorii citesc pe toate zidurile afipte vestind scoaterea în vânzare a fermelor de la Grassol, Guadet, a viei de la Bellerose şi a imobilului matale? Mi-e cu neputinţă să-ţi spun amărăciunea care mă cuprinde când văd afişele astea – eu, care vreme de patruzeci de ani am purtat de grijă acestor bunuri de parcă ar fi fost ale mele, eu, care ca al treilea secretar al înaintaşului meu, vrednicul maestru Chesneau, le-am cumpărat pentru doamna mama dumneavoastră şi care, cu mâna mea de secretar de-al treilea, am redactat atât de frumos, cu litere ronde, actul de vânzare! Eu, care păstrez titlurile de proprietate, în biroul urmaşului meu; eu, care am făcut toate lichidările! Eu, care te-am văzut mic de-o şchioapă! spuse notarul, arătând cu mâna. Numai cine-a fost notar vreme de patruzeci şi unu de ani şi jumătate poate să-şi dea seama de durerea pe care mi-o poate pricinui vederea numelui meu, imprimat în faţa întregului Israel, în procesele-verbale ale vânzării silite şi a stabilirii drepturilor de proprietate. Când trec pe uliţă şi văd trecătorii citind aceste groaznice afipte galbene, mi-e

ruşine, de parcă ar fi vorba de propria mea ruină şi de propria mea cinste… Sunt unii nătărăi care silabisesc cu glas tare, într-adins, ca s-atragă pe alţi gură-cască şi pe urmă se apucă cu taţii să facă cele mai neghioabe comentarii. Parcă n-ai fi stăpân pe bunurile dumitale! Tatăl dumitale mâncase două averi înainte de a şi-o reface pe aceea pe care ţi-a lăsat-o şi n-ai fi un adevărat Manerville dacă nu i-ai călca pe urme… De altfel, vânzările silite au dat naştere unui întreg aliniat din Cod, au fost prevăzute şi te încadrezi într-unui din cazurile admise de lege. De n-aş fi un moşneag cu părul alb, care n-aşteaptă decât un brânci ca să cadă în groapă, i-aş lua la goană pe toţi cei ce stau şi se zgâiesc înaintea unor asemenea infamii: La cererea doamnei Nathalie Evangelista, soţia lui Paul-François-Joseph, conte de Manerville, despărţită în ceea ce priveşte bunurile prin sentinţa Tribunalului de primă instanţă a Departamentului Senei etc.

— Da, spuse Paul, şi acum despărţită şi trupeşte…

— Cum?! făcu bătrânul.

— Oh! împotriva voinţei Nathaliei, spuse repede contele. A trebuit s-o amăgesc, nici nu ştie c-am plecat.

— Aşadar, pleci?

— Drumul este plătit; mă îmbarc pe La Belle Amélie, spre Calcutta.

— Peste două zile! Aşadar nu ne vom mai revedea, domnule conte.

— N-ai decât şaptezeci şi trei de ani, scumpul meu Mathias, şi eşti bolnav de podagră – o adevărată chezăşie de viaţă bună. Când mă voi întoarce, te voi găsi teafăr. Capul şi inima dumitale vor fi încă zdravene şi mă vei putea ajuta să-mi reclădesc ce e astăzi zdruncinat. În şapte ani, am de gând să fac o mare avere. La întoarcerea mea o să am doar patruzeci de ani – şi la vârstă asta totul mai este cu putinţă.

— Dumneata? spuse Mathias, lăsând să-i scape un gest de uimire; dumneata, domnule conte, vrei să te apuci să faci

negoţ? Te-ai gândit bine?

— Nu mai sunt „domnule conte”, dragă Mathias. Pe biletul de drum scrie: Camille – unul dintre numele de botez ale mamei. Apoi am câteva cunoştinţe care-mi vor ajuta să fac avere şi altfel. Comerţul e ultima mea şansă. În sfârşit, plec cu o sumă destul de frumoasă ca să-mi fie îngăduit să-mi încerc norocul pe o scară mare.

— Unde-i suma aceasta?

— Trebuie să mi-o trimită un prieten.

Nu din batjocură şi nici din surprindere. – la auzul cuvântului prieten, bătrânul lăsă să-i scape furculiţa; chipul lui arăta amărăciunea pe care o simţea văzându-l pe Paul sub înrâurirea unei amăgitoare himere; căci el cuprindea cu privirea prăpastia pe care contele o lua drept trainică temelie.

— Am fost notar vreme de aproape cincizeci de ani şi n-am văzut niciodată ca oameni ruinaţi să aibă prieteni care să le împrumute bani.

— Atunci nu-l cunoşti pe de Marsay! În clipa în care-ţi vorbesc, sunt sigur că a vândut rente, dacă va fi fost nevoie, iar mâine o să primeşti o poliţă de cincizeci de mii de franci.

— Tare aş dori să ai dreptate. Dar prietenul acesta nu ţi-ar fi putut el pune în ordine afacerile? Ai fi putut trăi liniştit la Lanstrac, cu veniturile doamnei contese, vreme de şase sau şapte ani.

— Şi cine ar fi plătit atunci datoriile de un milion şi jumătate din care numai partea soţiei mele e de cinci sute cincizeci de mii de franci?

— Cum e cu putinţă ca-n patru ani să fi făcut datorii de un milion patru sute cincizeci de mii de franci?

— Nimic mai simplu, Mathias. Oare nu i-am lăsat diamantele soţiei mele? Oare n-am cheltuit cei o sută cincizeci de mii de franci care ni se cuveneau din vânzarea imobilului Evangelista, ca să amenajez casa de la Paris? N-a fost nevoie să plătim costul achiziţiilor şi al datoriilor prilejuite de încheierea contractului de căsătorie? în sfârşit,

n-am fost eu oare nevoit să vând rentele de patruzeci de mii de franci ale Nathaliei, ca să plătesc moşiile Auzac şi Saint-Froult? Am vândut rentele la cursul de 87 de franci suta, aşa încât fricã din prima lună a căsniciei eram înglodat cu aproape două sute de mii de franci. Ne-au mai rămas şaizeci şi şapte de mii de franci rentă. Am cheltuit întotdeauna două sute de mii de franci mai mult. Mai adaugă, la aceşti nouă sute de mii de franci, câteva datorii pe la cămătari şi gata milionul!

— Culmea! zise bătrânul notar. Şi pe urmă?

— Ei bine! mai întâi am ţinut să întregesc colecţia de bijuterii a soţiei mele – colecţie ce avea drept bază colierul de perle la care purta ca agrafă diamantul de familie Discreto şi cerceii mamei ei. Am plătit o sută de mii de franci o diademă de spice de diamante. Iată-ne ajunşi la un milion şi o sută de mii de franci. Mă găsesc dator cu întreaga avere a soţiei mele, care se ridică la trei sute cincizeci şi şase de mii de franci – echivalentul zestrei ei.

— Dar, spuse Mathias, dacă doamna contesă şi-ar fi amanetat diamantele, iar dumneata veniturile, după socoteala mea aţi fi avut trei sute de mii de franci cu care lesne aţi fi putut să vă liniştiţi creditorii…

— Când un om s-a prăbuşit, Mathias, când bunurile lui sunt grevate de ipoteci, când soţia lui vine înaintea creditorilor prin prevalările la care are dreptul, în sfârşit, când ai de plătit poliţe de o sută de mii de franci care vor putea fi achitate, nădăjduiesc, din preţul mare la care-mi vor urca valoarea proprietăţilor mele – nu mai e nimic de făcut… Fără să mai vorbim, nu-i aşa, de cheltuielile exproprierii!

— Îngrozitor! spuse notarul.

— Vânzările silite au fost, din fericire, înlocuite cu vânzări de bună voie, ca să putem astâmpăra focul.

— Să vinzi podgoria Bellerose! – strigă Mathias – Când ai în pivniţe recolta din 1825!

— N-am avut încotro!

— Numai Bellerose face şase sute de mii de franci!

— Am sfătuit-o pe Nathalie s-o răscumpere.

— Un venit de şaisprezece mii franci în anii normali şi, eventual, un venit ca acel din 1825! Voi urca însumi Bellerose până la şapte sute de mii de franci şi fiecare din ferme la o sută douăzeci de mii de franci.

— Cu atât mai bine; dacă imobilul meu din Bordeaux se poate vinde cu două sute de mii de franci, atunci voi ieşi la liman.

— Solonet l-ar plăti chiar ceva mai mult; râvneşte de mult la el. Se retrage din afaceri cu o sută şi câteva mii de livre, câştigate numai prin speculă pe rente. Şi-a vândut biroul notarial cu trei sute de mii de franci şi şi-a luat de nevastă o mulatră bogată. Dumnezeu ştie în ce fel şi-o fi câştigat banii, dar se spune că-i doldora de milioane. Un notar să speculeze asupra rentelor! Un notar să se-nsoare cu o corcitură! Ce timpuri! Se îndeletnicea – zice-se – cu specularea averii soacrei matale.

— A înfrumuseţat domeniul Lanstrac şi a purtat de grijă moşiilor mele; mi-a plătit câştigurile la timp.

— N-aş fi crezut-o niciodată în stare să se poarte astfel.

— E aşa de bună şi devotată! În cele trei luni în care venea sa stea la Paris, îi plătea întotdeauna Nathaliei datoriile.

— Îi era şi lesne, doar trăieşte din Lanstrac! Tocmai ea să ajungă econoamă! Ce minune! Abia şi-a cumpărat, între Lanstrac şi Grassol, domeniul Grainrouge – astfel încât, dacă va pune să se taie aleea ce duce de la Lanstrac la şoseaua mare, aţi putea merge cale de-o poştă şi jumătate numai pe moşiile voastre… A dat pe Grainrouge o sută de mii de franci bani peşin, iar moşia dă un venit de o mie de scuzi număraţi.

— E încă tare frumoasă! zise Paul. Viaţa la ţară o păstrează tânără. N-aş vrea să mă duc să-mi iau adio de la dânsa, ar fi în stare să se jertfească pentru ca să mă salveze.

— Ai merge zadarnic, căci e la Paris. Poate că ea sosea tocmai în clipa în care dumneata plecai.

— Pesemne că va fi aflat de scoaterea în vânzare a averii mele şi venea să-mi sară într-ajutor. N-am să mă plâng de viaţă! Sunt iubit, fără-ndoială, cât de mult poate fi iubit un bărbat pe lumea asta – iubit de două femei care se-ntrec care mai de care să-mi arate devotamentul lor, ba chiar se pizmuiau una pe alta; fiica dojenea pe mamă-sa că mă iubeşte prea mult, iar mama îi reproşa risipa. Tocmai duioşia aceasta a lor m-a dat gata. Cum să nu-i împlinesc eu toate capriciile acestei femei pe care o ador? Cum ar fi în stare cineva să n-o facă? Dar pe de altă parte, cum să poţi primi asemenea sacrificii? Desigur, am fi putut lichida averea şi trăi la Lanstrac; eu unul însă prefer să mă duc în Indii şi să mă-ntorc bogat, decât s-o smulg pe Nathalie din mijlocul vieţii pe care a îndrăgit-o. De altfel, eu sunt cel care i-am propus separaţia de bunuri. Femeile sunt ca nişte îngeri şi nu trebuie să le amesteci niciodată în chestiunile materiale.

Bătrânul Mathias îl asculta c-un aer uluit şi plin de îndoială.

— Şi n-aveţi copii?

— Din fericire, nu.

— Eu înţeleg altfel căsătoria, rosti cu naivitate bătrânul notar. După mine, soţia trebuie să împărtăşească soarta soţului ei, fie bună, fie rea. Am auzit spunându-se că atunci când tinerii căsătoriţi se iubesc ca nişte amanţi, n-au copii. Oare plăcerea este singurul ţel al căsniciei? Nu stă mai degrabă fericirea şi în înjghebarea unei familii? Aveai numai douăzeci şi opt de ani, iar doamna contesă abia douăzeci; vi se ierta dar că vă gândeaţi numai la dragoste. Cu toate acestea, natura contractului şi numele dumneavoastră – ai să găseşti că sunt prea notar în ceea ce spun – totul vă obliga să începeţi prin a aduce mai întâi pe lume un băieţel voinic. Da, domnule conte, şi chiar de-ai fi avut numai fete, nu trebuia să te fi oprit până când n-ai fi avut un băiat ca să

consolideze majoratul. Oare domnişoara Evangelista, care este o femeie zdravănă, avea să se teamă întrucâtva de lăuzie? îmi vei spune că astea-s vechi deprinderi bătrâneşti; dar vezi, domnule conte, în familiile nobile menirea soţiei legitime este s-aducă pe lume copii şi să se-ngrijească de buna lor creştere. Aşa cum spunea doamna ducesă de Sully – nevasta marelui Sully43 – soţia nu e o unealtă de plăceri, ci este cinstea şi virtutea unui cămin.

— Nu cunoşti femeile, bunul meu Mathias, răspunse Paul. Ca să fii fericit, trebuie să le iubeşti aşa cum vor ele să fie iubite. N-ar fi ceva brutal dac-ai lipsi-o atât de timpuriu pe soţie de toate podoabele făpturii sale; să-i strici frumuseţea înainte de a se fi bucurat de ea?

— Dacă ai fi avut copii, atunci mama ar fi împiedicat-o pe soţie să facă atâta risipă şi ar fi rămas acasă…

— Dacă ai avea dreptate, dragul meu – spuse Paul încruntând sprincenele – atunci aş fi încă mai nefericit. Nu-mi spori durerea, dojenindu-mă tocmai acum când sunt atât de abătut – lasă-mă să plec fără alte gânduri negre.

A doua zi, Mathias primi de la Henri de Marsay o poliţă de o sută cincizeci de mii de franci, plătibilă la vedere.

— Vezi, spuse Paul, nu-mi scrie un cuvânt. Îmi face în primul rând un serviciu. Henri este omul care întruchipează cea mai perfectă imperfecţiune, e firea cea mai nelegiuit de frumoasă din câte cunosc. De-ai şti cât de sus pluteşte bărbatul acesta, încă tânăr, pe deasupra tuturor patimilor şi a intereselor şi ce spirit politic are, te-ai mira împreună cu mine să-l vezi că e atât de inimos.

Mathias se strădui să schimbe hotărârea lui Paul; dar văzând că ea este irevocabilă şi îndreptăţită de atâtea motive, bătrânul notar în cele din urmă nici nu încercă să-şi mai reţină clientul. Prea arareori se-ntâmplă ca plecările corăbiilor să aibă loc chiar la data fixată; dar printr-o împrejurare nefericită pentru Paul, vântul fu prielnic şi La Belle Amélie putu chiar a doua zi să-şi întindă pânzele. În clipa în care pleacă o corabie, debarcaderul e înţesat de

rude, de prieteni, de gură-cască. Printre persoanele ce se foiau pe chei, erau şi unele care-l cunoşteau personal pe Manerville. Prăbuşirea lui îl făcea în clipa aceea tot atât de celebru, pe cât fusese odinioară datorită averii lui – aşa încât se stârni un val de curiozitate. Fiecare spunea câte o vorbă. Bătrânul notar îl petrecu pe Paul în port.

— Şi amare trebuie să-i fi fost suferinţele auzind în jurul lui conversaţii ca acestea.

— Cine-ar mai recunoaşte în domnul ăla pe care-l vezi lângă bătrânul Mathias pe un dandy supranumit floarea rară şi care acum cinci ani făcea tot ce voia În Bordeaux?

— Cum? Grăsunul ăla în redingotă de alpaga44, mutra aia de birjar – să fie oare contele de Manerville?

— Da, draga mea, cel care s-a însurat cu domnişoara Evangelista. Iată-l acuma ruinat, fără un ban chior în buzunar, ducându-se spre Indii ca să vâneze vreo comoară.

— Dar cum de s-a ruinat? Era doar atât de bogat!

— Parisul, femeile, Bursa, jocul, luxul…

— Şi pe urmă, zise altul, Manerville e slab de înger, n-are minte, e moale ca o cocă, se lasă muls ca o oaie şi nu e în stare de nimic. Era născut ca să fie jumulit!

Paul îi strânse bătrânului mâna şi se refugie pe corabie. Rămas pe chei, Mathias se uita la vechiul său client care, rezemat de balustrada punţii, sfida mulţimea cu o privire plină de dispreţ. În clipa în care marinarii ridicară ancora, Paul îl văzu pe Mathias că-i face semne cu batista. Bătrâna menajeră, în mare grabă, sosise lângă stăpânul ei şi acesta părea că vrea să-i comunice o veste de cea mai mare însemnătate. Paul îi rugă pe căpitan să-ntârzie o clipă ca să poată trimite la ţărm o barcă şi să poată astfel afla ce voia de la dânsul bătrânul notar care-i făcea semne energice să debarce. Prea neputincios ca să se poată duce pe bord, Mathias înmână două scrisori unuia dintre marinarii care veniseră cu barca la ţărm.

— Prietene dragă, mesajul acesta – spuse bătrânul notar marinarului arătându-i una dintre scrisorile pe care i le

dădea – priveşte-l bine – mesajul acesta a fost adus de la Paris de un curier care a făcut treizeci şi cinci de ore de drum. Nu uita să-i spui această împrejurare domnului conte, s-ar putea să-l facă să-şi schimbe hotărârea.

— Şi s-ar putea întâmpla să debarce? întrebă marinarul.

— Da, prietene, răspunse, imprudent, notarul.

În oricare ţară, marinarul este în general o făptură aparte, care arată aproape întotdeauna cel mai adânc dispreţ oamenilor de pe uscat. Pe burghezi, mai ales, nu-i înţelege, nu-i înghite, îşi bate joc de dânşii şi dacă poate îi fură, crezând că nu încalcă astfel regulile moralei. Din întâmplare, marinarul acesta se nimeri să fie un breton, care din toate spusele bătrânului Mathias reţinu un singur, lucru.

„Asta-i acu!” gândi el pe când vâslea. „Să-l debarcăm! Auzi vorbă! Să-şi piardă căpitanul nostru pasagerul! De-ar fi să-i ascultăm pe toţi ţapii ăştia, ne-am petrece viaţa numai îmbarcându-i şi debarcându-i! I-o fi teamă să nu capete fi-su un guturai!

Marinarul îi înmână deci scrisorile lui Paul, fără să-i spună nimic. Recunoscând slova soţiei sale şi scrisul lui de Marsay, Paul îşi închipui că ştie tot ce i-ar fi putut spune aceste două fiinţe şi nu voi să se lase înrâurit de ofertele inspirate de devotamentul lor. Vârî deci, cu o aparentă nepăsare, scrisorile în buzunar.

— La ce bun atâta tevatură! Ce mai prostii! spuse marinarul căpitanului (de fapt, vorbea în dialectul lui breton.) Dac-ar îi fost ceva gras – cum spunea cartoafa aia bătrână – oare domnul conte şi-ar fi aruncat el ţidulele aşa, în despicăturile hainei?

Stăpânit de gândurile triste care năpădesc în asemenea împrejurări chiar şi pe bărbaţii cei mai tari, Paul se lăsa dus în voia melancoliei, salutându-şi vechiul prieten cu mâna, spunând Franţei adio şi privind cum se îndepărtau casele Bordeaux-ului…

Se aşează pe un colac de parâme. Noaptea îl prinse acolo, pierdut în visuri. Amurgul asfinţitului îi stârni îndoielile: îşi cufunda ochiul lui bănuitor în viitor şi iscodindu-l, nu vedea decât primejdii şi nesiguranţă. Se-ntreba, atunci, dacă va avea destul curaj… Avea bănuieli confuze ştiind-o pe Nathalie de capul ei; se căia de hotărârea luată, regreta Parisul şi viaţa de pe vremuri. Deodată fu cuprins de rău de mare. Toţi ştiu urmările acestei năpaste: cea mai dăunătoare dintre urmările lui, ce nu sunt de altfel primejdioase, este o topire completă a voinţei. O zăpăceală inexplicabilă destramă, în centrii organismului, ligamentele vitalităţii, sufletul bolnavului nu-şi mai îndeplineşte funcţiunile şi ajunge să fie cuprins de o totală nepăsare: mama îşi uită copilul, amantul nu se mai gândeşte la iubită, omul cel mai puternic zace ca o plavie inertă. Paul fu dus în cabina lui unde boli trei zile, întins, când vomând, când ameţit cu grog marinăresc, fără să gândească la nimic alta şi dormind întruna; pe urmă începu un fel de convalescenţă şi se vindecă… În dimineaţa în care, simţindu-se mai bine, merse să se plimbe pe punte ca să respire brizele marine ale unei clime noi, când îşi puse mâinile în buzunar, dădu de scrisori. Le scoase numaidecât ca să le citească şi-ncepu cu scrisoarea Nathaliei. Pentru ca scrisoarea contesei de Manerville să poată fi bine înţeleasă, e nevoie să înfăţişăm însă mai întâi scrisoarea lui Paul către soţia sa. Iat-o:

Scrisoarea lui Paul de Manerville către soţia lui.

Iubita mea, când vei citi scrisoarea aceasta, fi-voi departe de tine: poate voi fi chiar pe corabia care mă va duce în Indii, unde îmi voi reface averea năruită.

Nu m-am simţit în stare să-ţi spun că plec. Te-am amăgit, dar nu era oare nevoie de asta? Te-ai fi simţit în chip inutil stingherită, ai fi voit să-mi jertfeşti averea ta. Dragă Nathalie, să n-ai nici o remuşcare, după cum nici eu n-am nici o părere de rău. Când îţi voi aduce înapoi milioanele, le voi depune la picioarele mamei tale, spunându-ţi: „Totul e al tău!” Te iubesc nebuneşte, Nathalie. Îţi spun aceasta fără să

mă tem că cele ce-ţi mărturisesc ţi-ar sluji să-ţi întinzi încă mai mult atotputernicia de care nu se tem decât cei slabi. Stăpânirea ta asupra mea a fost fără de margini, chiar din ziua în care te-am cunoscut. Iubirea mea e singurul complice al prăbuşirii mele. Falimentul meu treptat m-a făcut să simt plăcerile delirante ale jucătorului. Pe măsură ce averea mi se micşora, îmi sporea fericirea. Fiecare fărâmă din avuţia mea, pe care o prefăceai într-o mică plăcere, îmi pricinuia desfătări cereşti. Aş fi voit să ai încă mai multe capricii decât ai avut. Ştiam că merg spre prăpastie, dar mergeam cu fruntea încununată de fericire. Sunt simţăminte pe care nu le cunosc oamenii de rând. M-am purtat ca îndrăgostiţii care se încuie un an sau doi într-o căsuţă pe malul unui lac şi care-şi făgăduiesc să se omoare, după ce se vor fi cufundat într-un ocean de plăceri, murind astfel în culmea iluziilor şi a iubirii lor. Întotdeauna am găsit că asemenea oameni sunt cumplit de înţelepţi. Tu nu ştiai nimica, nici despre plăcerile, nici despre jertfele mele. Ce voluptate mai mare decât să ascunzi fiinţei iubite preţul dorinţelor ei? Acum îţi pot mărturisi taina. Voi fi departe de tine când vei ţine în mâinile tale hârtia aceasta împovărată de dragoste. Dacă pierd comoara recunoştinţei tale, în schimb nu simt strângerea de inimă care m-ar fi cuprins, dacă ţi-aş fi spus toate lucrurile acestea prin viu grai. Şi pe urmă, iubita mea, nu-i oare o socoteală măiastră să-ţi dezvălui în chipul acesta trecutul? Nu-nseamnă asta să ne prelungim dragostea şi în viitor, fără grijă, fără nevoie de stimulente? Dragostea noastră este poate atât de curată, încât mărturiile nu mai au ce căuta – şi nu este oare adevărat că ea nu cunoaşte nici timp, nici depărtări şi se nutreşte din ea însăşi? Ah! Nathalie, am părăsit tocmai masa unde scriam, lângă foc. Te-am văzut dormind, încrezătoare, ca un copil neprihănit, cu mâna-ntinsă spre mine. Am lăsat o lacrimă să se prelingă pe perna martoră a fericirii noastre. Plec fără de teamă, încrezător în atitudinea pe care mi-am impus-o, plec spre a cuceri liniştea şi o avere

destul de însemnată pentru ca nimic să nu ne mai tulbure desfătările, pentru ca să-ţi pot îndeplini toate vrerile. Nici tu şi nici eu nu ne putem lipsi de viaţa pe care-o ducem. Eu sunt bărbat, sunt curajos; mie singur îmi incumbă sarcina să strâng averea de care avem nevoie. Poate că m-ai fi urmat! Îţi voi ascunde numele corăbiei, locul plecării, ziua… Un prieten îţi va divulga totul, după un anume răstimp. Nathalie, iubirea mea e nemărginită, te iubesc aşa precum îşi iubeşte un copil mama, cum îşi iubeşte un amant iubita, fără nici un gând ascuns. Pentru mine truda – ţie plăcerile; pentru mine suferinţele – ţie o viaţă fericită. Distrează-te, păstrează-ţi toate deprinderile luxului, du-te la Teatrul Italian, la Operă, du-te în lume, la baluri, fă tot ce-ţi place. Înger scump, când te vei întoarce în cuibul unde am gustat fericirea celor cinci ani de dragoste, gândeşte-te la amicul tău, gândeşte-te la mine numai o clipă şi adormi în sufletul meu. Iată tot ce-ţi cer. Tu, veşnicul şi scumpul meu gând, să ştii că atunci când, muncind pentru amândoi, rătăcind sub bolta toridă, voi întâlni în cale piedici pe care va trebui să le-nving sau când istovit mă voi odihni cu nădejdea de a mă-ntoarce curând, să ştii că am să mă gândesc tot timpul numai la tine – tu, viaţa mea frumoasă! Da, mă voi strădui să fiu alături de tine, îmi voi spune că n-ai nici griji, nici necazuri şi că eşti fericită. Şi precum viaţa noastră e zi şi e noapte, e veghe şi e somn – tot aşa îmi voi păstra la Paris viaţa înflorită, iar în Indii o viaţă silnică; un vis obositor şi o realitate delicioasă. Voi trăi atât de intens în realitatea vieţii tale, încât zilele trece-vor ca visele. Duc cu mine amintirile; voi relua, cântec cu cântec, minunatul poem al celor cinci ani, îmi voi aminti de zilele în care-ţi plăcea să străluceşti, şi când – fie într-o toaletă, fie într-o rochie de casă – apăreai mereu proaspătă înaintea ochilor mei. Voi duce pe buzele mele amintirea ospeţelor noastre. Da, îngerul meu scump, plec ca un om sortit unei încercări la capătul căreia va regăsi pe frumoasa lui iubită. Pentru mine trecutul va fi ca acele visuri de dor care premerg posesiunea şi pe care

adesea posesiunea le destramă, dar pe care tu le-ai făcut încă mai minunate. Mă voi reîntoarce să-mi regăsesc o soţie nouă. Căci oare, în lipsa mea, nu te vei face încă mai fermecătoare? Frumoasa mea iubire, scumpa mea Nathalie, fii pentru mine ca un mit. Fii aidoma acelei copile ce-o văd dormind. Dacă ai dezamăgi încrederea mea oarbă, Nathalie, n-ai avea a te teme de dragostea mea, fii încredinţată de aceasta; aş muri în tăcere. Dar o femeie nu-l înşală pe cel care o lasă slobodă, căci femeia nu e niciodată bicisnică. Ea înşală pe un tiran, dar o trădare atât de lesnicioasă şi care ar pricinui moartea nu-i poate fi pe plac. Nu, nici nu vreau să mă gândesc! Nu fi supărată pentru strigătul acesta, atât de firesc la un bărbat.

Îngerul meu scump, îl vei vedea pe de Marsay; el va fi locatarul imobilului nostru – pe care ţi-l va lăsa însă ţie. Această locaţiune simulată era necesară ca să evităm zadarnice pierderi. Neştiind că despăgubirea lor e o chestiune de timp, creditorii ar fi putut scoate în vânzare mobila şi uzufructul imobilului. Fii amabilă cu de Marsay; am cea mai deplină încredere în capacitatea şi în lealitatea lui. Ia-l ca apărător şi sfetnic, fă din el tovarăşul tău. Oricare i-ar fi îndeletnicirile, el va fi oricând alături de tine. L-am rugat să supravegheze lichidarea averii mele. Dacă ţi-ar avansa vreo sumă de care ar avea nevoie mai târziu, mă încred în tine ca să i-o restitui. Gândeşte-le că nu te las lui de Marsay – ci ţie însăţi; indicându-ţi-l, nu te silesc la nimic. Vai! îmi este cu neputinţă să-ţi vorbesc de afaceri, nu mai am decât un ceas de stat aici, alături de tine. Număr fiece suflare a ta, încerc să-ţi desluşesc gândurile în zbuciumul întâmplător al somnului; suflarea ta redă viaţa ceasurilor înflorite ale iubirii noastre. La fiece bătaie a inimii tale, inima mea îşi revarsă comorile şi-ţi aşterne în cale petalele trandafirilor pe care le am în suflet – tot astfel cum copiii le răspândesc pe altar de ziua Domnului. Te las amintirilor cu care te împovărez, aş vrea să-ţi trec tot sângele meu ca să fiu sigur că vei fi cu adevărat a mea, că gândul tău va fi al

meu, că inima ta va fi inima mea, că voi fi trup şi suflet cu tine. Ai susurat ceva în somn, un murmur, ca un dulce răspuns. Fii totdeauna senină şi frumoasă, precum eşti în clipa asta. Ah! Cât aş voi să pot avea puterea aceea fermecată din basmele cu zâne, cât aş dori să te pot lăsa să dormi în tot timpul lipsei mele şi să te trezesc cu un sărut la înapoierea mea. Câtă voinţă îmi trebuie şi cât de mult trebuie să te iubesc, ca să te pot părăsi văzându-te aşa! Eşti o spaniolă credincioasă! Vei ţine poate un jurământ făcut prin somn, când nu te îndoieşti de cuvântul nerostit. Adio, draga mea, iată pe sărmana ta floare rară smulsă de vijelie; dar se va întoarce – şi pentru totdeauna – pe aripile norocului. Nu, iubită Nini, nu-ţi spun adio, fiindcă nu te voi părăsi niciodată. Tu vei rămâne sufletul faptelor mele! Nădejdea că îţi voi aduce o fericire de nezdruncinat va da putere străduinţelor mele, îmi va călăuzi toţi paşii. Ai să fii totdeauna alături de mine. Nu, nu soarele Indiei, ci focul privirilor tale îmi va lumina calea.

Fii fericită atât cât poate fi o femeie departe de iubitul ei. Cât de mult aş fi voit ca ultimul sărut să nu fie numai un sărut pe fruntea ta adormită! Dar, îngerul meu adorat, Nini scumpă, n-am vrut să te trezesc. Când te vei deştepta, găsi-vei o lacrimă pe frunte: dintr-însa să-ţi faci talisman. Gândeşte-te, gândeşte-te la cel care va muri poate pentru tine, departe de tine; gândeşte-te mai puţin la soţ, cât la iubitul credincios care te încredinţează lui Dumnezeu.

Răspunsul contesei de Manerville către soţul ei.

Iubitul meu scump, în ce durere mă cufundă scrisoarea ta! Oare aveai dreptul să iei, fără să mă întrebi, o hotărâre care loveşte în amândoi? Te socoti cumva liber? Nu eşti al meu? Nu sunt pe jumătate creolă? Nu puteam oare să te urmez şi eu? îmi arăţi prin aceasta că te poţi lipsi de mine. Ce ţi-am făcut, Paul, ca să mă despoi de drepturile mele de soţie? Ce vrei să mă fac singură la Paris? Sărman înger, iei asupră-ţi toate vinovăţiile mele. Nu sunt într-o oarecare măsură pricina ruinei tale? Peticele mele n-au atârnat şi ele în

talgerul datoriilor? M-ai făcut să-mi blestem viaţa fericită, nepăsătoare, pe care am dus-o patru ani de zile. Să te ştiu surghiunit pe timp de şase ani! E ceva îngrozitor! Ai să poţi oare face avere în şase ani? Te vei mai întoarce? Am fost bine inspirată când mă împotriveam cu îndârjire instinctivă la separaţia de bunuri pe care mama şi cu tine aţi voit-o cu orişice preţ. Ţii minte ce vă spuneam pe atunci? Nu înseamnă asta să arunc asupra ta desconsiderarea? Nu înseamnă prăbuşirea încrederii în care te bucurai? Ca să cedez, a trebuit să te superi. Scumpul meu Paul, niciodată n-ai apărut atât de mare în ochii mei ca în clipa asta. Să nu te laşi pradă nici unei deznădejdi, să pleci ca să-ţi refaci averea! Pentru asta trebuie să aibă cineva caracterul şi puterea ta. Sunt la picioarele tale. Un bărbat care-şi mărturiseşte slăbiciunea cu atâta bună-credinţă ca tine, care-şi reface averea pentru aceeaşi pricină care l-a făcut. S-o risipească – din dragoste, din patima căreia nu i se poate cu nimic împotrivi – oh, Paul! bărbatul acesta îmi pare sublim! Mergi fără teamă printre piedici, fără să te-ndoieşti de Nathalie a ta, căci ar însemna să te îndoieşti de tine însuţi. Bietul meu iubit, vrei să trăieşti în mine? şi eu crezi că nu voi fi de-a pururi în tine? Nu voi mai fi aici, voi fi pretutindeni unde ai să fii şi tu. Dacă scrisoarea ta mi-a pricinuit atâta jale, ea m-a copleşit deopotrivă de fericire; m-ai făcut într-o singură clipă să cunosc cele două extreme, căci văzând cât de mult mă iubeşti, am fost mândră să aflu că şi iubirea mea e împărtăşită. Uneori credeam că te iubesc mai mult decât mă iubeşti tu pe mine. Acum mă recunosc învinsă; poţi să adaugi şi această adorabilă superioritate la toate celelalte ale tale. Eu am însă mai multe motive să te iubesc decât ai tu! Scrisoarea ta, această preţioasă scrisoare prin care îţi destăinui sufletul şi-n care afirmi atât de limpede că nimic nu-i pierdut între noi, va rămâne în inima mea tot timpul lipsei tale; căci sufletul sălăşluieşte într-însa şi scrisoarea aceasta e bucuria mea! Mă voi duce la Lanstrac cu mama; pentru lumea dinafară

voi fi ca moartă, îmi voi economisi veniturile ca să-ţi poţi plăti toate datoriile. Din dimineaţa aceasta. Paul, sunt o altă fiinţă, îmi iau rămas bun pentru totdeauna de la lume, nu vreau să mai gust nici o plăcere pe care tu n-ai s-o mai poţi împărtăşi. De altfel, Paul… trebuie să părăsesc Parisul şi să mă retrag în singurătate. Dragul meu copil, află că acum ai un îndoit motiv să agoniseşti o avere. Dacă neînfricarea ta ar mai avea nevoie de imbold, ai afla un suflet nou în tine însuti! Scumpul meu. Nu ghiceşti? Vom avea un copil. Dorinţele dumneavoastră cele mai de preţ sunt îndeplinite, domnule, cu prisosinţă. Nu voiam să-ţi fac vreo bucurie deşartă, dintre acelea care pot ucide; am avut de altminteri foarte multe necazuri din cauza aceasta şi n-aş fi vrut să fiu vreodată silită să dezmint vestea cea mare. Astăzi sunt însă sigură de cele ce-ţi spun, sunt fericită să presar şi o bucurie printre durerile tale. În dimineaţa aceasta, fără să-mi dau seama de ce se-ntâmplase, crezând că ai plecat din Paris, mă dusesem la biserică de sărbătoarea înălţării să-i mulţumesc lui Dumnezeu. Puteam oare să prevăd o nenorocire, când totul îmi surâdea de dimineaţă? Ieşind de la liturghie, am întâlnit-o pe mama; aflase de ananghia în care te aflai şi venea cu economiile ei – treizeci de mii de franci – nădăjduind să te poată ajutora. Ce inimă, dragă Paul! Eram veselă şi aveam de gând să-ţi vestesc aceste două bune ştiri atunci când urma să ne întâlnim, sub pologul nostru din seră, unde-ţi pregătisem bunătăţile care-ţi plac ţie mai mult pentru micul dejun. Deodată, iată că Augustine îmi aduce plicul tău. O scrisoare de la tine, când dormiserăm împreună – nu vestea asta o întreagă tragedie? M-a cuprins un dor de moarte, şi pe urmă am citit! Am citit, plângând, şi pe mama o podidiseră lacrimile! Cât de mult trebuie să iubeşti pe cineva ca să plângi, căci plânsul urâţeşte o femeie! Eram aproape sfârşită. Atâta dragoste şi atâta curaj! Atâta fericire şi atâtea neajunsuri! Norocul îmbelşugat al sufletului, dar prăbuşirea de moment a intereselor! Să nu-l poţi strânge la piept pe iubit, în clipa în

care te cuprinde admiraţia pentru mărinimia lui! Ce femeie s-ar fi putut împotrivi acestei furtuni de patimi? Să te ştiu departe, când mâna ta mi-ar fi făcut atâta bine! Şi nu erai aici ca să-ţi arunci spre mine privirea ta, care-mi place atât de mult, şi să te bucuri împreună cu mine ele împlinirea năzuinţelor noastre! Şi nici eu să nu fiu cu tine ca să-ţi alin necazurile cu mângâierile care ţi-o fac pe Nathalie atât de dragă şi care te fac să uiţi toate! Aş fi voit să plec, să zbor până la picioarele tale; dar mama mi-a atras atenţia că La Belle Amélie ridică ancora a doua zi; că numai poşta ar putea să meargă atât de iute şi că în starea în care mă aflam, ar fi o sfruntată nebunie să-mi primejduiesc, dintr-un hop… întreg viitorul. Deşi sunt acum şi eu mamă, am cerut să se pună caii la trăsură, dar în curte mama m-a amăgit, lăsându-mă să cred că mi se va împlini dorinţa. Şi s-a purtat foarte cuminte, căci s-au şi ivit primele semne ale sarcinii. N-am putut rezista atâtor emoţii puternice şi am leşinat… Îţi scriu din pat, doctorii mi-au prescris linişte pentru primele luni. Până acum eram o frivolă. De acum înainte voi ajunge o mamă de familie. Pronia este milostivă faţă de mine, căci numai un prunc de alăptat, de Îngrijit, de crescut, ar putea micşora amarul pricinuit de lipsa ta. În el te voi regăsi pe tine şi te voi sărbători. Voi mărturisi sus şi tare iubirea noastră pe care am tăinuit-o cu atâta grijă. Mama a şi găsit prilej să dezmintă unele calomnii care circulă pe socoteala ta. Cei doi Vandenesse, Charles şi Félix, te-au apărat cu multă nobleţe. Dar prietenul tău de Marsay ia totul în zeflemea, îşi bate joc de cei care te-nvinuiesc, în foc să le răspundă; mie nu-mi place acest fel uşuratic de a respinge atacuri atât de grave. Nu cumva te-ai înşelat asupra lui? Cu toate acestea, îţi voi da ascultare şi mi-l voi face prieten. Fii pe deplin liniştit, adoraţiile, în ceea ce priveşte chestiunile care sunt în legătură cu cinstea ta. Oare nu-i şi onoarea mea în joc? Diamantele mele vor fi amanetate. Mama şi cu mine vom pune la bătaie toate resursele noastre ca să-ţi achităm în întregime datoriile şi

vom căuta să-ţi răscumpărăm via de la Bellerose. Mama, care se pricepe în afaceri de parc-ar fi un procuror, e necăjită că nu i te-ai spovedit. N-ar mai fi cumpărat – ea credea că-ţi va face plăcere! – domeniul de la Grainrouge, care se învecina cu moşiile tale şi ar fi putut să-ţi împrumute mai degrabă ţie acei o sută treizeci de mii de franci. E deznădăjduită din pricina hotărârii tale. Se teme că mergi în Indii. Te roagă să fii cumpătat, să nu te laşi sedus de femeile de acolo… Am pufnit în râs! Sunt sigură de tine ca de mine însămi. Ai să mi te-ntorci bogat şi credincios. Numai eu singură pe lume îţi cunosc delicateţea ta feminină, simţămintele tainice care fac din tine o delicată floare, vrednică de cer. Bordelezii au avut multă dreptate să te poreclească atât de frumos. Cine va mai purta de grijă plăpândei mele flori? Mi-e inima sfâşiată de gânduri cumplite. Eu, soţia lui, Nathalie a lui, să stau aici – în timp ce el a şi început poate să simtă suferinţele! Eu, atât de strâns legată de tine, să nu-ţi pot împărtăşi strădaniile, necazurile, primejdiile! În cine să te mai încrezi? Cum ai putut să te lipseşti de sufletul căruia i te spovedeai? Plăpândă viorea smulsă de vijelie, de ce oare te-ai dezrădăcinat din singura glie în care-ţi puteai răspândi miresmele? Parc-aş fi părăsită de două veacuri, mi-e atât de frig, chiar la Paris. Am plâns până acum, atât de mult. Să fiu tocmai eu pricina ruinei tale! Ce zbucium pentru gândurile unei femei care iubeşte! Te-ai purtat cu mine cum te-ai purta cu un copil, căruia îi dai tot ce-ţi cere, cum te-ai purta cu o curtezană pentru care un nătărău îşi toacă averea. Ah! Aşa-zisa ta delicateţe era o jignire. Îţi închipui poate că nu m-aş fi putut lipsi de toalete, de baluri, de Operă, de succese? Crezi poate că sunt o femeie uşoară? Îţi închipui că nu pot avea şi gânduri serioase, că n aş putea veni în ajutorul soartei tale amare tot aşa de bine cum slujeam plăcerilor tale? Dacă n-ai fi atât de departe, dacă n-aş şti că suferi şi că eşti nefericit – te-aş certa foarte aspru, domnule, pentru această neobrăzare. Să-ţi cobori soţia pe o treaptă

atât de joasă! Doamne! De ce-mi plăcea oare să ies în lume, dacă nu ca să-ţi măgulesc vanitatea? Mă făceam frumoasă pentru tine, ştii asta foarte bine. Dacă aş avea vreo vină, aş fi prea crunt pedepsită; absenţa ta e ispăşirea prea crudă a vieţii noastre intime. Fericirea noastră era prea desăvârşită; trebuia să fie răscumpărată de o mare durere – şi iat-o sosită! După atâtea bucurii tăinuite cu grijă privirilor curioase ale lumii, după necontenitele serbări împletite cu nebuniile ascunse ale iubirii noastre, nu-mi mai rămâne cu putinţă nimic alta decât singurătatea. Singurătatea, dragul meu, nutreşte marile pasiuni şi numai la aceasta năzuiesc acum. Ce-aş mai putea face pe această lume? Cui i-aş mai putea aduce în dar succesele pe care le-aş avea de aer înainte? Ah! Să trăiesc la Lanstrac, pe moşia îngrijită de tatăl tău, în castelul refăcut de tine cu atâta gust! Să trăiesc împreună cu copilul tău, aşteptându-te pe tine şi trimiţându-ţi în fiece seară, în fiecare dimineaţă, rugăciunea mamei şi rugăciunea copilului, rugăciunea soţiei şi rugăciunea îngerului – nu înseamnă asta măcar o fărâmă de fericire? Vezi mânuţele acestea împreunate cu mâinile mele? Îţi vei aduce aminte, cum îmi voi aminti eu în fiece seară, de fericirile pe care le-ai evocat în scrisoarea la scumpă? Da, într-adevăr, noi doi ne iubim deopotrivă de mult. Această siguranţă deplină e urî talisman împotriva nenorocirilor. Nu mă-ndoiesc nici eu de tine, după cum nici tu să mi te-ndoieşti de mine. Ce alinări ţi-aş mai putea trimite de aici, eu deznădăjduita, eu zdrobita, eu care văd înaintea mea aceşti şase ani ca un deşert pe care trebuie să-l străbat? Şi totuşi, nu sunt eu cea mai nenorocită. Deşertul acesta nu va fi oare însufleţit de micuţul nostru: fiindcă vreau să-ţi dăruiesc un fiu – trebuie, nu-i aşa? Şi acum, adio, mult iubitul meu, urările noastre, iubirea noastră, te vor urmări pretutindeni. Lacrimile de pe această hârtie vor fi ele în stare să-ţi spună lucrurile pe care nu le pot exprima? Culege sărutările pe care ţi le aştern aici, jos, în pătratul acesta.

A ta Nathalie.

După citirea scrisorii, Paul rămase cufundat în reveriile pricinuite atât de beţia mărturiilor de dragoste, cât şi de desfătările într-adins evocate. Şi le amintea, rând pe rând, ca să-şi poată explica sarcina soţiei sale. Cu cât e mai fericit cineva, cu atât este mai temător. Pentru sufletele cu totul şi cu totul gingaşe – şi gingăşia cuprinde oarecare slăbiciune - Gelozia şi neliniştea sunt în raport direct cu fericirea şi cu intensitatea ei. Sufletele tari nu cunosc nici gelozie, nici teamă: gelozia e o îndoială, teama e înjosirea. Credinţa fără de margini este atributul de căpetenie al omului de geniu; dacă este înşelat, forţa ca şi slăbiciunea îl pot deopotrivă amăgi. El foloseşte atunci dispreţul ca pe o secure şi doboară totul în calea lui. Astfel de măreţie e însă o excepţie. Cui nu i se întâmplă să fie părăsit de spiritul care ne susţine în viaţa noastră şubredă şi s-asculte apoi de puterea necunoscută care tăgăduieşte totul? Frământat de anume mărturii de neînlăturat, Paul credea şi se-ndoia totodată. Pierdut în gândurile sale şi pradă fără de voie unei cumplite nesiguranţe – dezminţită însă de dovezile iubirii curate, cât şi de încrederea lui nestrămutată în Nathalie – citi de două ori rândurile ei atât de împrăştiate, fără să poată ajunge la vreo concluzie, nici pentru, nici împotrivă-i. Dragostea poate apare deopotrivă de mare – atât când se pierde în flecăreli, cât şi păstrând sobrietatea.

Ca să înţelegem bine situaţia în care se afla Paul, trebuie să ni-l înfăţişăm plutind pe valurile oceanului, dar şi pe nemărginita întindere a trecutului său, revăzându-şi întreaga viaţă asemenea unui cer fără nori şi sfârşind prin a reveni – după vârtejul în care-l târâseră îndoielile – la credinţa neîntinată, întreagă, fără nici un amestec necurat, a credinciosului, a creştinului, a îndrăgostitului pe care glasul inimii îl liniştise. Dar, mai înainte de toate e nevoie, credem, să transcriem aici scrisoarea la care avea să-i răspundă Henri de Marsay.

Scrisoarea contelui Paul de Manerville, către domnul marchiz Henri de Marsay.

Henri, am să-ţi spun unul dintre cele mai cumplite lucruri pe care le poate mărturisi cineva unui prieten: sunt ruinat. Când vei citi aceste rânduri, voi fi gata de plecare de la Bordeaux către Calcutta, pe corabia La Belle Amélie. Vei găsi la notarul tău un contract care nu aşteaptă decât să fie completat cu semnătura ta, şi prin care – printr-o locaţiune simulată – îţi închiriez pe termen de şase ani imobilul meu. Vei înmâna un contraânscris soţiei mele. Sunt silit să iau această precauţie, pentru ca Nathalie să poată fi în siguranţă, fără teama că ar putea-o goni cineva din casă. Îţi transfer de asemenea veniturile majoratului meu pe o perioadă de patru ani, totul în schimbul sumei de o sută cincizeci de mii de franci, pe care te rog să mi-o trimiţi printr-o poliţă trasă asupra unei bănci din Bordeaux, la ordinul lui Mathias. În afara garanţiei pe care ţi-o chezăşuiesc veniturile mele, soţia mea îţi va da şi ea garanţia semnăturii ei. Dacă uzufructul majoratului te-ar despăgubi mai repede decât am prevăzut, ne vom socoti la întoarcerea mea. Suma pe care ţi-o cer îmi este absolut trebuincioasă ca să-mi încerc norocul; şi după cât te cunosc, mă aştept s-o primesc, fără amânare, la Bordeaux, chiar în ajunul plecării mele. M-am purtat aşa cum te-ai fi purtat tu în locul meu. M-am ţinut bine până-n ultima clipă, fără să las să se bănuiască falimentul. Apoi, când zvonul despre scoaterea în vânzare a bunurilor mele imobile disponibile a ajuns la Paris, îmi procurasem bani lichizi (vreo sută de mii de franci pe poliţe) ca să-mi încerc norocul la joc. O lovitură fericită m-ar fi putut salva. Am pierdut. Cum de m-am ruinat, vei întreba? De bună voie, dragul meu Henri. Chiar din prima zi, mi-am dat seama că nu puteam să duc multă vreme viaţa pe care o duceam; ştiam ce avea să urmeze, am vrut să închid ochii, căci mi-era cu neputinţă să-i spun soţiei mele: „Hai să părăsim Parisul, să mergem să trăim la Lanstrac!” M-am ruinat pentru dânsa, aşa cum te-ai ruina

pentru o ibovnică, dar cu siguranţă că – între noi vorbind – nu sunt nici un nerod, nici slab de înger. Un nerod nu se lasă stăpânit de patimă, cu ochii deschişi; iar un om care, după cum vezi, se duce să-şi refacă averea în Indii În loc să-şi zboare creierii, este un bărbat curajos. Mă voi întoarce bogat sau nu mă voi mai întoarce niciodată. Numai că, dragul meu prieten, de vreme ce averea n-o doresc decât pentru ea şi nu vreau să mai fiu amăgit de nimic, şi cum voi lipsi şase ani de zile – ţi-o încredinţez ţie pe soţia mea. Te bucuri de destule succese ca s-o poţi respecta pe Nathalie şi să-mi acorzi astfel încrederea deplină în prietenia cinstită care ne uneşte. Nu cunosc un străjer mai vrednic decât tine. Îmi părăsesc soţia, şi cum nu avem copii, ar fi foarte primejdios pentru ea, dacă ar avea un iubit. Să ştii, bunul meu Marsay, că o iubesc nebuneşte pe Nathalie, o iubesc cu laşitate, fără de ruşine. I-aş ierta, bănuiesc, o necredinţă nu pentru că aş fi sigur că aş putea să mă răzbun – n-aş face-o chiar de aş muri! – dar pentru că aş fi în stare să mă sinucid, numai ca s-o ştiu fericită, dacă eu însumi nu aş fi în măsură s-o pot face fericită. De ce aş putea să mă tem? Nathalie îmi păstrează prietenia aceea adevărată, independentă de dragoste, dar care ocroteşte dragostea. M-am purtat cu dânsa cum m-aş fi purtat cu un copil răsfăţat. Simţeam atâta bucurie în jertfele pe care le făceam, una o aducea pe cealaltă în chip atât de firesc, încât ar fi un monstru dacă m-ar înşela. Dragostea se preţuieşte cu dragoste… Vrei să afli totul, scumpul meu Henri? I-am scris chiar acum o scrisoare, prin care o las să creadă că plec cu nădejdea-n suflet, cu fruntea senină, că n-am nici îndoieli, nici gelozie, nici teamă; o scrisoare dintr-acelea pe care le scriu fiii care vor să ascundă mamelor lor că se duc la moarte. Doamne! Henri, scrâşnelile de dinţi! Ţie nu-ţi ascund plânsul amar, om din lume! Ţie îţi arăt însă desperarea mea, ţie scrâşnelile de dinţi! Ţie nu-ţi ascund plânsul amantului cuprins de deznădejde; aş prefera să fiu şase ani măturător de stradă sub ferestrele ei, decât să mă-

ntorc milionar, după o lipsă de şase ani – dacă aşa se va întâmpla. Am îngrozitoare temeri, voi păşi din durere în durere, până când îmi vei scrie două vorbe prin care să-mi arăţi că primeşti însărcinarea pe care numai tu pe lume ai putea-o duce la bun sfârşit. O, scumpul meu de Marsay, femeia aceasta este toată viaţa mea, e aerul meu, e soarele meu. Ia-o sub scutul tău, păstrează-mi-o credincioasă, chiar dac-ar fi împotriva voinţei ei. Da, aş fi mulţumit chiar cu o asemenea pseudofericire. Fii tu pavăza ei, căci de tine nu mă tem. Dovedeşte-i c-ar fi vulgar să mă trădeze, că atunci ar fi la fel cu toate femeile şi că – dimpotrivă – ar da dovadă de distincţie, rămânându-mi fidelă. Cred că mai are destulă avere ca să poată duce mai departe traiul ei molcom şi lipsit de griji; dar, dacă ar duce cumva lipsă de ceva, dacă ar mai avea unele capricii, te rog nu te sfii, fă-te bancherul ei, mă voi întoarce bogat. La urma urmelor, temerile mele-s chiar zadarnice. Nathalie este un înger al virtuţii. Când Félix de Vandenesse, îndrăgostindu-se cu patimă, şi-a îngăduit unele purtări îndrăzneţe – n-am avut decât s-o fac pe Nathalie să-şi dea seama de primejdie şi numaidecât mi-a mulţumit cu atâta duioşie, încât am fost mişcat până la lacrimi. Mi-a spus că nu s-ar cuveni, având în vedere reputaţia ei, ca un bărbat să-i părăsească atât de brusc casa, dar că va şti să-l îndepărteze; l-a primit într-adevăr cu foarte multă răceală şi totul s-a sfârşit cu bine. Vreme de patru ani, n-am avut altă pricină de discuţie, dacă totuşi s-ar putea numi discuţie o convorbire între doi prieteni. Acum, dragă Henri, îţi spun bărbăteşte, adio! S-a întâmplat nenorocirea… Oricare ar fi pricina ei, nu s-a putut altfel; mi-am suflecat mânecile. Mizeria şi Nathalie, două noţiuni care nu se vor împăca niciodată. De altfel, cumpăna va sta neclintită între pasivul şi activul meu, aşa încât nimeni nu va avea să se plângă de mine; dar, dacă un lucru neprevăzut mi-ar putea primejdui onoarea, mă bizui pe tine. În sfârşit, dacă s-ar întâmpla ceva grav, poţi să-mi trimiţi scrisori la guvernatorul Indiilor, la Calcutta; am acolo câţiva prieteni şi mi se va păstra cu

grijă corespondenta ce-mi va sosi din Europa. Prietene scump, aş dori să te regăsesc acelaşi la întoarcerea mea: acelaşi om care ştie să-şi bată joc de orişice şi care cu toate acestea e în stare să înţeleagă simţămintele altuia, când ele sunt pătrunse de măreţia pe care o simte el însuşi. Tu rămâi la Paris. În clipa când vei citi aceste rânduri, eu voi striga: „Spre Cartagina!”

Răspunsul marchizului Henri de Marsay, adresat contelui Paul de Manerville.

Prin urmare, domnule conte, ţi s-a înfundat. Domnul ambasador s-a dus pe copcă. Vasăzică, frumoase lucruri mai făceai! De ce te vei fi ferit de mine, Paul? Un singur cuvânt de mi-ai fi spus, sărman băiat, şi te-aş fi scos din încurcătura în care te aflai. Soţia ta a refuzat să-mi dea garanţia cerută. Numai asta ar putea să-ţi deschidă ochii! Dacă însă nu-ţi ajunge – atunci află că poliţele semnate de tine au fost protestate la cererea fostului prim-secretar al domnului Solonet, Lécuyer, un anume notar din Bordeaux. Acest neam de cămătar, aciuat aici din Gasconia ca să se pricopsească, este omul de paie al prea-onorabilei tale soacre, adevărata creditoare a celor o sută de mii de franci pentru care scumpa-ţi soţie a numărat – aşa se spune – şaptezeci de mii de franci! Faţă de doamna Evangelista, tata Gobseck45 e o flanelă, o catifea, un calmant, o bezea vanilată, un unchi care pică înainte de lăsarea cortinei, aranjând totul. Via ta de la Bellerose va cădea şi ea pradă soţiei tale, căreia mama ei îi va da diferenţa dintre preţul de adjudecare şi valoarea totală a reprizelor ei. Doamna Evangelista va pune mâna pe moşiile Guadet şi Grassol, iar ipotecile care grevează asupra imobilului tău din Bordeaux sunt de asemenea ale ei, sub numele unor oameni de paie pe care i-a găsit acest Solonet. Aşa încât, aceste două făpturi atât de blajine vor agonisi împreună o sută douăzeci de mii de franci rentă, sumă la care se urcă venitul bunurilor tale şi la care se adaugă treizeci şi ceva de mii de franci în obligaţii asupra Marii Cărţi a Datoriei Publice –

obligaţii pe care pisicuţele acestea le au la mână. Garanţia soliei tale era de altminteri de prisos. Sus zisul domn Lčcuyer a picat azi dimineaţă ca să-mi ofere – în schimbul transferului drepturilor mele în formă autentică – achitarea sumei pe care ţi-am împrumutat-o. Cu recolta anului 1825, pe care soacră-ta o are la îndemână în pivniţele tale de la Lanstrac, ea poate să mă plătească. Aşa încât probabil că femeile astea două au făcut socoteala c-ai şi ajuns în largul oceanului; eu îţi trimit totuşi această scrisoare prin curier, ca să-ţi mai dau timp să urmezi sfaturile mele. L-am făcut pe acest Lécuyer să vorbească. Am desluşit în minciunile lui, în vorbele şi reticentele lui, firele care-mi lipseau ca să fac să apară întreaga urzeală a uneltirii pusă la cale împotriva ta, în însuşi căminul tău. Astă-seară, la ambasada Spaniei, am de gând să-mi declar toată admiraţia pentru soacra şi soţia ta. Voi face curte doamnei Evangelista, te voi trăda cu mişelie, îţi voi adresa iscusite injurii, căci vorbele spuse prea brutal ar fi repede dibuite de acest sublim Mascarille46 cu fusta. Cum de ţi-ai făcut-o duşmancă pe femeia asta? Iată ce-aş voi să aflu. Dacă ai fi avut buna inspiraţie să te fi îndrăgostit de ea înainte de-a te însura cu fata ei, astăzi ai fi fost pair al Franţei, duce de Manerville şi ambasador la Madrid. Dacă m-ai fi chemat la nuntă, te-aş fi ajutat să cunoşti şi să analizezi firea celor două femei de care aveai să-ţi legi viaţa; şi, din observaţiile noastre, ai fi tras unele învăţăminte folositoare. Oare nu eram singurul dintre prietenii tăi în stare să-ţi respecte soţia? Putea oare să-ţi fie teamă de mine? Pe ele însă, după ce au adulmecat cine sunt, le-a cuprins teama şi atunci ne-au despărţit! Dacă n-ai fi procedat ca un nătărău, de n-ai fi făcut mutra aia bosumflată, n-ai fi fost mâncat de viu acuma. Nevasta ta a contribuit mult la răcirea raporturilor noastre de prietenie. Ea era povăţuită de maică-sa, căreia îi scria de două ori pe săptămână – scrisori de care tu habar n-aveai. Ţi-am recunoscut felul de a fi, când am aflat aceste amănunte. Într-o lună voi fi alături de soacra ta şi voi căuta să aflu de

la dânsa care este adevărata pricină a acestei un spaniolo-italiene cu care te-a năpăstuit pe tine, omul cel mai bun din lume. Te ura oare şi înainte ca fiica ei să se fi amorezat de Félix de Vandenesse? Sau te-a alungat până-n Indii pentru ca fata ei să fie liberă, pe cât e de liberă în Franţa o soţie separată de corp şi de bunuri? Aci e tot miezul afacerii. Parcă te văd sărind ca ars şi urlând atunci când vei afla că soţia ta s-a amorezat nebună de Félix de Vandenesse. Dacă nu mi s-ar fi năzărit să dau o raită prin Orient cu Montriveau, Ronquerolles şi câţiva alţi cheflii pe care-i cunoşti, ţi-aş fi putut spune câte ceva despre tărăşenia asta care era tocmai la începuturile ei, atunci când plecam eu; încă de pe-atunci vedeam încolţind germenii nefericirii tale. Dar care gentilom ar putea fi atât de ticălos încât să înceapă o asemenea discuţie fără ca să se fi ivit prilejul? Cine ar fi cutezat să facă rău unei doamne? Cine ar fi zobit oglinda cu iluzii a unei căsnicii fericite? Iluziile nu-s oare bucuria inimilor? Soţia ta, drag prieten, nu era oare – în cea mai largă accepţie a cuvântului – o femeie la modă? Se mai gândea oare la altceva decât la succesele ei, la toaleta ei? Mergea la teatru, la Operă, la bal, se scula târziu, se plimba prin Bois-de-Boulogne47; cina în oraş sau avea invitaţi la masă. Viaţa aceasta se pare că este pentru femei ceea ce este războiul pentru bărbaţi; publicul nu-i vede decât pe biruitori, iar pe cei morţi îi uită… Dacă femeile gingaşe nu suportă o astfel de viaţă, cele ce pot rezista dau dovadă că au o putere de fier; sunt mărunte la inimă şi au o pipotă straşnică. Iată toată pricina nesimţirii, a atmosferei glaciale care domneşte prin saloane. Sufletele frumoase rămân singuratice; cei firavi şi slabi nu pot îndura – şi atunci doar cei ce sunt ca nişte stânci pot să înfrunte oceanul societăţii, lăsându-se măcinaţi, izbiţi şi şlefuiţi de talazuri, fără să fie zdruncinaţi. Soţia ta rezistă admirabil ăstui fel de viaţă, pare că s-a deprins cu el. Arăta veşnic proaspătă şi frumoasă şi pentru mine, ce-avea să urmeze, era lesne de închipuit. Ea nu te iubea, tu în schimb o iubeai nebuneşte.

Ca să poată face să scânteieze iubirea într-o făptură de cremene, ar fi trebuit un om de fier.

După ce suferise, fără să se lase subjugat decât vremelnic, un asalt al lady-ei Dudley – soţia adevăratului meu părinte – Félix trebuia să cadă pradă Nathaliei. Nu era greu de ghicit că tu îi erai indiferent. De la indiferenţă la răceală totală nu mai e decât un singur pas; şi, mai curând sau mai târziu, dintr-un fleac, dintr-o discuţie, dintr-o vorbă, dintr-un act de autoritate, nevastă-ta avea să facă pasul ăsta. Aproape că ţi-aş fi putut povesti scena care avea loc în fiece seară în iatacul vostru. N-ai copii, dragul meu. Faptul ăsta nu spune oare destule unui observator? îndrăgostit cum erai, nu puteai să-ţi dai seama de răceala firească a unei tinere femei pe care o pregătiseşi parcă anume pentru Félix Vendenesse. Dacă ţi-ai fi găsit soţia frigidă, nătânga mentalitate a celor însuraţi te-ar fi împins să atribui nevinovăţiei această răceală. Ca toţi bărbaţii, îţi închipuiai c-o vei putea păstra virtuoasă într-o lume în care femeile îşi şuşotesc la ureche una alteia, ceea ce nu cutează bărbaţii să le spună; unde tot ce un soţ nu-şi învaţă soţia, e comentat fără perdea la umbra evantaielor, râzând şi huzurind în legătură cu vrun proces sau cu vreo aventură. Deşi soţiei tale îi plăceau foloasele sociale ale căsniciei, găsea totuşi că angaralele-s cu mult prea grele. Angaralele, sarcina – asta erai tu! Nevăzând nimic din toate acestea, mergeai înainte, săpând la prăpăstii şi acoperindu-le cu flori, potrivit veşnicei frazeologii retorice; ascultai cu supunere de legea care cârmuieşte majoritatea oamenilor şi de care voisem să te feresc. Copil drag, nu-ţi mai rămânea, ca să poţi ajunge tot atât de neghiob ca burghezul înşelat de soţia lui şi care se arată foarte mirat sau înspăimântat, sau se supără de treaba asta – nu-ţi mai rămânea decât să-mi pomeneşti de jertfele tale, de amorul tău pentru Nathalie şi să vii să-mi cânţi: „Ar fi cumplit de nerecunoscătoare, dacă m-ar înşela. Am făcut asta… şi asta… voi face încă mai mult, mă voi duce în Indii pentru dânsa, voi face, voi drege… etc.” Paul dragă,

parcă n-ai fi trăit la Paris! parcă n-ai fi avut cinstea să fi legat prietenie cu Henri de Marsay, de vreme ce nu cunoşti toate aceste noţiuni elementare, aceste prime principii care declanşează mecanismul sufletului femeiesc, alfabetul inimii lor? Nu vă daţi seama; înfundaţi puşcăria Saint-Pélagie pentru o femeie, ucideţi douăzeci şi doi de bărbaţi, abandonaţi şapte fecioare, slujiţi pe Laban48, străbateţi pustiul, mergeţi până-n pragul ocnei şi acoperiţi de glorie, acoperiţi de ruşine, părăsiţi câmpul de luptă ca Nelson49, pentru a vă putea duce să sărutaţi umărul lady-ei Hamilton. Băteţi-l pe bătrânul Wurmser50, ca Bonaparte, năpustiţi-vă pe podul Arcole, spuneţi aiureli ca Roland51, scrântiţi-vă piciorul ca să puteţi valsa şase minute cu o muiere! Dragul meu, ce-au a face toate acestea cu dragostea? Dacă dragostea s-ar lăsa înrâurită de asemenea mărturii – fericiţi ar mai fi bărbaţii! Câteva isprăvi în clipa când doreşti femeia iubită, şi ea va fi a ta… Dragostea, bătrânul meu Paul, este o credinţă asemănătoare dogmei neprihănitei zămisliri a Sfintei Fecioare. Ori crezi – ori nu crezi. La ce bun să verşi valuri de sânge, la ce bun să ai minele de la Potesa52 şi să dobândeşti gloria – ca să reuşeşti să faci să se nască un sentiment involuntar şi inexplicabil? Tinerii ca tine, care vor să fie iubiţi prin balanţa unor conturi, îmi par a fi nişte josnici cămătari. Soţiile noastre legitime ne datorează copii şi credinţă – nicidecum iubire. Iubirea, Paul, este conştiinţa plăcerii dăruite şi primite, certitudinea că o dăruieşti şi că-ţi este ţie hărăzită; iubirea este o dorinţă care n-are astâmpăr şi care este fără încetare satisfăcută şi nesăţioasă. În ziua în care Vandenesse a făcut să vibreze în inima soţiei tale struna dorinţei – pe care tu o lăsaseşi neatinsă – atunci praful s-a ales din toate fanfaronadele tale de îndrăgostit, de toate şuvoaiele tale de bani şi de cuvinte. N-au rămas nici măcar amintirile, şi nopţile tale conjugale presărate cu roze s-au risipit ca fumul! Devotamentul tău s-a prefăcut în căinţă! Fiinţa ta ajuns o jertfă bună de înjunghiat pe altar! Viaţa ta de mai-nainte – o beznă! Un fior

de dragoste a adumbrit toate comorile patimii tale care a devenit un maldăr de fiare vechi! Félix a fost copleşit cu toate frumuseţile, cu tot devotamentul, şi poate pe degeaba, dar în dragoste credinţa stă pe aceeaşi treaptă cu realitatea. Aşa că, soacră-ta a trecut fără doar şi poate de partea amantului şi împotriva soţului; în taină, sau făţiş, ea a închis ochii, i-a deschis… nu ştiu ce-a mai făcut, dar a fost de partea fiicei ei şi împotriva ta. Îngăduinţa aceasta este o datină moştenită din femeie în femeie. Ce bărbat ar putea s-o osândească? Poate vreun redactor al Codului Civil, care vede doar formule, când de fapt sunt numai sentimente? Viaţa de risipă pe care te făcea s-o duci o femeie la modă; panta pe care luneca acest caracter fluşturatic, apoi şi vanitatea ta – toate acestea i-au dat prilejul şi putinţa să se descotorosească de tine, punând la cale, cât iscusinţă, ruina ta. Din toate acestea vei trage concluzia, prietene, că mandatul pe care mi l-ai dat (şi de care m-aş fi achitat cu atât mai multă vrednicie cu cât îmi făcea plăcere), se găseşte acuma nul şi neavenit. Răul ce trebuia prevăzut a fost acuma înfăptuit: consummatum est. Iartă-mă, prietene, că-ţi scriu în stilul lui de Marsay, cum spuneai tu, despre lucruri care ti se par probabil grave. Departe de mine gândul să fac giumbuşlucuri pe mormântul unui prieten, cum fac moştenitorii pe acela al unei rude. Fiindcă mi-ai mărturisit că te-ai făcut bărbat, te cred şi mă port cu tine nu cum m-aş purta cu un îndrăgostit, ci cu un om politic. Pentru tine, accidentul acesta nu-i oare ca stigmatul de pe umărul unui ocnaş, stigmat care-l determină să. Se avânte într-o viaţă dârză împotriva societăţii, jurând s-o combată? Iată-te acum eliberat de-o grijă; căsătoria te stăpânea; acum tu poţi stăpâni căsătoria. Paul, eu îţi sunt prieten în toată puterea cuvântului. Dacă ai fi avut mintea vârâtă într-un craniu de bronz, dacă ai fi avut energia care s-a trezit în tine cu atâta zăbavă, atunci ţi-aş fi dovedit prietenia prin unele destăinuiri care te-ar fi făcut să treci peste omenire ca peste un preş. Dar atunci când discutam despre acele

aventuri datorită cărora mi-a fost dat să mă distrez cu câţiva prieteni, în intimitatea civilizaţiei pariziene, întocmai ca un bou într-o prăvălie de porcelanuri, când îţi povesteam într-un limbaj romantic unele întâmplări adevărate din tinereţea mea – fără să-ţi dai seama de însemnătatea lor, tu le socoteai nişte romanţuri. Aşa că atunci nu te-am putut socoti decât stăpânit de o patimă nefericită. Ei bine, pe cinstea mea de om, În împrejurările de acum – orişice ţi-ai putea închipui – tu joci cel mai frumos rol şi n-ai pierde nimic din încrederea de care te bucuri în faţa mea. Dacă-i admir pe marii vicleni, îi stimez şi-i iubesc pe cei înşelaţi. În legătură cu medicul acela care a avut un sfârşit atât de crud, ajungând la eşafod din dragoste pentru ibovnica lui, ţi-am povestit întâmplarea cu mult mai frumoasă a acelui nefericit avocat care mai trăieşte, nu mai ştiu în ce ocnă, osândit pentru un fals, fiindcă voise să dăruiască soţiei lui – şi aia altă poamă adorată! – o rentă de treizeci de mii de livre; dar dumneaei l-a denunţat ca să se descotorosească de dânsul şi să poată trăi cu un oarecare domn. Te-ai mirat foarte, tu şi câţiva nerozi cm care benchetuiam. Ei bine, scumpul meu – în afară de fals şi de ocnă – tu eşti întocmai ca avocatul ăla. Prietenii tăi astăzi nu-ţi mai acordă stima ce ţi-o acordau, şi ştii prea bine că o asemenea desconsideraţie în societatea noastră echivalează cât o sentinţă de condamnare la juraţi. Sora celor doi Vandenesse, marchiza de Listomčre ţi toată clica ei în care s-a înhăitat şi tânărul Rastignac (un caraghios care începe să-şi facă intrarea în societate), doamna d'Aiglemont şi tot salonul ei în care se lăfăie Charles de Vandenesse, familia Lenoncourt. Contesa Féraud, doamna d'Espard, familia Nucingen, Ambasada Spaniei – într-un cuvânt, toată crema societăţii, scornind tot soiul de învinuiri viclene, vrea să te împroaşte cu noroi. În gura lor ajungi un fleac, un cartofor, un destrăbălat care şi-a tocat prosteşte averea. După ce ţi-a plătit de mai multe ori datoriile, soţia ta, angel de virtute, ţi-a mai achitat nu de mult nişte poliţe în valoare de o sută de mii de franci – deşi,

chipurile, exista separaţie de bunuri. Din fericire, ţi-ai făcut singur dreptate, dispărând. Dac-ai fi mers mai departe pe calea asta, ai fi adus-o cică la sapă de lemn, ar fi căzut jertfa propriei sale iubiri conjugale. Când cineva ajunge la putere, lumea-i atribuie toate însuşirile pe care le găseşti înşirate într-un epitaf, iar dacă se prăbuşeşte, atunci are mai multe metehne decât Fiul risipitor. Nici nu-ţi închipui câte păcate de Don Juan îţi pune lumea în spinare: că jucai la Bursă, c-aveai pofte deşucheate pentru a căror satisfacere cheltuiai bani grei – pofte al căror tâlc stârneşte comentarii şi glume ce le fac pe femei să cadă pe gânduri… Plăteai cămătarilor nişte dobânzi cumplite. Cei doi Vandenesse îşi bat joc de tine, spunând cum un anume Gigonnet ţi-ar fi vândut cu şase mii de franci o fregată de fildeş – fregată pe care a pus să ţi-o răscumpere prin cameristul tău cu o sută de scuzi53, pentru ca apoi să ţi-o revândă; iar tu ai fărâmat-o în chip solemn atunci când ţi-ai dat seama c-ai fi putut cumpăra cu banii ăştia un adevărat bric. Faptul s-a întâmplat, cu adevărat, acum nouă ani, lui Maxime de Trailles, dar li se brodea atât de bine, încât Maxime şi-a pierdut pentru totdeauna paternitatea povestii cu fregata. În sfârşit, nu-ţi mai înşir aci toate clevetirile, căci ai stârnit o adevărată enciclopedie de cancanuri pe care femeile au interesul să le mai sporească încă. Astfel fiind, chiar cele mai mironosiţe, de ce n-ar compătimi cu contele Félix de Vandenesse (al cărui tată în sfârşit a răposat ieri)? Soţia ta se bucură de cele mai straşnice succese. Ieri, la Teatrul Italian, doamna de Campamos sporovăia astea toate. „Ce tot vorbiţi? i-am zis. Dar voi nu ştiţi nimic! Paul ăsta a jefuit Banca Franţei şi a prădat Visteria regală. L-a asasinat pe Ezzelin54, a dat gata pe cele trei Médore55 din strada Saint-Denis şi, fie vorba între noi, îl bănuiesc că e chiar complice cu banda celor Zece-Mii. Mâna sa dreaptă-i vestitul Jacques Collin56, pe care poliţia n-a izbutit să-l mai prindă de când a evadat iar de la ocnă. Paul îi era gazdă. Vezi aşadar că e în stare de orice; îşi bate joc şi de stăpânire. Acum au plecat amândoi

să jefuiască prin Indii şi să prade Marele Mogul.” Nu uita, de Camps a înţeles că nu se cade ca o femeie distinsă ca ea să-şi transforme frumoasa guriţă într-o veneţiană gură de leu. Auzind toate aceste baliverne, mulţi nu vor să le creadă; ei sunt de partea frumoaselor simţăminte omeneşti şi susţin că astea-s doar scorniri. Dragul meu, Talleyrand57 a spus o dată o vorbă minunată: Totul se poate întâmpla! Desigur că se petrec chiar sub ochii noştri lucruri mai uluitoare decât ar fi această fărădelege matrimonială; dar lumea are atâta interes să le dezmintă şi să spună că au fost clevetiri; pe urmă, aceste măreţe drame sunt jucate atât de firesc şi au o aparentă de un aşa bun-gust, încât deseori sunt nevoit să-mi şterg ocheanul ca să pot vedea până-n adâncul lucrurilor. Dar, ţi-o repet, atunci când un om mi-e prieten, când am primit împreună botezul vinului de Champagne şi ne-am împărtăşit împreună pe altarul Venerei Commode, când am fost miruiţi de degetele coroiate ale jocului de cărţi şi când amicul meu se află într-o mare ananghie, aş fi în stare să zdrobesc douăzeci de familii ca să-l pot mântui. Trebuie să-ţi dai seama cât de mult ţin la tine: oare mi s-a mai întâmplat – după câte ştii – să aştern o scrisoare atât de lungă ca asta? Citeşte deci cu luare-aminte ce-mi mai rămâne de spus.

Vai, Paul! E nevoie să fac exerciţii de scris, trebuie doar să mă deprind să redactez telegrame. În curând am să intru în viaţa politică. În cinci ani, aş vrea să capăt un portofoliu ministerial sau vreo ambasadă, de unde să pot să trag sforile treburilor publice, după cum îmi va place. Ating o vârstă când cea mai frumoasă iubită pe care o poate sluji un bărbat e însăşi ţara lui. Mă pun în rândurile acelora care vor să răstoarne şi orânduirea şi guvernul fie astăzi. În sfârşit, mă aflu în apele unui anumit principe care nu-i stângaci decât la picior şi pe care-l socotesc un om politic genial; numele lui va creşte de-a lungul istoriei şi va fi un principe în toată puterea cuvântului, aşa cum poate fi de mare un artist. Noi toţi, Ronquerolles, Montriveau,

Grandlieu, La Roche-Hugon, Sérizy, Feraud şi Graville – ne am unit cu toţii împotriva popilor, după cum spune cu iscusinţă partidul neghiobilor, reprezentat de Constituţionalul58. Vrem să-i nimicim pe cei doi Vandenesse, pe ducii de Lenoncourt, de Navarreins, de Langeais şi Marea lor Duhovnicie. Ca să-i biruim, vom merge până la alianţa cu La Fayette, cu orleanişti59, cu Stânga, cu toţi oamenii aceştia buni de gâtuit a doua zi după biruinţă; căci cu principiile lor, orişice guvern este de neconceput. Pentru fericirea tării şi a noastră, suntem în stare de orice. Chestiunile personale în legătură cu regele sunt astăzi simple prostii sentimentale de care trebuie să răşluim politica. Sub acest raport, englezii, cu monarhul lor ca un doge, sunt mai evoluaţi decât noi. Nu în asta constă politica, scumpul meu, ci în impulsul ce trebuie dat naţiunii prin crearea unei oligarhii în care o singură minte să stăpânească şi să cârmuiască treburile publice pe o cale dreaptă, în loc să lase ţara să fie alandala târâtă – aşa cum s-a petrecut de patruzeci de ani în frumoasa noastră Franţă, atât de inteligentă şi atât de nătângă, atât de smintită şi atât de neînţeleaptă şi căreia i-ar fi trebuit mai degrabă un sistem de guvernare decât nişte oameni de stat. Ce oare sunt oamenii în această problemă atât de frumoasă? Dacă ţelul e măreţ, dacă ţara va fi mai fericită şi va fi ferită de tulburări, ce-i pasă mulţimii de profiturile pe care le-am scoate din gestiunea, din averea, din privilegiile şi din plăcerile noastre? Am ajuns acum să stau pe o temelie trainică; am astăzi un venit de o sută cincizeci de mii de franci în rente trei la sută şi mai am o rezervă de două sute de mii de franci ca să pot face fată eventualelor pagube. Totuşi, mi se pare încă puţin lucru pentru cineva care porneşte cu stângul ca s-ajungă la putere. O întâmplare fericită a determinat intrarea mea în cariera aceasta care, până mai ieri, nu-mi prea surâdea – căci doar ştii cât de mult îmi place viaţa după tipicul oriental! După treizeci şi cinci de ani de moţăială, prea onorabila mea mamă s-a

trezit, amintindu-şi că are un fiu care-i face cinste. Adesea, când smulgi o viţă de vie, peste câţiva ani mai răsar lăstare din pământ: tot aşa, dragul meu, deşi mama aproape mă scosese de la inimă – s-a pomenit că încep să-i reîncolţesc în minte! La cincizeci şi opt de ani, îşi dă seama că a ajuns la o vârstă când nu se mai cuvine a se gândi la un alt bărbat decât la fiul ei. În atare împrejurări, s-a întâmplat să întâlnească, în nu ştiu ce văgăună de staţiune climaterică, o delicioasă fată bătrână, o englezoaică, cu un venit de două sute patruzeci de mii de livre! Şi, ca o bună mamă ce e, i s-a năzărit să mi-o dea de nevastă. O fată la treizeci şi şase de ani – pe legea mea – crescută în cele mai aprige idei puritane, o adevărată cloşcă, având drept principiu că toate femeile adultere trebuie arse pe rug în văzul lumii! „Dar de unde atâtea lemne?” am iscodit-o. Aş fi trimis-o la naiba, având în vedere că venitul ei de două sute patruzeci de mii de livre nu preţuieşte cât libertatea mea, cât persoana mea fizică şi morală sau cât viitorul meu. Dar ea e singura şi unica moştenitoare a unui moşneag lovit de podagră, un fel de birtaş londonez care, într-un anumit termen, trebuie s-o blagoslovească cu o avere cel puţin egală cu aceea cu care e înzestrată mititica. În afara acestor privilegii, are nasul stacojiu, ochii de capră belită, un trup pentru care mă tem să nu se sfârtece-n trei, de s-ar întâmpla să pice; are mutra unei păpuşi prost boite şi-i o zgripţuroaică făr-de pereche, dar îşi va adora cu toate acestea soţul; mai ales fiindcă are geniul Angliei – şi va avea grijă de casa, de grajdurile, de imobilele, de moşiile mele, mai bine decât oricare vătaf. Conştientă de întreaga demnitate a virtuţii, se tine băţoasă ca o figurantă de la Comedia Franceză; oricând mă uit la ea, mi se pare c-a fost trasă-n ţeapă şi că parul i s-a frânt în piept, Miss Stevens are de altfel o carnaţie destul de albă, nu ar fi prea antipatică dac-ar fi s-o iau neapărat de nevastă. Dar – şi asta mă amărăşte tare mult! – are nişte mâini de fată mai virtuoasă ca sfânta Arcă60; sunt atât de roşcovane încât n-am putut încă găsi – fără prea mare

cheltuială – leacul să i le albesc şi nici nu prea ştiu cum aş putea face să-i mai lungesc degetele, care-s ca nişte cârnăciori! Of! la mână aduce leit cu birtaşul, iar după avere, se vede treaba a fi o aristocrată; cum obişnuiesc englezoaicele avute când vor să fie luate drept ladies, ea îşi dă nişte ifose nemaipomenite, dar uită să-şi ascundă bine ghearele de homar. E cam slabă de înger – aşa cum se cuvine să fie o femeie. Dacă ar exista una şi mai toantă, aş porni la drum s-o caut. Niciodată fata asta – pe care o cheamă Dinah – n-are să se apuce să mă judece; niciodată n-are să mi se-mpotrivească; pentru dânsa, eu am să fiu şi Camera Lorzilor şi Lordul Primar şi Camera Comunelor. Într-un cuvânt, fata aceasta, Paul, e dovada nedezminţită a geniului britanic; e prototipul industriei englezeşti ajunsă la cel mai înalt grad de perfecţiune; fără-ndoială c-a fost zămislită la Manchester, între fabrica de peniţe Perry şi atelierul maşinilor cu aburi. Mănâncă, umblă, bea, e în stare să facă şi copii, să-i îngrijească, să-i crească minunat şi să joace rolul unei femei de-ţi va veni să crezi c-ar fi fără doar şi poate. Când mama ne-a prezentat, ea îşi aranjase maşinuţa atât de bine, meşterise aşa de frumos piesele, îşi unsese cu atâta grijă osiile, încât n-a scârţâit de fel; pe urmă, când a văzut că eu nu mă strâmbam prea tare, fata şi-a pus în funcţiune cele din urmă resorturi şi a pornit să vorbească! În sfârşit, mama şi-a spus ultimul cuvânt. Miss Dinah Stevens de şapte ani călătoreşte ca o calică şi nu cheltuieşte decât treizeci de mii de franci anual. Mai există, vezi, puşculiţe doldora de bani. Tratativele sunt atât de avansate încât s-au şi făcut publicaţiile! Am ajuns la my dear love61. Miss îmi aruncă nişte ochi dulci, în stare să facă praf chiar pe un hamal.

Toate-s aranjate: averea mea nici nu o interesează. Miss Stevens îşi propune ca să aloce o parte din averea ei pentru instituirea unui majorat, în moşii care să dea un venit de două sute patruzeci de mii de franci, şi pentru cumpărarea unui castel care să ţină de aceste domenii; zestrea întreagă,

pe care urmează s-o administrez, este de un milion. N-are de ce să se plângă – şi să aibă ea singură grijă de unchiul ei. Bunul birtaş – care a contribuit de altfel la majorat – o să crape de bucurie când o auzi că nepoata lui a devenit marchiză! Cred că e în stare să facă un sacrificiu pentru cel mai mare dintre copiii mei! Am să-mi retrag averea pusă în obligaţii de stat de îndată ce vor atinge optzeci la sulă – şi voi plasa totul în pământuri. În zece ani, sper să am patru sule de mii de livre din veniturile moşiilor. Când birtaşul o să fie pe dric, nădăjduiesc ca voi avea şase sute de mii de livre venit. Vezi deci, Paul, că nu dau alte sfaturi prietenilor decât acelea după care mă călăuzesc eu însumi.

Dacă m-ai fi ascultat, ţi-ai fi avut şi tu englezoaica – vreo fiică de nabab care te-ar fi lăsat să te bucuri de independenţa burlacului şi să ai toată libertatea să joci whistul ambiţiei. De n-ai fi căsătorit, ţi-aş ceda-o pe viitoarea mea soţie. Dar azi nu se mai poate! Nu-s omul care să te ţină de rău pentru trecutul tău. Acest preambul era necesar ca să-ţi lămuresc cum îmi voi croi viaţa de care are nevoie cel ce vrea să joace marele joc al ambiţiei. Şi am să fiu alături de tine, scumpul meu prieten, în loc să te duci să te prăjeşti în Indii, ar fi fost mult mai lesne să navighezi cu mine în apele Senei. Crede-mă! Tot aci la Paris dai mai repede de aur. Minele din Potosa le vei afla mai degrabă pe Rue Vivienne sau pe Rue de la Paix, în Place Vendôme sau în Rue Rivoli. Ca să faci avere, în orice altă ţară e nevoie să trudeşti ca un salahor sau s-alergi până îţi iese limba de-un cot; aici însă sunt de ajuns ideile. Aici orişicine – chiar dacă nu e prea mânios – găseşte o mină de aur, aşa stând în papuci şi scobindu-se-n dinţi după prânz, fie când se culcă, fie când se scoală… Spune-mi tu alt loc pe lume unde o idee bună, oricât de neghioabă ar fi, să producă mai mult şi să fie mai repede luată în seamă. Dacă voi ajunge pe treapta cea mai de sus, crezi tu că voi fi omul care să nu-ţi întindă o mână, care să-ţi refuze un cuvânt, o semnătură? Nu ne trebuie şi nouă, descurcăreţilor, un prieten pe care să ne

putem bizui, dacă n-ar fi decât ca să-l băgăm mesa în locul nostru şi să-l trimitem să moară ca un simplu ostaş pentru a salva astfel pe general? Fără un om cinstit pe care să te poţi bizui în orice împrejurare – a face politică este cu neputinţă. Iată aşadar ce sfat îţi dau: lasă pe La Belle Amélie să plece şi întoarce-te ca fulgerul de repede aci. Voi pune la cale un duel între tine şi Félix de Vandenesse – un duel în care tu să tragi cel dintâi; şi ai să mi-l culci la pământ ca pe un porumbel. În Franţa, un soţ jignit care-şi ucide rivalul ajunge un om respectabil şi respectat. Nimeni nu-şi bate joc de dânsul. Frica, dragul meu, este un element social, un mijloc de succes pentru cei care nu-şi pleacă ochii sub privirea nimănui. Eu, care ţin la viaţă tot atât cât aş tine să beau o ceaşcă cu lapte de măgăriţă şi care n-am simţit niciodată ce este aia frica, am băgat de seamă, scumpul meu, ce efecte stranii stârneşte acest sentiment în moravurile noastre moderne. Unora le e teamă că vor pierde desfătările cu care s-au deprins. Alţii tremură la gândul să părăsească vreo femeie. S-a zis cu moravurile aventuroase de odinioară, când îţi lepădai viaţa ca pe un galoş uzat! Vitejia multora nu-i decât calcul viclean, clădit pe teama ce-l cuprinde pe adversar. Numai polonezii se mai bat azi, în Europa, doar pentru plăcerea de a se bate, numai ei mai practică arta pentru artă şi nu arta pentru speculă. Ucide-l aşadar pe Vandenesse! – şi soţia ta va tremura, şi soacra ta va tremura, şi publicul va tremura, iar tu te vei reabilita în aşa chip, încât să-ţi poţi striga sus şi tare patima nebună pentru femeia ta; şi vei fi de bună seamă crezut, şi vei ajunge un erou! Asta-i Franţa. N-am ajuns să mă socotesc cu tine pentru o sută de mii de franci: îţi vei plăti cele mai însemnate datorii; vei pune stavilă ruinei tale vânzându-ţi proprietăţile ŕ réméré62, căci vei fi repede în măsură să-ţi poţi achita creditorii, înainte chiar de termen. Apoi, de îndată ce te vei fi dumirit în ceea ce priveşte caracterul soţiei tale, o vei stăpâni c-un singur cuvânt. Iubind-o, erai incapabil să lupţi cu dânsa; dar acum

vei căpăta o forţă de nebiruit. Soacra ta va deveni blândă ca o mieluşea, căci e musai să-ţi recapeţi cei o sută cincizeci de mii de franci de rentă pe care aceste două femei şi le-au însuşit. Aşa că renunţă, băiete, la expatrierea care-mi pare a fi pentru oamenii inteligenţi ce e pentru alţii o sinucidere cu mangal. Să plec? nu-nseamnă oare să dai câştig de cauză tuturor clevetitorilor? Jucătorul care se duce să-şi ia bani ca să continue partida, nu e oare pierdut? Trebuie să-ţi ai aurul la tine-n buzunar. Parcă ai fi unul care pleacă în India ca să-şi aducă trupe proaspete. Zău! Suntem doi jucători la masa verde a politicii; între noi, împrumutul e de rigoare. Deci, ia diligenta şi coboară-te la Paris şi ia-o din nou de la capăt; vei câştiga, având de partea ta ca aliat pe Henri de Marsay, căci Henri de Marsay ştie să vrea şi ştie să lovească. Vezi unde am ajuns. Adevăratul meu tată face parte din guvernul englez. Cu Spania vom avea relaţii prin Evangelista; căci de îndată ce soacra ta şi cu mine ne vom arăta ghearele, ne vom da seama că nu-i nimic de făcut când diavolul se găseşte faţă-n faţă cu diavolul. Montriveau, dragul meu, e astăzi general de brigadă; va fi, fără-ndoială, într-o bună zi, ministru de război, căci elocinţa lui se bucură de o mare trecere în Parlament. Iată-l pe Ronquerolles ministru de stat şi membru al Consiliului privat. Martial de la Roche-Hugon, ajuns ambasador în Germania şi pair al Franţei, ni-l aduce pe tavă pe mareşalul duce de Carigliano şi toată gaşca Imperiului care s-a aciuiat atât de prosteşte pe spinarea Restauraţiei. Sérizy trage sforile la Consiliul de stat, unde s-a făcut indispensabil. Granville are în mână magistratura, în care au intrat şi cei doi fii ai lui; Grandlieu şi ai lui stau cum nu se poate mai bine cu Palatul; Féraud este sufletul clicii Gondreville – intriganţii ăştia josnici care nu ştiu cum se învârtesc să fie totdeauna bine cu stăpânirea. Cu asemenea proptele, nu ne mai temem de nimic! Avem un cap de pod în oricare capitală, avem un ochi în toate guvernele, astfel că pe nesimţite ţinem în mână toate firele administraţiei. Chestiunea bănească nu-i oare

un mizilic, un fleac – când posedăm aceste rotiţe importante, atât de bine angrenate? Mai cu seamă – ce înseamnă o femeie? N-oi vrea să rămâi toată viaţa un licean? Ce mai înseamnă atunci viaţa, dragul meu, dacă pentru tine o femeie reprezintă totul? O galeră a cărei comandă n-o ai, călăuzită de o busolă stricată – însă nu lipsită de un magnet – pe care o învârtesc toate vânturile potrivnice şi în care bărbatul ajunge să fie un biet ocnaş, nevoit s-asculte nu numai de lege, dar şi de toanele temnicerului, fără să se poată măcar vreodată răzbuna. Puah! Aş mai înţelege dacă ai fi nebun după ea, sau dacă ai avea plăcere să-ţi încredinţezi soarta mânuşiţelor ei albe şi să asculţi de Médor? În cazul acesta, o sfărm pe Angelica63. Marea taină a alchimiei sociale, dragul meu, este să tragi cât mai multe foloase şi la fiece vârsta. Primăvara sa ai toate frunzele, toate florile vara, iar toamna toate fructele. Câţiva băieţi de viaţă şi cu mine ne-am desfătat vreme de doisprezece ani ca nişte muşchetari din diverse regimente şi ne-am făcut de cap, fără a ne fi dat în lături – când şi când – chiar de la vreo fărădelege; a venit timpul acum să scuturăm roadele ce s-au copt, la vârsta la care experienţa a pârguit holdele. Hai, vino cu noi şi vei avea şi tu partea ta din pudding64-ul pe care-l vom găti. Arată-te şi vei găsi un prieten întru totul credincios în pielea lui Henri de M.

În clipa în care Paul de Manerville sfârşea de citit scrisoarea ale cărei fraze cădeau parcă, fiecare, ca nişte lovituri de târnăcop în edificiul năzuinţelor, al iluziilor şi al iubirii lui – corabia trecuse de insulele Azore. În mijlocul atâtor lucruri pe care le vedea năruindu-se, fu apucat de o turbare la rece, de o neputincioasă turbare.

„Ce rău le-am făcut?” se întreba el. Această întrebare şi-o pun îndeobşte neghiobii, oamenii slabi care nu pricep, care nu văd şi nici nu pot prevedea nimica. Se trezi strigându-şi prietenul credincios: „Henri, Henri!”

Alţii s-ar fi smintit. Paul se duse să se culce şi trase un somn zdravăn, cum se doarme după marile dezastre,

somnul care îl va fi cuprins pe Napoleon după bătălia de la Waterloo.

Paris, septembrie-octombrie 1835

SFÂRŞIT

1 Mareşalul de Richelieu – Armand, duce de Richelieu, mareşal al Franţei (1696-1788), a jucat, înainte de a deveni guvernatorul Guianei, un rol important la Curtea lui Ludovic al XV-lea, de care-l apropia şi moralitatea lui aproximativă.

2 Colegiul din Vendôme – colegiu condus de preoţi, unde a cunoscut şi Balzac o severitate lipsită de orice înţelegere (v. Romanul Louis Lambert, în care e descrisă viaţa la acest colegiu); faptul că Paul de Manerville a studiat acolo explică şi el, în oarecare măsură, lipsa lui de voinţă.

3 acest faubourg Saint-Germain din Bordeaux – cartier locuit de aristocraţi, asemenea cartierului Saint-Germain din Paris.

4 satira lui Boileau împotriva femeilor – e vorba de satira a X-a în care în cadrul unei discuţii în contradictoriu, cuvântul hotărâtor îl are detractorul căsătoriei; el ridiculizează anumite trăsături ale femeilor din sec. XVII: cochetăria, pedantismul, avariţia, bigotismul etc. Satirele lui Boileau au fost scrise între 1660 şi 1705.

5 un majorat – proprietate inalienabilă a fiului celui mai mare, transmisibilă ca atare în familiile care purtau un titlu de nobleţe.

6 pair al Franţei – în secolul al XIX-lea, membru al Camerei aristocratice, creată în 1814 de Bourbonii „restauraţi” pentru a contrabalansa Camera deputaţilor, pe care n-o puteau suprima. Demnitatea de pair era acordată de rege şi era ereditară. Instituţia a dispărut prin revoluţia din 1848.

7 picarisit – jignit, insultat; supărat (în urma unei jigniri) (n.k.).

8 un adevărat Waterloo – o înfrângere dezastruoasă, ca cea suferită de Napoleon I la Waterloo, din partea englezilor şi prusacilor, la 18 iunie 1815.

9 multiplicamini – în limba latină: înmulţiţi-vă.

10 politicoşi… ca mareşalul de Saxa cu englezii la Fontenoy – Se zice că, la bătălia de la Fontenoy (11 mai, 1745) dintre englezi şi olandezi pe de-o parte şi, pe de alta, francezii conduşi de mareşalul de Saxa, aceştia din urmă ar fi avut curtoazia să-i lase pe duşmani să tragă întâi, ceea ce, de altfel, i-a costat prima linie. La această bătălie se referă fraza! „După dumneavoastră, domnilor englezi!” Se pare, însă, că această politeţe a fost mai curând o tactică, deoarece puştile din vremea aceea se încărcau greu, aşa încât francezii, când le-a venit rândul, au putut ochi pe îndelete. De altfel, ei au şi câştigat bătălia.

11 un Brummel bordelez – un elegant din Bordeaux; englezul George Brummel (1778-1840) era un dandy supranumit „regele modei”

12 Restauraţia – epoca dintre 1814 şi 1830, după Republica Franceză şi Imperiul Napolonian; timp în care, cu ajutorul armatelor străine, a avut loc în Franţa restaurarea monarhiei (dinastia Bourbonilor).

13 mănuşi pecari – de porc sălbatic din America de Sud.

14 tilbury – cabrioletă uşoară, astfel numită după numele inventatorului ei englez.

15 a doua Restauraţie – În 1814, Bourbonii nu au reocupat decât câteva luni tronul (prima Restauraţie), fiind răsturnaţi din nou prin reîntoarcerea lui Napoleon şi luând calea exilului, pentru o sută de zile. Înfrângerea de la Waterloo a acestuia şi coaliţia guvernelor reacţionare europene împotriva Franţei, i-au readus pentru 15 ani (1813-1830, a doua Restauraţie).

16 odiate e aspettate – urăşte şi aşteaptă (în limba italiană)

17 jettatura – cuvânt napolitan având sensul de: blestem, deochi.

18 Champs-Elysées – alee de plimbare în Paris, al cărei nume evocă paradisul din mitologia greco-latină (câmpiile elizee); astăzi arteră largă între Piaţa Concordiei şi Arcul de Triumf Etoile.

19 vidam – titlu indicând în trecut pe reprezentantul laic al unui episcop şi pe comandantul trupelor acestuia.

20 apelpisit – disperat, deznădăjduit (n.k.).

21 ştiinţa lui Lavater şi al lui Gall – aceşti doi savanţi ai vremii sunt foarte des citaţi de Balzac, care îi consideră utili psihologului, deci scriitorului. Gall (1758-1828), medic german, este inventatorul frenologiei, pseudo-ştiinţă care pretinde că poate determina firea omului după conformaţia craniului. Lavater, filosof elveţian (1771-1801), se ocupa cu fiziogonomia, cu studiul caracterului după trăsăturile feţei.

22 auburn – castaniu (lb. Engl.).

23 ducele de Alba – Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de Alba (1508-1582), a fost conducătorul trupelor spaniole în vremea lui Carol al V-lea şi Filip al II-lea; a rămas de tristă memorie în istorie pentru cruzimea sângeroasă cu care a reprimat revoltele din Ţările de Jos, instituind faimosul „Consiliu al tulburărilor”.

24 „Legiunea de onoare” – decoraţie franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile militare şi civile.

25 Cujas şi Barthole – jurisconsulţi celebri: Barthole era italian „din ducatul Urbino (1313-1357), iar Cujas (Jacques) era francez, născut la Toulouse (1522-1590). Cujas este cunoscut pentru a fi dat dreptului roman o interpretare legată de societatea în care s-a dezvoltat acest drept.

26 condottiere – în limba italiană: şef al soldaţilor mercenari; aventurier.

27 fideicomisurile – donaţii testamentare transmise prin intermediul unei persoane de încredere, în numele căreia e făcut testamentul. Balzac este foarte familiarizat cu

termenii şi activitatea juridică deoarece, după cum se ştie, a urmat dreptul şi a făcut practică în birouri de notariat.

28 Item – în limba latină: în plus; termen de inventar, socoteli, bilanţuri etc.

29 Ahile cu Nestor – Nestor, cel mai în vârstă şi mai înţelept dintre grecii care asediau Troia, era sfătuitorul acestora (v. Iliada şi Odiseea, Homer). Nestor reprezentă experienţa maturităţii, iar Ahile bravura tinerească.

30 piedică dilatorie – (franţuzism) care provoacă sau tinde să provoace o întârziere, o amânare, o tărăgănare (a unei acţiuni, a unui proces etc.)(n.k.).

31 Hic et nunc – în limba latină: aici şi acum, pe loc.

32 Evrika! – în limba greacă: am găsit! – exclamaţie rămasă de la Arhimede (sec. III î.e.n.), care a pronunţat-o când, în baie fiind, a descoperit legea fizică a greutăţii specifice a corpurilor, a determinării densităţii lor în funcţie de apă.

33 cuvintele ei, pair al Franţei, se ridicaseră înaintea lui ca o torţă… – pairii sunt – între 1815 şi 1848 – deputaţi ai Camerei aristocratice, numiţi de rege; a fi pair era o ambiţie pe care o aveau mulţi tineri şi familiile lor aristocratice; dar titlul era legat de o anumită avere în pământuri; de aceea Mathias crede că a găsit soluţia, propunând înfiinţarea unui majorat, care avea să asigure în acelaşi timp stabilitatea unei părţi din avere.

34 teibellionaris boa constrictor – notarul boa constrictor (lb. Latină).

35 questa coda non e di questo gatto – în limba italiană: coada asta nu-i a aceleiaşi mâţe.

36 cvadruplu – monedă spaniolă, valorând 20-25 franci; cea emisă în Franţa, pe vremea lui Ludovic al XIII-lea, valora treizeci de franci.

37 cum făcuse Celimene cu Arsinoé – într-o scenă celebră din Mizantropul de Molicre (actul III, sc. 4), Célimcne răspunde săgeţilor lui Arsinoé, care îi relatează discuţiile

din saloane despre cochetăria ei, cu relatări la fel de înţepătoare, privind bigotismul şi ipocrizia bunei „prietene”.

38 parcele mitologice – cele trei divinităţi din Infern, despre care se spunea că torc firele vieţilor omeneşti, că hotărăsc destinele oamenilor.

39 Summum jus, summa injuria – în limba latină: prea multă justiţie duce la injustiţie (aplicarea prea riguroasă a legii te poate face să comiţi nedreptăţi); dicton juridic citat de Cicero.

40 gineceu – apartament rezervat femeilor în casele antice greceşti; loc rezervat femeilor în vechile biserici creştine (n.k.).

41 sultă – sumă de bani care, într-un partaj sau într-un schimb, compensează diferenţa de valoare a bunurilor schimbate.

42 ducesa de Berry – soţia fiului al doilea al lui Carol al X-lea.

43 marele Sully – Maximilien de Béthune, duce de Sully (1559-1641), a fost un ministru capabil al lui Henric al IV-lea, cunoscut pentru a fi preconizat economia în finanţe şi pentru a fi protejat agricultura.

44 alpaga (sau alpaca) – stofă fină, fabricată din lână de lama – animal domestic din America de sud (n.k.).

45 tata Gobseck – tip de cămătar realizat de Balzac în nuvela Gobseck; numele lui revine şi în alte scrieri balzaciene.

46 Mascarille – tip de valet intrigant şi hoţ din comediile secolului al XVII-lea şi al XVIII-lea.

47 Bois de Boulogne – pădurice la marginea Parisului, loc de plimbare.

48 Laban – patriarh biblic, socrul lui Iacob, pe care l-a înşelat de mai multe ori, invidiindu-i bogăţiile.

49 Nelson (Horace) – amiral englez (1758-1805), învingător în bătălia de la Abukir şi în cea de la Trafalgar, unde şi-a pierdul viaţa; iubirea lui pentru lady Hamilton a inspirat mulţi scriitori şi artişti.

50 Wurmser (Dagobert-Sigismond) – general alsacian (1727-1797); a servit întâi în armata franceză, apoi în cea austriacă, unde a ajuns mareşal; Napoleon Bonaparte l-a înfrânt de mai multe ori.

51 Roland – e vorba de Roland furios (Orlando furioso – celebra epopee eroi-comică a lui Ariosto), devenit nebun din gelozie.

52 minele de la Potosa – datorită minelor sale de argint şi cositor, Potosa – sau Potosi – a fost, în secolul al XVIII-lea, oraşul cel mai important din America de Sud (Bolivia).

53 o sută de scuzi – trei sute de franci.

54 Ezzelin – familie germana-italiană, care a jucat un rol important în luptele dintre imperiu şi papalitate (sec. XIIXIII). Familia Ezzelinilor a fost masacrată în 1260. O legendă a familiei spunea că toţi bărbaţii ei sunt blestemaţi să ucidă pe femeile care-i iubesc (v. Drama lui V. Hugo Angelo, tiran din Padua).

55 Medora – o Medoră e, în poemul Corsarul al lui lord Byron, femeia devotată bărbatului stăpân; ea moare de durere aflând de moartea lui Conrad.

56 Jacques Collin – şef de bandă din romanele lui Balzac (v. Splendoarea şi mizeria curtezanelor); apare şi sub numele de Vautrin (v. Moş Goriot), sau sub cel de Carlos Herrera (v, Iluzii pierdute, v. II).

57 Talleyrand (Charles Maurice de) – diplomat şi om politic fără scrupule (1754-1838).

58 Le Constitutionnel – Constituţionalul, ziar francez liberal, înfiinţat în 1815. În coloanele lui s-a dus o campanie susţinută împotriva politicii absolutiste a lui Carol al X-lea.

59 până la alianţa cu La Fayette, cu orleaniştii…

— La Fayette (Marie-Joseph, marchiz de), care participase la războiul de independenţă american, era un regalist liberal; iar orleaniştii erau strânşi în jurul lui Ludovic-Filip de Orléans, care a devenit „rege burghez” după revoluţia din 1830.

60 Sfânta Arcă – chivotul în care evreii păstrau Tablele Legii.

61 my dear love – dragostea mea (în lb. Engleză în original).

62 ŕ réméré – conform unei clauze speciale, cu dreptul de-a le putea răscumpăra.

63 Médor… Angelica – personaje din Orlando furioso, celebra epopee eroi-comică a lui Ariosto; fiică de rege, Angelica se îndrăgosteşte de tânărul maur Médor, spre desperarea lui Roland (Orlando), care devine nebun furios din această pricină.

64 pudding – prăjitură englezească, un fel de budincă cu stafide.